

**POLICIJSKO
POSTUPANJE
U SLUČAJEVIMA
KRIVIČNIH DJELA
UČINJENIH IZ MRŽNJE
NAD LGBTI OSOBAMA:**

**Obuka za profesionalni
policijski odgovor**

Autori
**Joanna Perry i
Paul Franey**

Savjet Evrope

SADRŽAJ

UVOD I PREGLED	5
PREGLED	7
MODUL 1: ZBOG ČEGA SMO OVDJE?	9
MODUL 2: GLAVNI POJMOVI	31
MODUL 2 (A): GLAVNI POJMOVI I DEFINICIJE – LGBTI ZAJEDNICA – HOMOFBIJA, TRANSFOBIJA, STEREOTIPIZACIJA I DISKRIMINACIJA	33
MODUL 2 (B): GLAVNI POJMOVI I DEFINICIJE – KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE	47
MODUL 3: POLICIJSKO POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – PRISTUP ZASNOVAN NA LJUDSKIM PRAVIMA I ZABRANI DISKRIMINACIJE	59
MODUL 4: ISTRAGE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA	79
MODUL 5: SARADNJA SA ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA (OCD)	125
BUDUĆE AKTIVNOSTI: MAPIRANJE ISTRAGA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE U VAŠEM KONTEKSTU: OKVIR POLITIKA	137
PRILOG 1: MODEL DNEVNOG REDA ZA JEDNODNEVNU I DVODNEVNU OBUKU	145

*Mišljenja iznesena u ovom dokumentu su
mišljenja autora i ne predstavljaju nužno
službeni stav Savjeta Evrope.*

Svi zahtjevi za reprodukciju ili prijevod
cjelokupnog dokumenta ili nekog njegovog
dijela upućuju se Direkciji za komunikacije
(F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@
coe.int). Svu drugu korespondenciju u
vezi sa ovim dokumentom treba uputiti
Generalnoj direkciji za demokratiju, Jedinica
za seksualnu orijentaciju i rodni identitet.
Ovu publikaciju nije lektorirala Jedinica
za lektorisanje SPDP radi ispravljanja
štamparskih i gramatičkih grešaka.
Naslovna stranica i oprema: Odjeljenje za
izradu dokumenata i publikacija (SPDP),
Savjet Evrope

Foto: Shutterstock

© Council of Europe, maj 2017.

Štampa Savjet Evrope

UVOD I PREGLED

Policija je prva stepenica krivičnog sistema i prva kontakt tačka za mnoge žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje.¹ Bez osnovnih vještina za otkrivanje i istragu krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, policija ne može da osigura pravdu i zaštitu za žrtve, pridobije povjerenje zajednice, niti doprinese pravednoj i transparentnoj primjeni nacionalnih zakona za sprečavanje krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Savjet Evrope već dugo vremena radi na širenju svijesti o ciljanom nasilju, uključujući krivična djela zasnovana na rasnoj, vjerskoj i rodnoj netrpeljivosti, homofobiji i transfobiji. Glavne rezolucije Savjeta Evrope i preporuke Komiteta ministara, kao i Parlamentarne skupštine prepoznaju specifičnu štetu i posljedice diskriminacije i krivičnih djela učinjenih nad LGBTI osobama, kao i važnost podrške za žrtve, saradnje sa civilnim društvom i obučavanja službenika agencija za sprovođenje zakona i drugih stručnih osoba u krivičnom pravnom sistemu.² Praksa Evropskog suda za ljudska prava je jasna po pitanju važnosti „razotkrivanja“ motivisanosti mržnjom i homofobijom i upozorava o mogućim posljedicama ako se to ne učini: „krivična djela motivisana predrasudama bi se neizbježno tretirala jednako kao i obični predmeti u kojima takvog elementa nema, a posljedična indiferentnost bi bila ravna službenom prećutnom pristanku ili čak popustljivosti naspram krivičnih djela učinjenih iz mržnje.“³

1 Savjet Evrope uvažava činjenicu da mnogi ljudi koji su pretrpjeli krivična djela učinjena iz mržnje ne prihvataju pojam „žrtva“. Svjesni smo da u mnogim slučajevima ljudi preferiraju pojam „preživjeli“ kao prikladniji prikaz njihovog iskustva. U ovom priručniku se koristi pojam „žrtva“, jer taj pojam adekvatnije opisuje zakonski i tehnički status osobe koja je pretrpjela krivično djelo učinjeno iz mržnje i koja je u kontaktu sa policijom i drugim agencijama u krivičnom pravnom sistemu. U priručniku se stalno naglašava da policija treba u svom pristupu biti usmjerena na žrtvu i pitati oštećenog kako želi da ga/je oslovljava, te u slučajevima kada je to moguće, ispoštovati želje date osobe.

2 Vidi naročito Preporuku [CM/Rec\(2010\)5](#) Komiteta ministara zemljama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, kao i Rezoluciju 2048 (2015.) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope o diskriminaciji transrodnih osoba u Evropi.

3 Vidi *Identoba protiv Gruzije*.

Ovaj priručnik je namijenjen policijskim edukatorima, istražiteljima, rukovodećem osoblju, službenicima koji rade na krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i policijskim službenicima koji dolaze u direktan kontakt s ovim djelima na terenu u svim zemljama regiona koji pokriva Savjet Evrope. Svrha priručnika je da pomogne, pruži informacije i odgovarajuće alate za sprovođenje obuka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama. U osnovi priručnika su standardi Savjeta Evrope, naročito Evropska konvencija o ljudskim pravima i relevantna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava, kao i drugi međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava i postojeći materijali za obuku službenika agencija za sprovođenje zakona.

Priručnik je zasnovan na pristupu poštovanja ljudskih prava i doprinosu eksperata. Prevažno je usmjeren na žrtve i zajednicu, uslijed činjenice da je njihovo povjerenje u organe za sprovođenje zakona i saradnja ključna za uspješnost istraga ovih krivičnih djela.

Policijska obuka je samo jedan od elemenata sveobuhvatnog pristupa problemu krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Sistemi evidentiranja u policijskim organima bi trebalo da omoguće da se evidentiraju svi aspekti krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, a dobre istražne prakse bi trebalo da prate službeni protokoli i smjernice. Tužilaštvo bi, kao ključni partner policije, također trebalo da sprovede obuku, kako bi se omogućila priprema i podizanje uspješnih i pravičnih optužnica za krivična djela učinjena iz mržnje. Konačno, neophodno je i da postoji političko vođstvo koje prepoznaje specifičnu štetu koja nastaje vršenjem krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i koje je predano osiguranju resursa za potpuno sprovođenje ove obuke.

Ovaj priručnik zasnovan je na standardima Savjeta Evrope za borbu protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje i protiv diskriminacije, kao i na radu i ekspertizi Jedinice za seksualnu orijentaciju i rodni identitet, koja zemljama članicama pomaže u implementaciji djelotvornih politika, propisa i praktičnih mjera s ciljem otkrivanja, istrage i procesuiranja krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i zaštite žrtava takvih krivičnih djela.

Ovaj priručnik sadrži pet modula i dio pod nazivom „Buduće aktivnosti“. Moduli se sastoje od različitih praktičnih aktivnosti podijeljenih u jasne korake, uključujući i konkretne vremenske odrednice i uputstva za bilo kakve pripremne aktivnosti koje treba provesti.

Modul 1 fokusira se na važnost policijskog vođstva i predanosti uspješnoj policijskoj obuci o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, osigurava rano razmatranje posljedica krivičnih djela počinjenih iz mržnje po LGBTI osobe i pruža priliku učesnicima da se upoznaju sa širim kontekstom diskriminacije i predrasuda s kojima se LGBTI osobe suočavaju u cijelom regionu Savjeta Evrope.

Modul 2 pomaže učesnicima u usvajanju ključnih pojmova, uključujući „seksualnu orijentaciju“, „rodni identitet“ i „polne karakteristike“, „krivično djelo učinjeno iz mržnje“, te širih koncepata „homofobije“, „transfobije“, „stereotipizacije“ i „diskriminacije“. Time se stvara osnova za fokus na stručni dio u istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje, koji je obrađen u Modulu 4.

Modul 3 obuhvata vježbe koje podstiču službenike organa za sprovođenje zakona da se više oslanjaju na standarde i principe zaštite ljudskih prava u njihovom radu na djelotvornim istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Materijali uključuju sveobuhvatan pregled i praktične primjene najrelevantnijih međunarodnih standarda koji bi trebalo da budu u osnovi efektivnog policijskog postupanja u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Modul 4 fokusira se na pristup usmjeren na žrtvu u istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i ključnim vještinama potrebnim za prikupljanje dokaza o predrasudama kao motivu za vršenje djela, što je osnovni element koji krivična djela učinjena iz mržnje razlikuje od drugih krivičnih djela. Specifične potrebe transrodnih žrtava krivičnih djela su posebno analizirane. Konačno, učesnici/e se podstiču da i sami preispitaju kontekst trenutnog vlastitog odnosa prema lokalnoj LGBTI zajednici.

Modul 5 pomaže učesnicima da se upoznaju sa radom OCD i kako policija može najbolje saradivati s njima, s ciljem boljeg odgovora za žrtve. Modul uključuje direktno učešće organizacija civilnog društva koje će objasniti kakve usluge pružaju, koje podatke prikupljaju i šta su saznali o potrebama žrtava iz LGBTI zajednice. Učesnici će imati priliku za zajednički rad sa predstavnicima civilnog društva na utvrđivanju područja u kojima je potrebno poboljšanje i prilika za saradnju.

Buduće aktivnosti je fakultativni posljednji dio koji ima za cilj pomoći učesnicima da utvrde pitanja koja bi mogla otežati sprovođenje obuke na nacionalnom nivou i da tim pitanjima pristupe sa fokusom na iznalaženje rješenja. Učesnici/e se podstiču da mapiraju vlastiti lokalni kontekst, uključujući nedostatke i prilike, na osnovu glavnih elemenata neophodnih za sveobuhvatan

pristup krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, što obuhvata zakonodavni okvir, sisteme evidentiranja krivičnih djela učinjenih iz mržnje, dostupnost ili manjak smjernica, obuku i specijalizovane servise za podršku žrtvama.

NAPOMENA O ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA (OCD)

Organizacije civilnog društva (OCD) su važan partner policije u njenim nastojanjima da shvati i efektivno odgovori na krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama. Imajući u vidu njihovu centralnu ulogu u praćenju krivičnih djela učinjenih iz mržnje i pružanju podrške žrtvama, Savjet Evrope je uključio glavne OCD u osmišljavanje i izradu ovog priručnika i zahvalni smo im na njihovoj podršci.

OCD su važan resurs za policiju u sljedećim specifičnim oblastima: servis za podršku žrtvama, partner za policijsku obuku, ključan izvor podataka i informacija o rasprostranjenosti i posljedicama krivičnih djela učinjenih iz mržnje. U tom smislu, svaki modul uključuje i smjernice o tome kako policija može koristiti ekspertizu i podršku specijalizovanih organizacija civilnog društva. Peti modul je posvećen temi najboljih načina saradnje sa OCD s ciljem efektivnog otkrivanja i istrage krivičnih djela učinjenih iz mržnje i podrške žrtvama.

OCD su takođe važna ciljna publika ovog priručnika, koji se može koristiti kao resurs za zagovaranje, radi podsticanja nacionalnih i lokalnih policijskih snaga da sprovedu obuke o odgovoru na krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama i istragama takvih djela.

KAKO KORISTITI PRIRUČNIK: PRILAGOĐENI PRISTUP

Priručnik je osmišljen tako da edukatorima pruži maksimalnu fleksibilnost. Aktivnosti i moduli treba da budu odabrani u skladu sa sastavom učesnika/ca, potrebama organizacije koja sprovodi obuku i drugim specifičnim pitanjima, kao što je dostupno vrijeme. Preporučuje se da edukator pažljivo pročita pregled priručnika u prethodnom tekstu, kao i konkretne module, aktivnosti i napomene za edukatore, kako bi procijenio koji moduli i aktivnosti su najprikladniji.

Radi lakšeg korišćenja, u Dodatku 1 nalaze se modeli dnevnog reda za jednodnevnu i dvodnevnu obuku. Kako bi se osiguralo dovoljno vrijeme i učešće potrebno za ostvarivanje glavnih ishoda učenja, preporučuje se dvodnevna obuka prema datom dnevnom redu. Takođe se preporučuje da edukatori pročitaju cijeli priručnik prije nego što finalizuju svoj plan, kako bi se uvjerili da su odabrali najadekvatnije module i aktivnosti za njihov lokalni kontekst.

Modul 1: ZBOG ČEGA SMO OVDJE?

ISTORIJA I OBRAZLOŽENJE

U ovom modulu dat je pregled obuke, objašnjenje zbog čega je ona važna i što će učesnici iz policijskih agencija naučiti. Modul je organizovan oko prezentacije policijskog rukovodioca koji će istaknuti razloge zbog kojih je razumijevanje i rješavanje problema krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama ključno, te izraziti očekivanja da će polaznici predano učestvovati u obuci i učenju. Za dugoročnu primjenu naučenih lekcija iz ove obuke od ključne je važnosti da osobe na rukovodećim funkcijama u policijskim strukturama budu u potpunosti spremne da pomognu u aktivnostima potrebnim za efektivne istrage krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Takođe je potrebno da učesnici jasno čuju takvu poruku od svojih nadređenih. Velika je razlika kada o važnosti nekog problema čujete od svog šefa, nego kada o tome čujete od edukatora!

Drugi glavni dio modula fokusira se na doprinos organizacije civilnog društva, kako bi se uvela i perspektiva žrtve i prikazao neizbrisiv trag koji krivično djelo učinjeno iz mržnje može ostaviti na pojedince i njihove zajednice. Konačno, učesnicima se daje prilika da se upoznaju sa širim kontekstom krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i steknu svijest o tome da su takva krivična djela samo jedan aspekt diskriminacije i predrasuda sa kojima se LGBTI osobe suočavaju u cijelom regionu Savjeta Evrope.

ISHODI UČENJA

Učesnici/e će:

shvatiti zbog čega je za krivična djela učinjena iz mržnje i drugo nasilje nad LGBTI osobama potreban poseban pristup;

uvidjeti da poboljšanja u ovoj oblasti treba da podrži policijsko rukovodstvo;

uvidjeti rasprostranjenost i posljedice krivičnih djela učinjenih iz mržnje i drugog nasilja, uključujući nasilje u porodici, nad LGBTI zajednicama;

prepoznati osnovnu dužnost policije da pruži zaštitu, istraži krivična djela i sve osobe u svom radu tretira jednako i sa poštovanjem.

PREGLED AKTIVNOSTI

- ▶ Aktivnost 1.1: Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca da bi se definisao kontekst obuke
- ▶ Aktivnost 1.2: Narativni dio sa opisom krivičnog djela učinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama
- ▶ Aktivnost 1.3: Pregled statističkih podataka o nasilju nad LGBTI osobama i njihovoj diskriminaciji

AKTIVNOST 1.1:

IZLAGANJE VIŠE POZICIONIRANOG RUKOVODIOCA TO SET THE SCENE OF THE TRAINING

Prije sesije pokušajte da organizujete sastanak sa predstavnikom/com policije ili da s njim/njom kontaktirate telefonom ili emailom kako biste razgovarali o glavnim aspektima njegovog/njenog izlaganja. Za očekivati je da će predstavnik imati vlastiti stav o tome o čemu bi trebalo da govori. Vi možete dati i sljedeće sugestije:

- ▶ Naglasiti da policija mora jednako biti u službi svih zajednica, uz uvažavanje dostojanstva i poštovanje svih žrtava, bez obzira na to o kome se radi. Naglasiti da je to osnovni princip policijske službe koji treba ispoštovati.
- ▶ Priznati specifične štetne posljedice krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i potrebu da se sprovede temeljna istraga s ciljem prikupljanja dokaza o predrasudi, radu sa tužilaštvom na efektivnom procesuiranju ovih krivičnih djela i primjenjivanju relevantnih zakona vezanih za krivična djela učinjena iz mržnje.
- ▶ Razgovarati o ishodima koje bi obuka trebalo da ima za polaznike, odnosno o vještinama potrebnim za efektivnu istragu krivičnih djela učinjenih iz mržnje, vještine i znanje potrebno za rad sa pogođenim zajednicama (u partnerstvu, gdje je to moguće) i konačno sposobnost boljeg evidentiranja krivičnih djela i izgradnje povjerenja žrtava za saradnju sa policijom na ovim teškim i osjetljivim pitanjima.
- ▶ Istaknuti da u slučaju da se pojave navodi o neprimjerenom postupanju policije prema LGBTI zajednicama, ti navodi će biti u potpunosti istraženi i procesuirani u skladu sa jasnim procedurama.
- ▶ Objasniti kako će policijsko rukovodstvo pratiti ishode obuke i osigurati da je ona sprovedena u svim dijelovima policijske strukture.

AKTIVNOST 1.2:

KRIVIČNO DJELO UČINJENO IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA, PERSPEKTIVA ŽRTVE

Prije ove sesije posvetite određeno vrijeme identifikovanju organizacija civilnog društva koje rade na praćenju krivičnih djela učinjenih iz mržnje, odnosno pružaju direktnu podršku žrtvama na nacionalnom ili lokalnom nivou. Važno je stupiti u kontakt sa OCD koje rade sa svim grupama iz LGBTI zajednice. Vaša kontakt osoba u policiji bi također trebalo da ima predstavu o OCD koje su aktivne u datoj oblasti. Možete posjetiti i stranicu hatecrime.osce.org i pretražiti dio o OCD na stranicama posvećenim datoj zemlji, kako biste pronašli OCD koje su aktivne u tom području.⁴ Takođe se možete obratiti kolegama/inicama iz ILGA-Europe⁵ ili TGEU,⁶ ili Jedinice SOGI Svjeta Evrope, koji bi vam mogli dostaviti odgovarajući kontakt. Pokušajte organizovati sastanak sa predstavnikom OCD ili s njima kontaktirajte telefonom ili emailom kako biste razgovarali o glavnim aspektima njihovog učešća. Dajte im pregled obuke i skrenite im pažnju na činjenicu da će se o saradnji između policije i OCD detaljno govoriti u Modulu 5.

Podstaknite predstavnika/cu da ponese osnovne podatke o njegovoj/njenoj organizaciji i na koji način policija može s njima stupiti u kontakt. Za očekivati je da će predstavnik/ca imati vlastitu zamisao o čemu će govoriti. Vi možete dati i sljedeće sugestije:

- ▶ Učesnicima predočiti perspektivu žrtve kroz konkretnu priču o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje nad LGBTI osobom ili im dati pregled posljedica krivičnih djela učinjenih iz mržnje iz vaše prakse.
- ▶ Naglasiti potrebe žrtava krivičnih djela učinjenih iz mržnje i zbog čega im je teško prijaviti događaje policiji.
- ▶ Pozdraviti obuku i učešće OCD i istaknuti činjenicu da je učešće OCD obuhvaćeno cijelom obukom, a naročito Modulom 5.
- ▶ Dati neke konkretne i realne prijedloge (čak i ako se radi samo o malim koracima!) o tome kako policija može poboljšati svoj odnos sa OCD i pogođenim zajednicama.

N.B. Ako učešće organizacije civilnog društva (OCD) u sesiji nije moguće, na početku objasnite da su ove organizacije imale značajnog udjela u izradi priručnika/obuke. Važno je poslati sljedeću poruku: „Mi smo sarađivali sa civilnim društvom na izradi ovog modula, a vi s njima treba da sarađujete u implementaciji“.

4 Na primjer, OCD koje aktivno prate krivična djela učinjena iz mržnje u Španiji moguće je pregledati tako što ćete skrolovati prema dole do rubrike „Informacije o civilnom društvu“ na stranici <http://hatecrime.osce.org/spain?year=2015>

5 www.ilga-europe.org/who-we-are/contact-us.

6 <http://tgeu.org/about>: skrolujte prema dole da biste došli do liste organizacija članica po zemljama, uključujući i kontakt podatke.

AKTIVNOST 1.3:

KONTEKST KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA

Postoje razni načini na koje možete prezentovati statistike o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i drugim oblicima nasilja i diskriminacije koju trpe LGBTI osobe. Možete koristiti podatke u ovom dijelu za izradu PowerPoint prezentacije ili koristiti materijale 1.3 i 1.4 kao osnovu za grupnu diskusiju.

Ova sesija bi trebalo da traje 10 minuta. Može se kombinovati sa aktivnosti 1.2.

1. Prije sesije, izdvojite vrijeme za čitanje materijala 1.3 i 1.4 u kojima se nalaze statistički podaci i informacije iz glavnih međunarodnih izvještaja. Možete li dodati još vama dostupnih informacija o nacionalnom ili lokalnom kontekstu? Koristite publikacije navedene na kraju ovog modula za dodatne izvore informacija i konkretne studije slučaja. Da li postoje statistike o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama na nacionalnom nivou? Koji su njihovi izvori? Službeni izvori kao što su policijski izvještaji? Nacionalne i lokalne organizacije civilnog društva (OCD)? Međunarodni izvještaji? Važno je da se pojašne izvori informacija koje ste pronašli, kako biste se mogli pripremiti za bilo kakva osporavanja njihove vjerodostojnosti. Na primjer, podaci OCD se mogu koristiti, ali vodite računa da policija možda neće prihvatiti takve podatke kao službene podatke o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama u njihovom profesionalnom kontekstu. Ukoliko se to pitanje pokrene tokom obuke, ne bi trebalo da direktno osporavate stav policijskih službenika o tom pitanju, već objasnite sljedeće:
 - ▶ podaci o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje mogu dolaziti iz niza izvora;
 - ▶ premda takvi podaci od OCD možda nisu došli do policije, ipak daju dobar kontekst za početna sagledavanja iskustava LGBTI osoba;
 - ▶ obuka će biti korišćena za utvrđivanje drugih izvora informacija o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama i za utvrđivanje načina za unapređenje službenih izvora informacija o toj temi.

Prilikom istraživanja informacija i statističkih podataka relevantnih za nacionalni kontekst, koristite izvore navedene u materijalu 1.5.

2. Sesiju započnite objašnjenjem da u pogledu statističkih podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama treba zapamtiti dvije stvari: kao prvo, LGBTI osobe su pod većim rizikom od nasilja i diskriminacije od opšte populacije, a kao drugo, ove osobe će rjeđe prijaviti policiji da su žrtva krivičnog djela učinjenog iz mržnje. Zatim istaknite da zbog toga policijski službenici imaju složen zadatak da uvjere LGBTI osobe da bi trebalo da prijavljuju krivična djela učinjena iz mržnje i da podstaknu LGBTI osobe da pruže što više informacija o

nekom događaju, na najsigurniji mogući način. Policijski službenici zatim moraju osigurati da se sprovedu odgovarajuće radnje.

3. Objasnite grupi da pored brojki i statistika koje ćete izložiti, u osnovi svakog slučaja su ljudi, kao što je bio slučaj u prethodnoj sesiji. Važno je da se stekne slika o brojkama vezanim za krivična djela učinjena iz mržnje, ali je jednako važno ne zaboraviti njihove posljedice.
4. Sada pređite na ključne napomene o rasprostranjenosti i uticaju krivičnih djela učinjenih iz mržnje i širem kontekstu diskriminacije, koristeći materijale 1.3 i 1.4 kao osnovu za diskusiju. Alternativno, možete koristiti ove materijale za pripremu PowerPoint prezentacije.
5. Konačno, podijelite materijal 1.5. Objasnite da ga učesnici mogu koristiti u pripremi svojih obuka za njihove kolege/inice.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 1.3:

KONTEKST KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA

U regionu koju pokriva Savjet Evrope postoje vrlo ograničene informacije i statistički podaci o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, ali postoje značajni dokazi o tome da LGBTI osobe čine visok procenat žrtava takvih krivičnih djela. Sljedeći izvodi iz glavnih međunarodnih izvještaja sadrže relevantne informacije o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i diskriminaciji kojoj su izložene LGBTI osobe, koje se mogu koristiti kako bi se stekla slika o rasprostranjenosti i uticaju ovih događaja u vašem okruženju. Treba napomenuti da postoje značajne razlike između različitih zemalja, pa ove informacije treba pažljivo razmotriti u vašem kontekstu.

Mnoge organizacije civilnog društva (OCD) prikupljaju podatke o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama širom regiona koji pokriva Savjet Evrope. S druge strane, broj službenih izvještaja je relativno mali. Slika u nastavku pokazuje da su Kancelariji za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) OSCE-a u Godišnjem izvještaju o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje za 2015. godinu događaje motivisane mržnjom prijavile OCD iz 24 države, dok je službene podatke ODIHR-u dostavilo samo 12 država.

Ako imate pristup internetu putem ove web stranice <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime/bias-against-lgbt-persons> pogledajte više stotina izvještaja o pojedinačnim napadima na LGBTI osobe i njihove zajednice. Takođe ćete pronaći službene i podatke OCD podijeljene prema zemljama.

Participating States



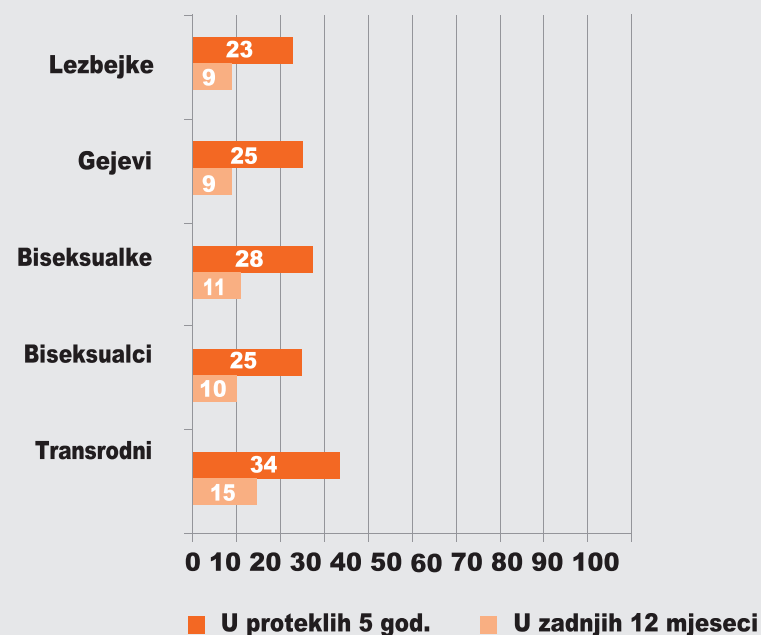
/prijevod slike:

Zemlje učesnice, Albanija, Andora, Jermenija, Austrija, Azerbejdžan, Bjelorusija, Belgija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Kanada, Hrvatska, Kipar, Češka Republika, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Gruzija, Njemačka, Grčka, Sveta Stolica, Mađarska, Island, Irska, Italija, Kazahstan, Kirgistan, Letonija, Lihtenštajn, Litvanija, Luksemburg, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Malta, Moldavija, Monako, Mongolija, Crna Gora, Holandija, Norveška, Poljska, Portugalija, Rumunija, Ruska Federacija, San Marino, Srbija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švedska, Švajcarska, Tadžikistan, Turska, Turkmenistan, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države, Uzbekistan/

Na sljedećih nekoliko slika prikazani su dijelovi izvještaja Agencije Evropske unije za osnovna prava (FRA) o dosad najvećem istraživanju LGBT osoba i njihovih iskustava vezanih za diskriminaciju, nasilje, krivična djela učinjena iz mržnje i druga pitanja, pod nazivom *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey – Main results (Istraživanje LGBT u EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati)*. Premda izvještajem nisu obuhvaćene zemlje koje nisu članice EU, on sadrži vrlo detaljan opis trenutnog stanja kroz individualna iskustva i moguće je vršiti komparaciju sa zemljama izvan EU. U nastavku vam skrećemo pažnju na neke od ključnih tačaka za svaki grafikon. Razmislite koji se još zaključci mogu izvući iz ovih podataka.

SLIKA 32:

RASPROSTRANJENOST NASILJA U PRETHODNIH PET GODINA I POSLJEDNIH 12 MJESECI, PO LGBT GRUPAMA (%)



Pitanja: F1_A. Ovo pitanje odnosi se na bilo koji nasilni incident koji ste iskusili u proteklih 5 godina, iz bilo kojeg razloga i u bilo kojoj zemlji članici EU ili Hrvatskoj. U prethodnih 5 godina da li ste: fizički/seksualno napadnuti ili vam je priječeno nasiljem u vašem domu ili na drugom mjestu (na ulici, u sredstvima javnog prevoza, na radnom mjestu, itd.) iz bilo kojeg razloga? Da.
FA1_2. Kada se desio POSLJEDNJI fizički/seksualni napad ili prijetnja nasiljem? U zadnjih 12 mjeseci.

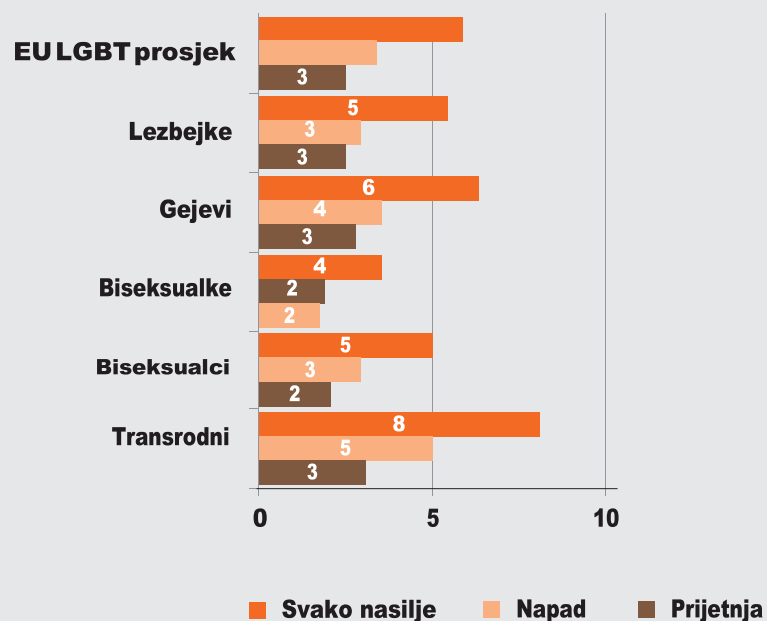
Baza: Svi ispitanici istraživanja EU LGBT FRA,
Izvor: Istraživanje EU LGBT, 2012

FRA, str. 57, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Iz ove tabele se može zaključiti da su transrodne osobe najčešće žrtve nasilja.

SLIKA 33:

PREVALENCIJA NASILJA MOTIVISANOG MRŽNJOM U POSLJEDNJIH 12 MJESECI, PO VRSTI NASILJA I LGBT GRUPI (%)

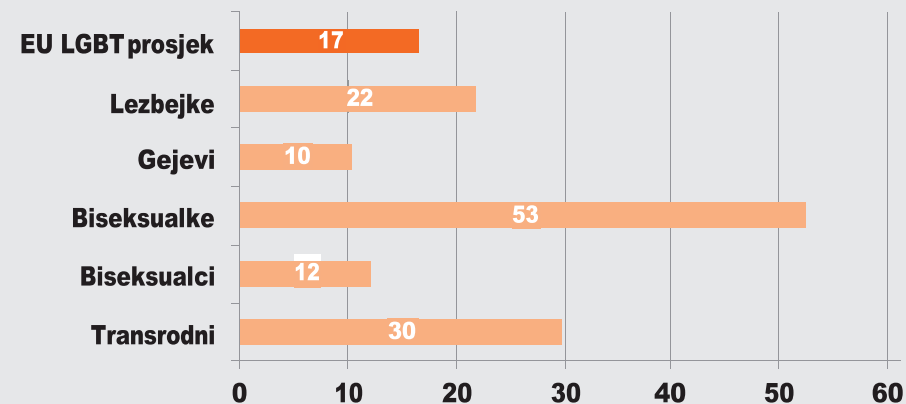


FRA, str. 57, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da će transrodne osobe prije biti žrtve nasilnog napada od drugih grupa.

SLIKA 40:

SLUČAJEVI NAPADA SEKSUALNE PRIRODE MOTIVISANOG MRŽNJOM, KAO PROCENAT UKUPNOG BROJA SLUČAJEVA NASILJA MOTIVISANOG MRŽNJOM, PO LGBT GRUPI (%)



Pitanja: FA1_5. Da li smatrate da je razlog za POSLJEDNJI slučaj fizičkog/seksualnog napada ili prijetnje nasiljem u proteklih 12 mjeseci bio djelimično ili isključivo to što su vas smatrali [kategorija na osnovu A3 ili A4]? Da.

FA1_4. Šta vam se desilo u tom POSLJEDNJEM fizičkom/seksualnom napadu ili prijetnji nasiljem? 2. Seksualni napad; 3. Fizički i seksualni napad. Izračunata varijabla.

Napomena: Kategorije za smoidentifikaciju u A3 i A4 uključuju transrodne, transseksualne, žene sa transseksualnom prošlošću, muškarce sa transseksualnom prošlošću, rodno varijantne, kros dresere, queer osobe, lezbejke, gejeve, biseksualne osobe ili drugo.

Baza: Ispitanici u LGBT EU istraživanju koji su fizički/seksualno napadnuti ili im je priječeno nasiljem u zadnjih 12 mjeseci, djelomično ili isključivo zbog toga što su percipirani kao LGBT.

Izvor: FRA, LGBT EU istraživanje, 2012.

FRA, str. 62, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da je seksualno nasilje značajna kategorija nasilja koje su iskusile LGBT osobe. Obratite pažnju na to da su biseksualke pod naročitim rizikom.

	Posljednji	Najteži
Da li je učinilac bio sam?		
Sam	36	36
Više učinilaca	64	64
Kojeg roda je učinilac(oci)?		
Muškog	84	86
Ženskog	4	4
I muškog i ženskog	12	10
Ne znam	0	0
Da li je prema vašem mišljenju učinilac(oci) ... ?		
Gej	3	3
Lezbejka	0	1
Biseksualan	1	2
Heteroseksualan/strejt	72	69
Miješane seksualne orijentacije	4	4
Ne znam	20	21
Ko je učinilac(oci)?		
Član porodice/domaćinstva	7	7
Komšija	6	5
Radni kolega	5	4
Neko iz škole, sa fakulteta	12	14
Kupac, klijent ili pacijent	4	3
Neki drugi poznanik	12	11
Član ekstremističke/rasističke grupe	15	14
Tinejdžer ili grupa tinejdžera	36	33
Policajac	4	3
Radnik bezbednosti/izbacivač	4	3
Drugi javni dužnosnik (npr. granični policajac, državni službenik)	3	2
Neko drugi vama nepoznat	45	42
Druga osoba(e)	3	3

FRA, str. 64, [Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati](#)

Obratite pažnju na to da je u najvećem procentu napada učinilac bio tinejdžer ili grupa tinejdžera (osim napada gdje je napadač bio nepoznat).

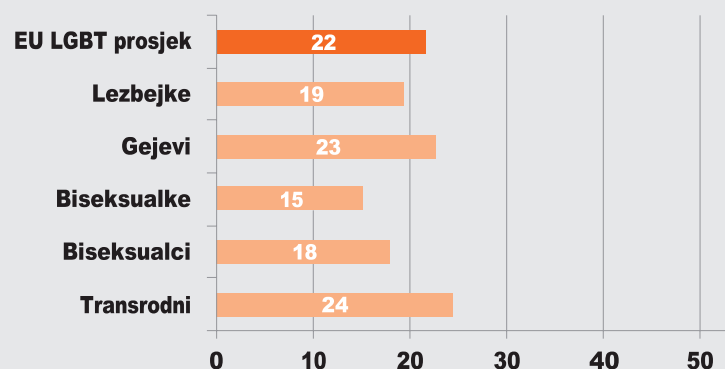
	Posljednji	Najteži
Kod kuće	8	8
U nekom drugom stambenom objektu, stanu	2	2
U školi, na fakultetu	5	7
Na radnom mjestu	4	3
U kafiću, restoranu, pabu, klubu	11	9
U automobilu	1	1
U sredstvima javnog prijevoza	8	7
U sportskom klubu	1	0
Na drugom zatvorenom mjestu	3	2
Na ulici, trgu, parkiralištu ili drugom javnom prostoru	44	43
U parku, šumi	4	6
Na tematskom LGBT mjestu (npr. klub, bar) ili događaju (npr. povorka ponosa)	3	4
Na drugom mjestu na otvorenom	5	6
Drugo	2	2

FRA, str. 65, [Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati](#)

Obratite pažnju na to da su najčešće lokacije napada ulica, trg, parkiralište ili javno mjesto.

SLIKA 42:

NAJTEŽI SLUČAJEVI NASILJA MOTIVISANOG MRŽNJOM PRIJAVLJENI POLICIJI, PO LGBT GRUPI (%)



Pitanja: FA2_5. Da li se po vašem mišljenju ovaj fizički/seksualni napad ili prijetnja desila dijelom ili isključivo zbog toga što ste percipirani kao [kategorija na osnovu A3 ili A4]? Da.

FA2_11. Da li ste vi ili neko drugi prijavili ovaj slučaj policiji?

Napomena: Kategorije za smoidentifikaciju u A3 i A4 uključuju transrodne, transseksualne, žene sa transseksualnom prošlošću, muškarce sa transseksualnom prošlošću, rodno varijantne, kros dresere, queer osobe, lezbejke, gejeve, biseksualne osobe ili drugo.

Baza: Ispitanici u EU LGBT istraživanju koji su fizički/seksualno napadnuti ili im je priječeno nasiljem u prethodnih pet godina djelimično ili isključivo zbog toga što su percipirani kao LGBT.

Izvor: FRA, EU LGBT survey, 2012

FRA, str. 66, Istraživanje LGBT EU – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati

Obratite pažnju na to da je samo mali procenat slučajeva prijavljen policiji.

Krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama dešavaju se u kontekstu nasilja u porodici, diskriminacije i predrasuda.

Na primjer, značajan procenat LGBTI osoba suočavaju se sa diskriminacijom na radnom mjestu i nabavci roba i usluga. Istraživanje FRA je utvrdilo da 19% LGBT osoba smatra da su diskriminirani na poslu. Najviše stope diskriminacije iskusile su transrodne osobe (30%). Istraživanje je takođe utvrdilo da 32% LGBT osoba smatra da su diskriminirani u restoranima i kafićima, prilikom rješavanja stambenog pitanja, u zdravstvenoj zaštiti, prilikom traženja bankarskih ili usluga osiguranja i u sportskim klubovima i teretanama.

DOKAZI O INTERSEKCIONALNIM RAZLIKAMA U ISKUSTVIMA LGBTI OSOBA SA KRIVIČNIM DJELIMA UČINJENIM IZ MRŽNJE I DRUGIM OBLICIMA DISKRIMINACIJE

Podrazumijeva se da LGBTI osobe imaju druge identitete kao što je rod, starosna dob, etnička i vjerska pripadnost koji se mogu ukrštati i rezultirati specifičnim iskustvima i potrebama s kojima policija i druge službe treba pobliže da se upoznaju i uzmu ih u obzir.

Rod: Istraživanje FRA je utvrdilo da se 55% lezbejki i 45% gejeva osjeća lično diskriminiranim ili uznemiranim zbog njihove seksualne orijentacije. Kako je već spomenuto u gornjim tabelama, transrodne osobe će prije biti žrtve nasilnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje i diskriminacije.

Dob: Istraživanje FRA je utvrdilo da će mlađe LGBT osobe prije smatrati da su diskriminirane ili uznemiravane zbog svoje seksualne orijentacije, nego starije LGBT osobe. Naime, diskriminiranim se smatra 57% ispitanika u starosnoj grupi 18-24, naspram 45% ispitanika u starosnoj grupi 25-39.

Etnička pripadnost: Izvještaj londonske Metropolitan Police "Women's experience of homophobia and transphobia" (Iskustva žena sa homofobijom i transfobijom") utvrdio je da će žene afro-karipskog porijekla prije promijeniti svoje ponašanje ili izgled od drugih žena, nakon homofobnog ili transfobnog napada (MPS, 2008).

Druge studije:

- ▶ "For the record: Violence against trans people, experiences from the ProTrans 'Protecting Transgender Persons from Violence' Project"

Ovaj izvještaj objedinjuje nalaze iz projekta koji je pružao podršku organizacijama koje prate diskriminaciju i krivična djela učinjena iz mržnje nad transrodnim osobama u nekoliko zemalja članica Savjeta Evrope. Projekt je utvrdio da su transrodne osobe izložene vrlo visokom riziku od nasilnih napada i rasprostranjene diskriminacije. Ovaj izvještaj je dobar izvor kratkih studija slučaja iz raznih zemalja.

- ▶ "For the Record: Documenting violence against transgender persons, experiences from Armenia, Georgia, Germany, Moldova, Russia and Ukraine" (u izradi)

Ovaj izvještaj proširuje prethodno opisano praćenje na dodatne zemlje (navedene u naslovu). Takođe dokumentuje strukturno nasilje, uključujući diskriminaciju, vrlo ozbiljno međuljudsko nasilje i policijsko nasilje.

- ▶ "Step up reporting on homophobic and transphobic violence" je izvještaj evropske ispostave Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interpolne asocijacije (ILGA-Europe) (u izradi).

7

http://tgeu.org/wp-content/uploads/2013/11/TGEU_protrans_publication_1_Nov.pdf

Ovaj izvještaj objedinjava nalaze projekta koji je pružao podršku organizacijama civilnog društva koje prate krivična djela učinjena iz mržnje i slične slučajeve u 12 zemalja, uključujući i one koje nisu članice EU (Bosna i Hercegovina, Moldavija, Turska i Ukrajina). Izvještaj preuzima značajne nalaze izvještaja FRA, uključujući činjenicu da veliki broj krivičnih djela učinjenih iz mržnje bude izvršen u javnim prostorima, da su trans osobe pod većim rizikom od teškog fizičkog nasilja i da se vrlo mali broj krivičnih djela učinjenih iz mržnje prijavljuje policiji.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 1.4: LIČNA ISKUSTVA

U ovom materijalu navode se neke lične priče iza statistike.

” Više od godinu dana kasnije ja i dalje strahujem... Nakon napada nisam mogla hodati ulicom bez da se stalno okrećem da vidim da li mi neko prilazi s leđa da me napadne... Još uvijek sam traumatizovana, ponekad imam noćne more.

Michelle, napadnuta u Cataniji, Italija

Iz “Because of who I am: Homophobia, Transphobia and hate crime in Europe”, str 7.

Bosna i Hercegovina: slučaj fizičkog napada

Tokom tri godine jedan mladić je trpio stalno zlostavljanje od strane grupe mladića iz njegovog naselja. Bacali su kamenje i predmete na njegovu kuću, vrijeđali ga i zastrašivali i prijetili mu jer je gej. Premda su mnogi od ovih događaja prijavljeni policiji, žrtva je zbog straha odbila da identifikuje napadače na fotografijama koje mu je predočila policija. Događaji su eskalirali sve dok jednog dana isti učinioci nisu opkolili žrtvu kada je krenuo u grad i usred bijela dana ga maltretirali i fizički napali, nanijevši mu tešku ozljedu kuka, zbog koje je bio potreban hitni hirurški zahvat. Policajci koji su radili na slučaju su odmah pozvani i nakon još jednog razgovora sa žrtvom i detaljne istrage, identifikovali su i lišili slobode učinioce. Nažalost, pošto nacionalni zakoni koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje ne obuhvataju i seksualnu orijentaciju, ovaj događaj se nikad neće kvalifikovati niti procesuirati kao krivično djelo učinjeno iz mržnje.

Iz ILGA-Europe, “Step up reporting on homophobic and transphobic violence” (u izradi).

Ukrajina: organizovane grupe prate članove LGBTI zajednice da bi ih napali

Jedan LGBTI aktivista u Lvivu koji prati ultradesničarske grupe saznao je da su militanti iz jedne takve grupe saznali za gej zabavu koja je planirana za par dana. U naredna dva dana je onlajn resurs evidentirao pripreme članova grupe, kao i planove navijača lokalnog fudbalskog kluba da izvrše napad na ovom LGBT događaju, uključujući detaljna uputstva o tome koga da napadnu, kako i čime. Na primjer, organizatori su angažovali prijateljice militanata u sklopu „kampanje zastrašivanja“ da tuku lezbejke, jer muškarci nisu htjeli da tuku žene. Na dan zabave, LGBTI aktivisti su došli na dogovoreno mjesto okupljanja desničarske grupe i vidjeli više grupa mladih muškaraca i žena u crnoj odjeći, ukupno oko 60 ljudi. Mnogi su nosili torbe iz kojih su virile bejzbol palice. U grupama su se

uputili na mjesto održavanja LGBTI zabave. Aktivisti su ih pratili i obavještavali organizatore zabave o kretanju militantata. Militanti su na kraju prepoznali LGBTI aktiviste i pokušali da ih napadnu, ali su oni uspjeli da se sakriju u McDonalds, a militanti su nastavili kretanje ka mjestu održavanja zabave. Organizatori LGBTI zabave su prethodno angažovali privatno osiguranje i zatražili zaštitu policije. Policija je čekala na zabavi, ali nisu nikoga lišili slobode.

Iz ILGA-Europe, "Step up reporting on homophobic and transphobic violence" (u izradi)

Moldavija: Aktivno ciljanje gej muškaraca kroz dogovaranje sastanaka online

Zabrinjavajući trend koji je potekao iz Rusije uključuje napadače koji dogovaraju lične sastanke sa žrtvama kroz web stranice za onlajn upoznavanje. U jednom takvom primjeru, gej muškarac u Moldaviji je dogovorio sastanak sa drugim muškarcem. Trebalo je da se nađu predveče u jednom kafiću. Kada su odlučili da prošetaju zabačenim parkom, žrtva je opljačkana i žestoko napadnuta, što je dovelo do lomljenja vilične kosti. Prema izjavi žrtve, da nije pobjegao kada je pobjegao, situacija je mogla biti mnogo gora, a motivi napadača su bili lako prepoznatljivi, jer je tokom napada izgovarao homofobične uvrede. Slični incidenti prijavljeni su i u Bosni i Hercegovini gdje su žrtve takođe premlaćivane i pljačkane na sastancima dogovorenim putem stranica za upoznavanje.

ILGA-Europe, "Step up reporting on homophobic and transphobic violence" (u izradi).

Turska: Psihološke posljedice

Izveštaj je utvrdio da većina žrtava trpi teške psihičke posljedice neposredno nakon događaja, koje imaju dugotrajan uticaj na mnoge aspekte njihovih života. Samo nekolicina je zatražila stručnu pomoć da prevaziđu ozbiljne posljedice posttraumatskog stresnog poremećaja, depresije, anksioznosti, ljutnje ili paranoje. Preko pola žrtava koje su dobile psihološki tretman izjavilo je da on nije bio adekvatan.

ILGA-Europe, "Step up reporting on homophobic and transphobic violence" (u izradi).

MATERIJAL ZA UČESNIKE 1.5: REFERENCE, DODATNA LITERATURA I SAVJETI ZA ISTRAŽIVANJE

Resursi Savjeta Evrope

Tematske studije o homofobiji, transfobiji i diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta po zemljama, Savjet Evrope (2011.)

Ova web stranica sadrži reference na sveobuhvatne izvještaje koje je naručio Savjet Evrope o pravnoj i društvenoj situaciji u pogledu homofobije, transfobije i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta za svaku od zemalja članica Savjeta Evrope.⁸

Pretražite dio o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje u istraživanju pravne situacije za uvid u postojeće zakone koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje i smjernice na nacionalnom nivou.

Pretražite izvještaje o društvenoj situaciji za podatke o slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje, uključujući i slučajeve kada su učinioци bili policajci.

Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Evropi, Savjet Evrope (2011.)

Ovaj izvještaj objedinjuje podatke prikupljene u gorenavedenom istraživanju kako bi se dao sveobuhvatan pregled zakona koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje i odgovora na takve slučajeve u svih 47 zemalja članica Savjeta Evrope.⁹ Pogledati naročito dio 3.2 – „Nasilje nad LGBT osobama“.

Tematska istraživanja homofobije, transfobije i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta po zemljama – 2010, Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA) (2010.)

Ovaj izvještaj objedinjuje podatke i informacije o slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje, zakonima i odgovorima u zemljama članicama Evropske unije, koje su prikupljene za potrebe gorenavedenog tematskog istraživanja Savjeta Evrope.

LGBT EU istraživanje – istraživanje lezbejske, gej, biseksualne i transrodne populacije u EU – glavni rezultati, Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA) (2014.)

8 www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbt-country-studies

9 www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbt-country-studies

10 <http://fra.europa.eu/en/national-contribution/2012/country-thematic-studies-homophobia-transphobia-and-discrimination>.

11 <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main>, posjećeno dana 7.10.2016.

Ova publikacija govori o nalazima najvećeg istraživanja o LGBT osobama u Evropi, koje je pouzdano utvrdilo njihova iskustva u pogledu diskriminacije, nasilja i uznemiravanja. Ovaj priručnik se oslanja na nalaze iz ovog izvještaja u modulima 1 i 3. U pripremi za obuku možete koristiti izvještaj za izradu studija slučaja prilagođenih datoj zemlji i za istraživanje konteksta u zemlji. Pogledati naročito dio 2.5 – *Nasilje i uznemiravanje*.

Izvještaji Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) po zemljama¹²

Redovni raspored posjeta zemljama članicama Savjeta Evrope koje za ECRI sprovode eksperti iz cijelog regiona obuhvata detaljne analize pitanja koja se odnose na LGBT osobe, naročito krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Izvještaji obuhvataju detaljan pregled službenih i podataka civilnog društva o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, kritički osvrt na zakone i politike vezane za krivična djela učinjena iz mržnje i konkretne preporuke za poboljšanja. Svaki izvještaj takođe uključuje službeni odgovor date zemlje na zapažanja i preporuke ECRI-ja. Ovi izvještaji mogu biti vrlo korisna literatura za planiranje obuka, jer pružaju uvid u situaciju u zemljama, uključujući i pitanja vezana za LGBT osobe i koliki prioritet država daje krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBT osobama.

Ljudska prava i interpolne/interseks osobe. Tematski dokument komesara Savjeta Evrope za ljudska prava¹³

Ovaj dokument je rijedak primjer analize pitanja koja se odnose na interpolne/interseks osobe u cijelom regionu Savjeta Evrope i izvan njega, te daje primjere najčešćih oblika diskriminacije kojoj su izložene.

Tematski rad i rad po zemljama i izvještaji komesara Savjeta Evrope za ljudska prava

Komesar je proveo širok spektar aktivnosti ili sa tematskim ili sa fokusom na određene zemlje, u nastojanju da se sagledaju i tretiraju pitanja koja se odnose na LGBTI osobe. Tematski rad obuhvata izvještaj o diskriminaciji po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, kao i inovativni izvještaj o aktuelnim pitanjima koja se odnose na interpolne/interseks osobe, objavljen 2015. godine.¹⁴

Komesar takođe obavlja redovne posjete zemljama, s ciljem ispitivanja situacije ljudskih prava ranjivih grupa na nacionalnom nivou. LGBTI pitanja nisu uključena u sve takve posjete, ali vrijedi se poslužiti funkcijom pretraživanja na web stranicama o posjetama zemljama, da biste vidjeli da li je jedna takva posjeta obavljena u zemlji ili zemljama u kojima planirate održati obuku.¹⁵

12 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/countrybycountry_en.asp.

13 <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2933521&SecMode=1&DocId=2367288&Usage=2>

14 www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbti.

15 www.coe.int/en/web/commissioner/country-report.

Ostali resursi

Because of who I am: Homophobia, Transphobia and hate crime in Europe, Amnesty International (2013)¹⁶

Ovaj izvještaj nadopunjuje istraživanje LGBT EU koje je prethodno sumirano sa studijama slučaja o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBT osobama u zemljama članicama Evropske unije. Pored toga, kritički procjenjuje važeće pravne okvire i politike, te daje preporuke za poboljšanja na nacionalnom i evropskom nivou. Ovaj izvještaj je koristan resurs za nacionalne studije slučaja i pruža sliku o pravnom kontekstu i politikama u nekim evropskim zemljama.

Godišnji izvještaj o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje OSCE-a (OEBS-a)

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi prati i izvještava o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i sličnim incidentima u regiji koju pokriva OSCE od 2008. godine. Njihova web stranica sa izvještajima o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje navodi i službene i podatke civilnog društva, informacije o važećim politikama i smjernice za agencije krivičnog sistema, detalje o pozitivnom zakonodavstvu koje se bavi pitanjem krivičnih djela učinjenih iz mržnje i relevantnim presudama Evropskog suda za ljudska prava i sumira relevantne preporuke međunarodnih organizacija, uključujući i Evropsku komisiju Savjeta Evrope protiv rasizma i netolerancije i Kancelariju Komesara Savjeta Evrope za ljudska prava.

Sve zemlje članice Savjeta Evrope takođe su članice OSCE-a. Ova web stranica stoga može biti korisna ako tražite pregled situacije u zemlji u kojoj planirate sprovesti obuku. Ova web stranica je korišćena kao resurs za Modul 1 ovog priručnika.

ILGA-Europe (u izradi), "Step up reporting on homophobic and transphobic violence" (referenca će biti dostupna na web stranici ILGA-Europe nakon objavljivanja).¹⁷

"For the record: Violence against trans people, experiences from the ProTrans, 'Protecting Transgender Persons from Violence Project'"¹⁸

Ovaj izvještaj objedinjuje nalaze projekta koji je pružao podršku organizacijama koje prate diskriminaciju i krivična djela učinjena iz mržnje nad trans osobama u nekoliko zemalja članica Savjeta Evrope. Projekat je utvrdio da su trans osobe pod vrlo visokim rizikom nasilnih napada i rasprostranjene diskriminacije. Izvještaj je dobar izvor za kratke studije slučaja iz raznih zemalja.

"For the Record: Documenting violence against trans people, experiences from Armenia, Georgia, Germany, Moldova, Russia and Ukraine" (u izradi)

16 Dostupno na <https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/014/2013/en/>, posjećeno 7.10.2016.

17 Evropska ispostava Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interpolne/interseks asocijacije (ILGA-Europe)

18 http://tgeu.org/wp-content/uploads/2013/11/TGEU_protrans_publication_1_Nov.pdf.

Modul 2:

GLAVNI POJMOVI

UVOD I ISTORIJAT

Kako je navedeno u Modulu 1 i kao što će se pokazati u nastavku našeg rada prema ovom programu, LGBTI osobe su neproporcionalno češće na meti učinilaca kao žrtve krivičnog djela. LGBTI osobe se teško odlučuju da prijave policiji krivična djela učinjena iz mržnje, a kada to i učine policija često takva krivična djela evidentira neadekvatno, ili čak nikako.

Kako bi policijski službenici profesionalno odgovorili na potrebe LGBTI žrtava krivičnih djela učinjenih iz mržnje, moraju biti u mogućnosti da identifikuju LGBTI osobe, karakteristike diskriminatornog ponašanja i elemente krivičnog djela učinjenog iz mržnje.

U dijelu (a) ovog modula učesnici će se upoznati s tim šta je LGBTI zajednica i sa osnovnim pojmovima seksualne orijentacije (LGB), rodnog identiteta (T) i polnih karakteristika (I).

Učesnici će se zatim upoznati sa pojmovima povezanim sa negativnim ili diskriminatornim razmišljanjem i ponašanjem prema LGBTI osobama. Homofobija, transfobija, stereotipizacija i diskriminacija LGBTI osoba predstavljaju osnov za većinu krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

U dijelu (b) ovog modula definisana su krivična djela učinjena iz mržnje i krivična djela protiv LGBTI osoba. Navedene su neke od glavnih karakteristika krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Ovi koncepti će biti temelj za Modul 4 u kojem se razmatra krivično djelo učinjeno iz mržnje iz konkretne perspektive policijskog postupanja.

Dijelovi (a) i (b) zajedno učesnicima pružaju osnovu za sagledavanje konkretnih pitanja kojima se ovaj program obuke bavi.

Modul 2(a):

GLAVNI POJMOVI I DEFINICIJE – LGBTI ZAJEDNICA – HOMOFObIJA, TRANSFOBIJA, STEREOTIPIZACIJA I DISKRIMINACIJA

ISHODI UČENJA

Učesnici će:

- ▶ usvojiti glavne pojmove seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja i akronima L, G, B, T i I;
- ▶ usvojiti pojmove homofobije, transfobije, stereotipizacije i diskriminacije i njihov značaj u kontekstu uloge policijskog službenika;
- ▶ moći da primijene terminologiju kroz cijelu obuku i u svom radu.

PREGLED AKTIVNOSTI I TRAJANJE

- ▶ Aktivnost 2.1: Usvajanje glavne terminologije relevantne za LGBTI zajednicu: prezentacija facilitatora za cijelu grupu (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 2.2: Razumijevanje stereotipa: grupni rad i nakon njega izlaganja i diskusija u plenarnom dijelu (20 minuta)
- ▶ Aktivnost 2.3: Razumijevanje stereotipa: individualni rad, nakon kojeg slijedi diskusija (25 minuta)

AKTIVNOST 2.1:

USVAJANJE GLAVNE TERMINOLOGIJE

RELEVANTNE ZA LGBTI ZAJEDNICU. PREZENTACIJA FACILITATORA ZA CIJELU GRUPU (30 MINUTA)

Glavni pojmovi i definicije – prezentacija

Potrebni materijali:

Flipchart, flomasteri

Materijali za učesnike 2.1a i 2.1b

U ovom modulu facilitator će izložiti sljedeće glavne koncepte grupi u plenarnom dijelu:

- ▶ seksualna orijentacija (LGB), rodni identitet (T) i polne karakteristike (I)
- ▶ homofobija, transfobija, stereotipizacija i diskriminacija

Grupi treba dati uputstvo da zapišu ono što su razumjeli iz prezentacije i o glavnim pojmovima. Za tu svrhu se može koristiti radni list u materijalu za učesnike 2.1 kako bi se grupi pomoglo da vodi bilješke u toku predavanja. Materijal za učesnike 2.1b se može dalje koristiti za lakše razumijevanje ove oblasti.

Znanje je moguće provjeriti u kasnijoj fazi modula, u aktivnosti 2.6, korištenjem materijala 2.6.

Napomena za edukatore:

Na narednim stranicama nalaze se informacije koje se mogu prilagoditi lokalnim obukama. Prilagođavanje treba izvršiti na osnovu postojećeg poznavanja ciljne publike i detaljnosti sadržaja, u skladu sa vremenskim ograničenjima i dubinom obuke. Pregledajte materijal i odaberite one dijelove koji su najrelevantniji za bolje razumijevanje od strane datih policijskih službenika.

Molimo vodite računa da ovaj dio nije prikladan za razgovor o interpolnim/interseks osobama, jer slika ne odražava raznolikost polnih karakteristika koje potpadaju pod definiciju interpolnih/interseks osoba. U razgovoru o pitanjima polnih karakteristika molimo koristite termine iz aktivnosti 2.1 i materijala za učesnike 2.1a.

Seksualna orijentacija: komponenta "LGB"

Seksualna orijentacija odnosi se na sposobnost svake osobe za duboku emotivnu, afektivnu i seksualnu privlačnost i intimne i seksualne odnose sa osobama suprotnog pola (heteroseksualne osobe) ili istog pola (homoseksualne osobe, lezbejke, gejevi) ili osobama različitih polova (biseksualne osobe).¹⁹

Sljedeće definicije vezane za seksualnu orijentaciju su relevantne za ovu obuku:

- ▶ **Lezbejka:** žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno privlače primarno druge žene.
- ▶ **Gej:** muškarac koga romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače drugi muškarci. Ovaj pojam može se odnositi i na lezbejke,

biseksualne osobe i u nekim slučajevima može se koristiti kao zbirni pojam za sve LGBT osobe.

- ▶ **Biseksualna osoba:** osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno u značajnoj mjeri privlače osobe oba pola. Učestalost, intenzitet, ili kvalitet privlačnosti ne mora biti jednako vezan za oba pola.
- ▶ **Heteroseksualna osoba:** osoba koju emotivno, romantično ili seksualno privlače, ili koje stupaju u veze sa osobama suprotnog pola.²⁰

Svako od nas ima seksualnu orijentaciju. Tačan udio populacije koja je lezbejske, gej ili biseksualne orijentacije nije poznat. Procenti se razlikuju od istraživanja do istraživanja, a ljudi prijavljuju istopolne seksualne kontakte u većem procentu nego što se samoodređuju kao lezbejke, gejevi ili biseksualne osobe. Prijavljene cifre se razlikuju u zavisnosti od kulturoloških normi, vjerskih uvjerenja i opšteg nivoa društvene prihvaćenosti. Britanska dobrotvorna organizacija za prava gej osoba, Stonewall, procjenjuje da je od 5 do 7% stanovništva u Velikoj Britaniji gej, lezbejske ili biseksualne orijentacije.²¹ Institut Williams procjenjuje da je 3,5% punoljetnog stanovništva u SAD gej, lezbejske ili biseksualne orijentacije, a da 8,2% stanovništva navodi da je praktikovalo istopolno seksualno ponašanje.²² Premda precizne brojke ne postoje, poznato nam je da udio lezbejki, gejeva ili biseksualnih osoba u populaciji nije zanemarljiv. Čak i niski procenti, kao što je 3%, znače da se radi o preko 220.000.000 ljudi.²³ Na svim kontinentima, osobe lezbejske, gej i biseksualne orijentacije čine vrlo značajnu manjinsku grupu.

Rodni identitet: komponenta „T“

Pojam **transrodne** osobe uključuje osobe čiji rodni identitet je različit od pola koji im je pripisan na rođenju i osobe koje svoj rodni identitet žele prikazati drugačijim od pola koji im je pripisan na rođenju. To obuhvata osobe koje smatraju da moraju, ili preferiraju, ili biraju da se predstavljaju drugačije od očekivane rodne uloge koja im je pripisana na rođenju, bilo oblačenjem, modnim dodacima, manirima, govorom, kozmetičkim intervencijama ili modifikacijom tijela. Ovaj pojam uključuje, između mnogih drugih, osobe koje se ne identifikuju kao „muško“ ili „žensko“, transseksualce, transvestite i kros-dresere.

Transrodni muškarac je osoba kojoj je na rođenju pripisan „ženski“ pol, ali čiji rodni identitet je muški, odnosno unutar spektra muškog rodno identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je na rođenju pripisan „muški“ pol, ali čiji rodni identitet je ženski, odnosno unutar spektra ženskog rodno identiteta.

Neke transrodne osobe se ne identifikuju ni kao muškarci ni žene, ili kao i jedno i drugo pa se tako identifikuju kao **nebinarne** transrodne osobe.

²⁰ <http://rainbowcenter.uconn.edu/terms/>

²¹ https://www.staffs.ac.uk/assets/Stonewall%20-%20Employment%20regulations%20-%20guidelines%20for%20employers_tcm44-21515.pdf

²² <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/research/census-lgbt-demographics-studies/how-many-people-are-lesbian-gay-bisexual-and-transgender/>

²³ www.census.gov/popclock/ 29.9.2016.

¹⁹ www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

Analogni nazivi za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne sa polom koji im je određen na rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac, na primjer, je transrodni muškarac kojeg privlače ženske partnerke. Transrodnu ženu koja je lezbejka privlače ženske partnerke. Riječ *transženderizam* se odnosi na činjenicu posjedovanja transrodnog identiteta ili izražavanja.

Rodni identitet odnosi se na duboko osjećanje osobe o vlastitom iskustvu roda, koje može, ali i ne mora da odgovara polu određenom na rođenju, a obuhvata lični doživljaj tijela i druge ekspresije roda (odnosno „rodno izražavanje“), kao što je oblačenje, govor i maniri.

Pol osobe se obično određuje na rođenju i postaje društvena i pravna činjenica od tog trenutka. Međutim, neke osobe imaju problema u identifikovanju sa polom koji im je određen na rođenju. Te osobe se nazivaju „**transrodnim**“ odnosno „**trans**“ osobama. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, pa transrodne osobe mogu da se identifikuju kao heteroseksualne, biseksualne ili gejevi/lezbejke.²⁴

Alternativna definicija **rodnog identiteta** je: „Unutrašnje poimanje sebe kao muškarca, žene ili drugog roda (što ne mora biti vidljivo drugima)“.²⁵

U Evropi je uobičajeno korišćenje termina „transrodni“ ili „trans“ kao zbirnog pojma koji obuhvata mnoštvo različitih načina na koje osobe mogu identifikovati svoj rod kao različit od mejnstrima.

Kao i kod seksualne orijentacije, teško je odrediti tačan broj osoba koje se identifikuju kao osobe čiji se rodni identitet i pol određen na rođenju ne poklapaju. Prema nekim procjenama radi se o 0,3 do 3 posto populacije.²⁶ S obzirom na društvenu stigmju i rasprostranjenu diskriminaciju transrodnih osoba, mjerenje populacije je teško provesti.

Kao što je to slučaj i sa seksualnom orijentacijom, svako od nas ima svoj rodni identitet. Kod većine stanovnika se fizički pol i vlastiti osjećaj rodnog identiteta poklapaju. Osobama kod kojih tog poklapanja nema, put ka definisanju svog rodnog identiteta može biti bolan i težak i često značajno utiče na njihove živote.

Rodno izražavanje odnosi se na izražavanje roda osobe kroz odjeću, njegu, govor, frizuru, govor tijela, društvene interakcije i druga ponašanja.²⁷ Rodno izražavanje, za razliku od rodnog identiteta, je ono što je vidljivo spolja.

Rodni identitet odnosi se na ono kako se osjećamo, a rodno izražavanje na mnoštvo izbora koje svakodnevno pravimo o tome šta ćemo obući i kako se ponašamo. Većina nas to uzima zdravo za gotovo, ali kada se naš rodni identitet ne poklapa sa polom koji nam je određen na rođenju, odluka o tome kako se

24 www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

25 Office for Victims of Crime (2014) Responding to Transgender Victims of Sexual Assault

26 Ibid

27 Scottish Transgender Alliance, Gender Identity, Introductory Guide for Supporting Transgender People.

fizički izraziti može biti složena i često mijenja život iz temelja.

Tranzicija

Proces promjene, odnosno preciznije prilagođavanja pola često se naziva *tranzicija*. To je proces kroz koji osoba koja je predominantno viđena kao osoba jednog pola postaje osoba koju vide predominantno kao osobu drugog pola, i vremenski period potreban za taj proces. Tranzicija osobe može imati društvene, pravne i/ili medicinske aspekte.

Tranzicija može biti društvena promjena koja obuhvata promjene fizičkog izgleda, odijevanja i društvenih odnosa, između ostalog. Takođe može podrazumijevati značajne fizičke tranzicije korišćenjem hormonalne terapije i, za neke ljude, hirurški zahvat prilagođavanja pola.

Osobe koje su prošle tranziciju više ne potpadaju pod pojam trans osoba.

Oznaka pola

Policijski službenici svakodnevno nailaze na oznake pola. To su oznake za pol koje se često nalaze na dokumentima, kao što su lične karte, vozačke dozvole i pasoši. Najočiglednije oznake pola su riječi muški/ženski ili titule gospodin/gospođa. Takođe se može raditi o profesionalnim titulama, ličnim zamjenicama ili šiframa, kao što je jedinstveni matični broj ili poreski broj, u kojima određene kombinacije brojeva označavaju muškarce odnosno žene.²⁸

U mnogim zemljama je ponekad teško ili čak nemoguće promijeniti oznaku pola na identifikacionim dokumentima. To stvara probleme za transrodne osobe u situacijama kada je za kontakt sa javnim organima, kao što je policija, potreban identifikacioni dokument. O tome ćemo više govoriti u modulu 4.

Zamjenice

Zamjenice su riječi koje se koriste kao zamjena za ime neke osobe. Zamjenice koje su često u upotrebi su on/ona, njega/nju, njegov/njen. Neke transrodne osobe koriste rodno neutralne zamjenice ili koriste „oni/njihov“ umjesto rodno definisanih zamjenica. O tome ćemo više govoriti u Modulu 4.

Još neke definicije koje potpadaju pod zbirni pojam trans

Osobe koje potpadaju pod zbirni pojam transrodnih osoba mogu definisati svoje vlastito rodno izražavanje i rodni identitet na mnogo različitih načina. Neki od njih su navedeni u nastavku. Međutim, ako niste sigurni koji pojam koristiti, sjetite se da je pojam „**trans**“ opšte prihvaćen kao inkluzivan i pristojan. Kada postupate sa nekom osobom, često je najbolje da je pristojno upitate. O najboljim načinima profesionalne interakcije sa trans osobama detaljnije ćemo govoriti u Modulu 4.

Transseksualna osoba je osoba čiji rodni identitet ne odgovara polu pripisanom na rođenju, koja je stoga prilagodila taj pol kroz modifikaciju fizičkog izgleda ili fizioloških funkcija, kroz tretman promjene/prilagođavanja pola.

Transmuškarac (female to male)/FTM je osoba koja je na rođenju označena kao osoba ženskog pola, ali koja ima muški rodni identitet i kroz tranziciju trajno postaje muškarac.

Transžena (male to female)/MTF je osoba koja je na rođenju označena kao osoba muškog pola, ali koja ima ženski rodni identitet i kroz tranziciju trajno postaje žena.

Krosdreser (Cross dresser) je pojam koji označava osobe koje nose odjeću koja se inače pripisuje suprotnom polu. Ove osobe se tako oblače, jer ih to emotivno ili seksualno ispunjava. Riječ „**transvestit**“ se više ne koristi i neki je ljudi mogu smatrati uvredljivom.²⁸

Dreg kvin/Dreg kraljica (Drag Queen) je pojam kojeg koriste gejevi koji nose odjeću koja se obično povezuje sa ženama, za svrhe zabave ili ličnog ispunjenja. Postoje i dreg kingovi/dreg kraljevi (drag kings), a radi se o biološkim ženama koje se oblače kao muškarci.²⁹

Cisrodne osobe opisuje osobe koje nisu transrodne, tj. osobe čiji rodni identitet ili rodna uloga odgovara onome što društvo smatra primjerenim njihovom polu.^{31,30}

Rodno-queer osobe (genderqueer) je pojam koji se koristi za osobe koje odbijaju binarnost roda (muški/ženski) i biraju fluidniji, netradicionalniji identitet.^{32,31}

Rodna binarnost je društveno konstruisan koncept prema kojem postoje samo dva roda – muški i ženski.

Nebinarnost opisuje rodni identitet koji nije ni ženski, ni muški, ili rodne identitete koji su izvan ili su prevazišli tradicionalne koncepte muškog i ženskog.³²

Polne karakteristike: komponenta „I“

Interpolne/interseks osobe su one osobe koje ne ispunjavaju medicinske i društvene norme takozvanih ženskih i muških tijela, u pogledu njihovih hromozomskih, gonadnih, endokrinih ili anatomskih polnih karakteristika.

Anatomski to postaje vidljivo na primjer kroz sekundarne polne karakteristike, kao što je mišićna masa, distribucija dlakavosti i tjelesna građa, ili primarne polne karakteristike kao što su unutrašnje i vanjske genitalije i/ili hromozomska i hormonalna struktura.

Može se koristiti i jednostavnija radna definicija: interpolne/interseks osobe su interpolne jer njihove urođene polne karakteristike su ili ženske i muške

28 www.transequality.org/issues/resources/teaching-transgender-guide-leading-effective-trainings.

29 www.transequality.org/issues/resources/teaching-transgender-guide-leading-effective-trainings.

30 <http://rainbowcenter.uconn.edu/terms/>.

31 <http://rainbowcenter.uconn.edu/terms/>.

32 https://lgbt.wisc.edu/documents/Trans_and_queer_glossary.pdf.

istovremeno, *ili* ni potpuno ženske ni potpuno muške *ili* ni ženske ni muške.

Postoje mnogi oblici interpolnosti. Radi se o spektru, odnosno zbirnom pojmu, a ne samo jednoj kategoriji. Ovaj pojam je zamijenio raniji pojam „hermafrodit“, koji je bio u širokoj primjeni među medicinarima u 18. i 19. vijeku. Sada se ovaj pojam smatra duboko uvredljivim.

Interpolna/interseks osoba je takva rođena. Interpolne razlike mogu biti vidljive na rođenju. Neke interpolne karakteristike postaju vidljive u pubertetu, ili pri pokušaju začeca, ili sasvim slučajno. U drugim slučajevima, interpolnost se otkriva tokom obdukcije.

Značajna razlika između interpolnih i transrodnih osoba je da interpolne osobe doktori često identifikuju kao takve u ranom djetinjstvu ili u adolescentskoj dobi. Često se vrši hirurški zahvat na njihovim genitalijama, ili im se reproduktivni organi vade dok još nisu dovoljno stari da daju ili uskrate pristanak.

Najniži statistički udio kada se govori o interpolnim osobama je 1 na 200 (0,5 posto rođenja). Često se citiraju čak i manji udjeli od 1 na 2000, ali ti statistički podaci obuhvataju samo neke interpolne osobe koje su operisane u ranom djetinjstvu. Različite agencije, kao što je UN, govore o procentima do 1,7%.

Tako su interpolne razlike češće od oštećenja sluha od rođenja i čak jednako česte kao crvena kosa.³³

Nema sumnje da su interpolne osobe bile i još uvijek su izložene velikom riziku od diskriminacije i kršenja ljudskih prava. Mali broj zemalja je eksplicitno priznao interpolne osobe kao zaštićenu kategoriju u zakonima koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje (npr. Škotska i Malta od zemalja članica Savjeta Evrope). Savjet Evrope i sam naglašava važnost uključivanja polnih karakteristika kao zaštićenog svojstva za potrebe zakona koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje (ubaciti referencu).

Složene zajednice i zajednička iskustva

Gore navedene informacije pokazuju da pod pojmom LGBTI egzistiraju složene zajednice.

LGBTI zajednice spadaju izvan onoga što se smatra normama binarnosti polova i roda. Međutim, u mnogim slučajevima osobe unutar jedne podgrupe ne smatraju da dijele zajednička iskustva sa osobama u drugim podgrupama. Mnoge LGB osobe ne vide nikakvu prirodnu povezanost između njihove zajednice i transrodnih osoba. Mnoge transrodne osobe pitanje svog rodnog identiteta smatraju različitim od seksualne orijentacije i zagovaraju odvojene pristupe u kampanji za priznanje prava. Jedna osoba može biti u više podgrupa (npr. trans osoba koja sebe smatra lezbejkom).

33 <http://www.ilga-europe.org/what-we-do/our-advocacy-work/trans-and-intersex/inter-sex>.

Postoje jasne razlike između LGB osoba (seksualna orijentacija), transrodnih osoba (rodni identitet i rodno izražavanje) i interpolnih/interseks osoba (polne karakteristike). Premda životna iskustva tih ljudi mogu znatno da se razlikuju, ove grupe se često okupljaju pod jedan zbirni pojam, da bi se pomoglo u razumijevanju sličnih diskriminatornih ponašanja kojima su izložene sve grupe, uključujući i krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama.

Informacije o interpolnim osobama kao žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje su ograničene, a agencije za sprovođenje zakona i NVO tek počinju da mapiraju ta iskustva.

Interseksionalnost odnosi se na dodatne slojeve diskriminacije kojima neko može biti izložen zbog pripadnosti više manjinskih grupa. Interseksionalna pitanja usložnjavaju izazove s kojima se u svom životu suočavaju LGBT osobe. Homoseksualna crnkinja, na primjer, će se morati nositi sa rasizmom, homofobijom i seksizmom. Diskriminatorno ponašanje ne mora poteći iz mejnstrima društva. Rasizam postoji i unutar LGBT zajednica, a homofobija postoji unutar manjinskih rasnih grupa.

Trans osoba islamske vjeroispovijesti možda će biti izložena i vjerskoj diskriminaciji i transfobiji i unutar vlastite vjerske zajednice i izvan nje.

GLAVNE DEFINICIJE – HOMOFBIJA, TRANSFOBIJA, STEREOTIPIZACIJA I DISKRIMINACIJA

Homofobija se definiše kao iracionalni strah i averzija prema homoseksualnosti, lezbejkama, gejevima i biseksualnim osobama, zasnovana na predrasudama.

Jednostavna definicija bi glasila „*strah ili odbojnost od LGB osoba*“.

Transfobija se definiše kao iracionalni strah i averzija prema rodnom nekonformitetu trans osoba, zasnovana na predrasudama.

Jednostavna definicija bi glasila „*strah ili odbojnost od transrodnih osoba*“.

Homofobija i transfobija se mogu manifestovati kao izbjegavanje, socijalna isključenost, diskriminacija, zlostavljanje, nasilje i čak i ubistvo.

Homofobija i transfobija mogu nastati uslijed stavova i uvjerenja koje nam usađuju roditelji, prijatelji, škola, zajednice, vjerske vođe i društveno uticajne osobe (političari/poznate osobe). Homofobija i transfobija prisutne su u svim zemljama u različitoj mjeri.

Stereotip je stav ili uvjerenje o nekoj osobi ili osobama zasnovano na njihovim karakteristikama ili grupama kojima pripadaju.³⁵³⁴

Alternativna definicija **stereotipa** je: „Prethodno formirana ili previše

pojednostavljena generalizacija o cijeloj grupi osoba, bez uvažavanja njihovih individualnih razlika“.

Primjeri stereotipa su:

- ▶ Sve lezbejke su muškobanjaste
- ▶ Svi imigranti iz Afrike su kriminalci
- ▶ Svi policijski službenici zloupotrebljavaju svoja ovlaštenja
- ▶ Svi muslimani su vjerski ekstremisti

Stereotipi su prethodno formirane i karikirane percepcije koje dovode do pripisivanja istih generaliziranih karakteristika svim članovima određenih grupa bez uvažavanja njihovih individualnih osobina. Stereotipi mogu dovesti do predrasuda prema drugim grupama i posledično do diskriminatornog ponašanja i postupanja.

Premda su često negativni, stereotipi mogu biti i pozitivni. Pozitivni stereotipi, međutim, mogu imati negativan efekat, iz prostog razloga što se radi o širokim generalizacijama koje zanemaruju individualnu realnost.³⁵ Jedan primjer bi bio da žene bolje brinu o djeci od muškaraca. Ovaj stereotip zanemaruje realnost u kojoj postoji mnogo žena koje zlostavljaju djecu i ne bi uopšte trebalo da o njima brinu.

Pojam **predrasude** vezuje se za pojam stereotipa.

Predrasuda je unaprijed formiran sud i ideja ili stav prema drugim osobama ili grupama. Predrasude su često negativne i obično zasnovane na glasinama, pretpostavkama, osjećanjima i uvjerenjima, a ne na znanju i činjenicama. Predrasude utiču i na naše postupanje i na našu interpretaciju postupanja drugih.

Napomena za edukatore

Prije obuke je potrebno pregledati definiciju diskriminacije u lokalnom zakonodavstvu i vezane definicije, što treba uključiti u obuku na odgovarajući način. Učesnicima treba dati i definiciju diskriminacije i zaštićenih grupa u skladu sa zakonom.

Diskriminacija: Većina zemalja ima zakonske definicije diskriminacije. Ove definicije često obuhvataju direktnu i indirektnu diskriminaciju. Sljedeća definicija diskriminacije je šira i odražava iskustva LGBTI i drugih manjinskih zajednica u mnogim zemljama:

„Diskriminacija nastaje kada se članovi moćnije društvene grupe nepravedno ili okrutno ponašaju prema članovima manje moćne društvene grupe. Diskriminacija može biti različitih oblika, uključujući i individualne činove mržnje ili nepravde i institucionalno uskraćivanje beneficija koje se redovno daju drugim grupama.“³⁶

34 OSCE (2014) TAHCLE Training Manual Training on Hate Crime for Law Enforcement Curriculum for Trainers.

35 <https://lgbtrc.usc.edu/education/terminology/>
36 <https://lgbtrc.usc.edu/education/terminology/>

Zakonska definicija diskriminacije

Diskriminacija se zakonski definiše kao neopravdan nejednak tretman:

1. Direktna diskriminacija nastaje kada se neka osoba ili grupa osoba tretira gore nego što je (bila) ili bi bila tretirana druga osoba ili grupa osoba u sličnoj situaciji, a zbog razloga koji je povezan sa jednim ili više zabranjenih osnova; ili kada iz razloga povezanih sa jednim ili više zabranjenih osnova osoba ili grupa osoba trpi neku štetu.

Jednostavnije rečeno: **Direktna diskriminacija** nastaje kada se osoba ili grupa osoba tretira nepovoljnije nego većinska populacija, zbog pripadnosti manjinskoj grupi.

Primjeri takve situacije bi bili odbijanje policijskog službenika da primi krivičnu prijavu žrtve, jer je žrtva transrodna osoba, Rom ili pripadnik manjinske vjerske zajednice.

2. Indirektna diskriminacija nastaje kada neka odredba, kriterijum ili praksa stavljaju osobe sa statusom ili karakteristikom koja se pripisuje jednom ili više zabranjenih osnova (uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet) u posebno nepovoljan položaj u odnosu na druge osobe, osim ako ta odredba, kriterijum ili praksa nije objektivno opravdana legitimnim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primjerena i neophodna.

Jednostavnije rečeno: **Indirektna diskriminacija** nastaje kada određene prakse, pravila ili politike dovode osobu ili osobe u nepovoljan položaj u odnosu na pripadnike većinske grupe. Indirektnu diskriminaciju je ponekad teže identifikovati od direktne diskriminacije.

Primjer takve situacije bi bio davanje posebnih prava na godišnji odmor policijskim službenicima koji su u braku, u slučajevima kada politike i/ili zakoni ne priznaju istospolne veze.

Drugi primjer bi bio odbijanje priznavanja stručne spreme iz strane zemlje u policijskoj strukturi neke druge zemlje, čak i ako su strane obrazovne kvalifikacije jednako dobre. Ovaj indirektni oblik diskriminacije bi osobama drugih etničkih pripadnosti onemogućio zapošljavanje u policiji.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 2.1: ZABILJEŽITE!

Koje su komponente LGBTI zajednice? – glavni pojmovi i definicije

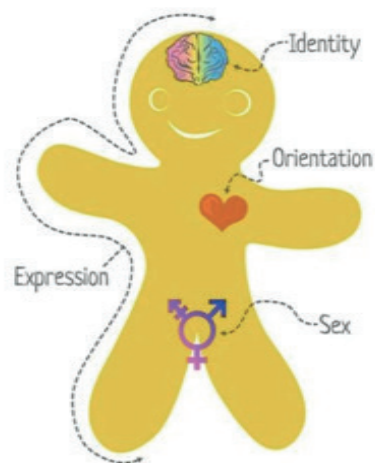
Seksualna orijentacija	
LGB	L– G– B–
Rodni identitet	
Rodno izražavanje	
Transrodnost ili T	
Polne karakteristike	

Društveno štetno ponašanje – glavni pojmovi i definicije

Homofobija	
Transfobija	
Stereotipi	
Diskriminacija	Direktna – Indirektna –

MATERIJAL ZA UČESNIKE 2.1B: PREGLED GLAVNIH POJMOVA

Medenjake u obliku čovjeka se koristi za pomoć u identifikovanju i razumijevanju glavnih LGBT pojmova koji su do sad korišćeni u modulu. Vodite računa o tome da ovaj materijal nije prikladan za razgovor o interpolnim osobama, jer ova slika ne odražava raznolikost polnih karakteristika koje potpadaju pod definiciju interpolnosti. Za razgovor o interpolnosti koristite pojmove iz aktivnosti 2.1 i materijala za učesnike 2.1a.³⁷



Seksualna orijentacija: Kako se osjećamo spram drugih, ko nas emotivno i fizički privlači, šta nam je u srcu. Izražava se kao gej, lezbejka, biseksualna ili heteroseksualna osoba.

Rodni identitet: Kako razmišljamo i poimamo svoj rod; šta je u našoj glavi (npr. Osjećam se kao žena ili muškarac ili i jedno i drugo).

Rodno izražavanje: Kako se izražavamo svojim ponašanjem i fizičkim izgledom. Naše odijevanje, frizura, nakit, maniri, itd. Uključuje između ostalih kategorije transrodnih, cisrodnih osoba ili krosdresere.

Naš pol: Biološki sastav hromozoma i organa. Ono što nas čini muškim, ženskim, i muškim i ženskim ili ni muškim ni ženskim.

Lezbejka: žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače druge žene.

Gej: muškarac kojeg romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače drugi muškarci.

Biseksualna osoba: osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno u značajnoj mjeri privlače osobe oba pola.

Heteroseksualna osoba: osoba koju emotivno, romantično ili seksualno privlače, ili stupa u veze sa osobama suprotnog pola.

Transrodne osobe: osobe čiji rodni identitet je različit od pola koji im je pripisan na rođenju i osobe koje svoj rodni identitet žele prikazati drugačijim od pola koji im je pripisan na rođenju.

37 <http://itspronouncedmetrosexual.com/2012/03/the-genderbread-person-v2-0/>.

AKTIVNOST 2.2: RAZUMIJEVANJE STEREOTIPA 1: GRUPNI RAD NAKON ČEGA SLIJEDI PREZENTACIJA I DISKUSIJA U PLENARNOM DIJELU (20 MINUTA) BY PLENARY PRESENTATION AND DISCUSSION (20 MINUTES)

Napomena za edukatore:

Ovu vježbu treba pažljivo moderirati, da prikupljanje negativnih stereotipa o LGBTI osobama ne bi bilo iskorišćeno za izražavanje homofobije/transfobije. Vježbu ne treba koristiti u izuzetno izazovnim radnim okruženjima, ili u slučajevima kada moderator nema iskustva u moderiranju diskusija o kontroverznim temama.

Potrebni materijali:

Flipchart (prezentacijski blok), olovke

Posebne prostorije za grupni rad ili prostor u sklopu sobe za obuku

1. Učesnike podijelite u četiri grupe.
2. Svakoj grupi dajte zadatak da prikupi što više stereotipa u sljedećim oblastima:
 - ▶ prva grupa ima zadatak da prikupi negativne stereotipe o LGBTI osobama;
 - ▶ druga grupa treba prikupiti negativne stereotipe o policiji;
 - ▶ treća grupa treba prikupiti pozitivne stereotipe o LGBTI osobama;
 - ▶ četvrta grupa treba prikupiti pozitivne stereotipe o policiji.
3. Grupama dajte pet minuta za identifikovanje stereotipa. Zatim ih ponovo okupite u plenarnom dijelu kada će grupe iznijeti svoje rezultate. Rezultate stavite na četiri lista flipchart bloka.
4. U toku zajedničke diskusije postavite sljedeća pitanja:
 - ▶ Da li stereotipi predstavljaju tačan opis ovih grupa?
 - ▶ Kakvu štetu stereotipi nanose pripadnicima ove dvije grupe?

Ovaj zadatak bi trebalo da ukaže na predrasude i pokaže da su sve grupe podložne stereotipizaciji. Paralelna analiza LGBTI osoba i policije bi trebalo da uspostavi vezu između policije i LGBTI zajednice.³⁸

38 Izvor: Polack, R. and LeDeroff, J. (2010) ILGA Europe Toolkit for training police officers on tackling homophobic crime, ILGA Europe.

AKTIVNOST 2.3A:

RAZUMIJEVANJE STEREOTIPA 2: POJEDINAČNI RAD I DISKUSIJA (20 MINUTA)

Potrebni materijali:

Flipchart, olovke

1. Neka učesnici samostalno razmisle o situaciji kada su oni ili član njihove porodice bili stereotipizirani. Neka pribilježe kakav uticaj je imala ta stereotipizacija.
2. Nakon par minuta zatražite od nekoliko učesnika/ca da ispričaju svoja iskustva.

AKTIVNOST 2.3B:

RAZUMIJEVANJE STEREOTIPA 2: GRUPNA DISKUSIJA (15 MINUTA) GROUP DISCUSSION (15 MINUTES)

Na osnovu ove diskusije postavite grupi sljedeća pitanja i zapisujte njihove ideje na flipchart:

- ▶ Prema vašem shvatanju stereotipizacije, koje rizike ona predstavlja za pojedince, porodice i zajednice, ako joj se ne suprotstavi?
- ▶ Koji su rizici ako se policijski službenici upuste u takvu stereotipizaciju?

Modul 2(b):

GLAVNI POJMOVI I DEFINICIJE – KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE

Učesnici će:

- ▶ Imati jasno shvatanje definicije krivičnog djela učinjenog iz mržnje;
- ▶ Moći da razlikuju krivično djelo učinjeno iz mržnje od incidenta motivisanog mržnjom;
- ▶ Formirati sliku o nekim od glavnih karakteristika krivičnih djela učinjenih iz mržnje u kontekstu policijskog rada;
- ▶ Istražiti svoj lokalni/nacionalni kontekst policijskog rada;
- ▶ Biti u mogućnosti da primijene terminologiju kroz cijelu obuku i u svom radu;
- ▶ Uvidjeti da ako ne postoji zakon koji propisuje krivična djela učinjena iz mržnje, ipak postoji zločin učinjen iz mržnje kao praktičan koncept u policijskom radu i kao društveni koncept.

PREGLED AKTIVNOSTI I TRAJANJE

- ▶ Aktivnost 2.4: Šta je krivično djelo učinjeno iz mržnje? Izlaganje i diskusija (20 minuta)
- ▶ Aktivnost 2.5: Kviz o definicijama (10 minuta)
- ▶ Aktivnost 2.6: Mapiranje nacionalnog konteksta pravnog okvira za krivična djela učinjena iz mržnje (10 minuta)

AKTIVNOST 2.4:

ŠTA JE KRIVIČNO DJELO UČINJENO IZ MRŽNJE? IZLAGANJE I DISKUSIJA (30 MINUTA)

Napomena za edukatore

Lokalne propise i zakonske definicije krivičnog djela učinjenog iz mržnje/incidenta motivisanog mržnjom/govora mržnje treba analizirati prije obuke i u skladu s tim uključiti u obuku. Učesnicima treba dati i definiciju i zaštićena lična svojstva propisana zakonom.

Potrebni materijali:

Flipchart, olovke, papir

Materijal za učesnike 2.4a

Materijal za učesnike 2.4b

U ovoj aktivnosti edukator će dati definiciju krivičnog djela učinjenog iz mržnje i neke glavne koncepte u plenarnom dijelu. Materijal 2.4a se može podijeliti učesnicima (nakon prilagođavanja lokalnom kontekstu za odgovarajuću upotrebu). Materijal 2.4b učesnici mogu koristiti za provjeru znanja o glavnim pojmovima.

Glavne definicije

Definicija

Krivično djelo učinjeno iz mržnje: Krivično djelo motivisano predrasudom.

Krivična djela učinjena iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenje imovine, napad, ubistvo ili bilo koje drugo krivično djelo u kojem je žrtva, objekat ili meta djela odabrana zbog njihove stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u zaštićenoj grupi.

Dva glavna elementa krivičnog djela učinjenog iz mržnje su:

- a) da je učinjeno **krivično djelo**
- b) da je **motiv** učinioca bila **predrasuda**.

Ukoliko ne postoji bilo koji od ova dva elementa, događaj se ne može kvalifikovati kao krivično djelo učinjeno iz mržnje.

Krivična djela učinjena iz mržnje nad **LGBTI osobama** su krivična djela motivisana predrasudom. To su krivična djela u kojima je žrtva, objekat ili meta djela odabrana zbog njihove stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u nekoj LGBTI grupi. Potrebno je postojanje razumne sumnje da je motiv učinioca seksualna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje ili polne karakteristike žrtve.³⁹

³⁹ www.coe.int/en/web/sogidatabase/glossary.

Incidenti motivisani mržnjom su incidenti, radnje ili manifestacije netolerantnosti koje su motivisane predrasudom i koje možda ne sadrže elemente bića krivičnog djela učinjenog iz mržnje, jer nema dovoljno dokaza koje bi sud prihvatio kao dokaze o krivičnom djelu ili motivu predrasude, ili zbog toga što sama radnja nije krivično djelo prema domaćem zakonodavstvu.

Uzvikivanje transfobičnih izjava prema nekome na ulici može biti incident motivisan mržnjom, ako vikanje i prateće prijeteće ponašanje ne može biti okvalifikovano kao krivično djelo.

Govor mržnje odnosi se na javne izjave koje šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje prema manjinskoj grupi, na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili drugih uticajnih osoba koje formiraju javno mnijenje, koje kruže u medijima ili na internetu, s ciljem podsticanja mržnje. Govor mržnje može, ali ne mora biti krivično djelo, u zavisnosti od odredbi lokalnih zakona.

Genocid podrazumijeva namjerno djelovanje s ciljem uništenja, djelimično ili u cijelosti, nacionalne, etničke, rasne, vjerske ili društvene grupe. Krivična djela učinjena iz mržnje mogu predstavljati dio procesa koji dovodi do genocida. Pojedinačne radnje genocida mogu se smatrati krivičnim djelima učinjenim iz mržnje.

Glavna karakteristika krivičnih djela učinjenih iz mržnje je da mogu **eskalirati** ako se na njih ne odgovori. Govor mržnje kojem se ne suprotstavi može dovesti do nanošenja krivičnopravne štete i/ili nasilja. Posljedice mogu eskalirati sa pojedinca na njegovu porodicu, članove njegove lokalne zajednice i cijelo društvo.

Stoga je važno da škole, zajednice, vlade i policija pravovremeno intervenišu tamo gdje je to potrebno kako bi se spriječila eskalacija diskriminatornog ponašanja.

Zaštićeno svojstvo je glavna karakteristika grupe, kao što je rasa, vjera, etnička pripadnost, nacionalnost, pol, seksualna orijentacija, polne karakteristike ili drugi sličan zajednički faktor koji je *u osnovi njihovog identiteta*. Zaštićena svojstva predstavljaju dio našeg individualnog bića koji *ne možemo lako promijeniti*. Obično su to karakteristike kod kojih postoji vidljiv *obrazac diskriminacije kroz vrijeme* i kulture.

Seksualna orijentacija i rodni identitet se često navode kao zaštićena svojstva u zakonodavstvu, jer su to lične karakteristike koje se ne mogu mijenjati. Jasni obrasci diskriminacije LGBTI osoba se mogu prepoznati u raznim kulturama i stotinama godina unazad. Ovi obrasci uključuju kriminalizaciju, zlostavljanje i društvenu stigmatizaciju LGBTI osoba.

Krivično djelo učinjeno iz mržnje često se naziva **zločinom s porukom** jer je cilj učinioca često da grupi ili zajednici pošalje poruku da nisu sigurni. Institucije krivičnog pravnog sistema, uključujući i policiju, imaju obavezu da pošalju **poruku** učiniocima da društvo neće tolerisati takva krivična djela.

Natpis „smrt svim pederima“ na zidu centra ili objekta koji pripada LGBT zajednici je zločin s porukom. Ovim činom se šalje poruka cijeloj lokalnoj LGBT zajednici da nisu sigurni.

Vodite računa o tome da **nije neophodno da se dokaže** da je učinilac **mrzio** odabranu grupu. Dovoljno je pokazati da je žrtva odabrana zbog pripadnosti zaštićenoj grupi (**odabir zbog predrasude**). Učinilac krivičnog djela učinjenog iz mržnje također može biti pripadnik iste grupe.

Na primjer, kriminalci često biraju gejeve kao mete ucjena jer misle da će moći iznuditi novac od njih zbog njihovog straha od razotkrivanja. Kriminalci možda ne mrze te gejeve, već jednostavno žele doći do novca na najlakši mogući način.

Treba znati da zakoni koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje ne postoje u svim zemljama. U zemljama u kojima ih nema bi bilo od koristi da se ovakvi incidenti u kontaktu s policijom nazivaju **krivična djela motivisana mržnjom**.

Žrtva ne mora biti dio zaštićene grupe. Žrtva može biti neko ko je odabran zbog povezanosti sa **podržavanjem** te grupe **ili** ko je **pogrešno identifikovan** kao dio te grupe.

Na primjer, žrtva može biti heteroseksualac koji je prošao pored gej bara, zbog čega su ga kasnije premlatili skinhedsi koji su mislili da je on gost lokala. Žrtva također može biti TV ličnost koja podržava prava gej populacije i zbog toga se nađe na meti desničarskih grupa.

Može se desiti da žrtva ne zna da je žrtva krivičnog djela učinjenog iz mržnje ili da **ne shvata taj koncept**. To ne negira činjenicu da dati incident može predstavljati slučaj krivičnog djela učinjenog iz mržnje.

Oni mogu, ali ne moraju znati da su bili na meti zbog pripadnosti manjinskoj grupi. Policija treba da utvrdi da li postoji motiv predrasude i da to objasni žrtvi, prema potrebi. Percepcija žrtve je samo jedan od mnogih faktora koje ovdje treba razmotriti (vidi Modul 4 „Pokazatelji predrasuda“).

MATERIJAL ZA UČESNIKE 2.4A–

ČINJENICE O KRIVIČNOM DJELU UČINJENOM IZ MRŽNJE

Definicija:

Krivično djelo učinjeno iz mržnje: **krivično djelo motivisano predrasudom**.

Krivična djela učinjena iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenje imovine, napad, ubistvo ili bilo koje drugo krivično djelo u kojem je žrtva, objekat ili meta djela odabrana zbog njihove stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u zaštićenoj grupi.

Krivična djela učinjena iz mržnje nad **LGBTI osobama** su krivična djela motivisana predrasudom. To su krivična djela u kojima je žrtva, objekat ili meta djela odabrana zbog njihove stvarne ili prividne veze, pripadnosti, povezanosti, podrške ili članstva u nekoj LGBTI grupi. Potrebno je postojanje razumne sumnje da je motiv učinioca seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

Dva glavna elementa krivičnog djela učinjenog iz mržnje su:

- a) da je učinjeno **krivično djelo**
- b) da je **motiv** učinioca bila **predrasuda**.

Incidenti motivisani mržnjom su incidenti, radnje ili manifestacije netolerantnosti koje su motivisane predrasudom i koje možda ne sadrže elemente bića krivičnog djela učinjenog iz mržnje, jer nema dovoljno dokaza koje bi sud prihvatio kao dokaze o krivičnom djelu ili motivu predrasude, ili zbog toga što sama radnja nije krivično djelo prema domaćem zakonodavstvu.

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javne izjave koje šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje prema LGBT osobama, na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili drugih uticajnih osoba koje formiraju javno mnijenje, koje kruže u medijima ili na internetu, s ciljem podsticanja mržnje.

Genocid podrazumijeva namjerno djelovanje s ciljem uništenja, djelimično ili u cijelosti, nacionalne, etničke, rasne, vjerske ili društvene grupe. Krivična djela učinjena iz mržnje mogu predstavljati dio procesa koji dovodi do genocida. Pojedinačne radnje genocida mogu se smatrati krivičnim djelima učinjenim iz mržnje.

Glavna karakteristika krivičnih djela učinjenih iz mržnje je da mogu **eskalirati** ako se na njih ne odgovori. Govor mržnje kojem se ne suprotstavi može dovesti do nanošenja krivičnopravne štete ili nasilja. Posljedice mogu eskalirati sa pojedinca na njegovu porodicu, članove njegove lokalne zajednice i cijelo društvo.

Zaštićeno svojstvo je glavna karakteristika grupe, kao što je rasa, vjera, etnička pripadnost, nacionalnost, pol, seksualna orijentacija, ili drugi sličan zajednički faktor koji je u osnovi njihovog identiteta. Zaštićena svojstva predstavljaju dio našeg individualnog bića koji *ne možemo lako promijeniti*. Obično su to karakteristike kod kojih postoji vidljiv *uzorak diskriminacije kroz vrijeme* i kulture.

Krivično djelo učinjeno iz mržnje često se naziva **zločinom s porukom** jer je cilj učinioca često da grupi ili zajednici pošalje poruku da nisu sigurni. Institucije krivičnog pravnog sistema, uključujući i policiju, imaju obavezu da pošalju **poruku** učiniocima da društvo neće tolerisati takva krivična djela.

Vodite računa o tome da **nije neophodno da se dokaže** da je učinilac **mrzio** odabranu grupu. Dovoljno je pokazati da je žrtva odabrana zbog pripadnosti zaštićenoj grupi (**odabir zbog predrasude**). Učinilac krivičnog djela učinjenog iz mržnje također može biti pripadnik iste grupe.

Treba znati da zakoni koji propisuju krivična djela učinjena iz mržnje ne postoje u svim zemljama. U zemljama u kojima ih nema bi bilo od koristi da se takvi incidenti u kontaktu s policijom nazivaju **krivična djela motivisana mržnjom**.

Žrtva ne mora biti dio zaštićene grupe. Žrtva može biti neko ko je odabran zbog povezanosti sa **podržavanjem** te grupe **ili** ko je **pogrešno identifikovan** kao dio te grupe.

Može se desiti da žrtva ne zna da je žrtva krivičnog djela učinjenog iz mržnje ili da **ne shvata taj koncept**. To ne negira činjenicu da dati incident može predstavljati slučaj krivičnog djela učinjenog iz mržnje.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 2.4B – BLIC TEST O KRIVIČNIM DJELIMA UČINJENIM IZ MRŽNJE

1	Popunite praznine Krivična djela učinjena iz mržnje često se nazivaju _____, jer učinioci žele da pošalju _____ zajednici da njeni članovi nisu sigurni.
2	Da li žrtva treba prijaviti krivično djelo kao krivično djelo učinjeno iz mržnje da bi policija istraživala događaj kao krivično djelo učinjeno iz mržnje? Kratko objasnite odgovor.
3	Ako se na krivična djela učinjena iz mržnje ne odreaguje u ranoj fazi, kakav obrazac ponašanja bi mogao nastati?
4	Koja su dva glavna elementa svakog krivičnog djela učinjenog iz mržnje? 1) _____ 2) _____
5	Da li žrtva mora biti LGBTI osoba da bi bila žrtva krivičnog djela učinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama? Kratko objasnite svoj odgovor.
6	Da li je u krivičnoj istrazi krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama neophodno dokazati da je učinilac mrzio žrtvu?
7	Da li je govor mržnje krivično djelo učinjeno iz mržnje?
8	Nabrojite zaštićena lična svojstva prema vašem zakonodavstvu koje propisuje krivična djela učinjena iz mržnje?
9	Nabrojite dvije zajedničke osobine zaštićenih ličnih svojstava: 1) _____ 2) _____

AKTIVNOST 2.5: KVIZ O DEFINICIJAMA (5 MINUTA)

Potrebni materijali:

Olovke

Materijal za učesnike broj 2.5a (kviz) i 2.5b (odgovori)

Svakom učesniku dajte materijal. Učesnicima objasnite da treba da povežu glavni pojam sa odgovarajućom definicijom. Po isteku pet minuta učesnicima dajte odgovore i kažite im da saberu bodove. Možete dati malu nagradu učesniku/ci sa najvećim brojem bodova.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 2.5A – KVIZ - DEFINICIJE

Glavni pojam	Upišite slovo	Definicija
Diskriminacija	A	Riječi koje se koriste umjesto nečijeg imena, npr. on/ona, njegov/njen, oni
Homofobija	B	Sposobnost osobe za duboku emotivnu, afektivnu i seksualnu privlačnost prema i intimne i seksualne odnose sa drugima
Trans	C	Iracionalan strah od/averzija prema homoseksualnosti i LGB osobama zasnovana na predrasudama
Interpolnost	D	Osobe čiji rodni identitet ne odgovara polu koji im je pripisan na rođenju i koje mijenjaju svoj fizički izgled ili fiziološke funkcije kroz operaciju promjene pola
Tranzicija	E	Muškarac kojeg romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače muškarci
Stereotip	F	Naši svakodnevni izbori o tome šta ćemo obući, kako se odijevamo i ponašamo, koji pokazuju naš rod
Rodni identitet	G	Proces društvene, pravne i/ili medicinske promjene koja između ostalog obuhvata fizički izgled, odijevanje i društvene odnose
Biseksualan	H	Neopravdan, nejednak tretman
Lezbejka	I	Osobe koje emotivno, romantično ili seksualno privlače ili stupaju u veze sa osobama suprotnog pola.
Zamjenice	J	Iracionalan strah od/averzija prema rodnom nekonformitetu transrodnih osoba, zasnovana na predrasudi.
Transseksualan	K	Zbirni termin za više različitih načina kojima osobe mogu identifikovati svoj rod kao različit u odnosu na mejnstrim.
Seksualna orijentacija	L	Unutrašnje osjećanje osobe da je muškog, ženskog ili drugog roda
Heteroseksualan	M	Osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno značajno privlače pripadnici oba pola
Transfobija	N	Prethodno formirana ili banalizirana generalizacija o cijeloj grupi osoba, koja zanemaruje njihove individualne razlike
Rodno izražavanje	O	Žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače druge žene
Gej	P	Oznake kao što su muški/ženski ili gospodin/gospođa koje se redovno nalaze na identifikacionim dokumentima
Oznaka pola	Q	Osoba rođena sa fizičkim, hormonalnim ili genetskim karakteristikama koje nisu u potpunosti ni ženske, ni muške, koje su kombinacija ženskih i muških, ili koje nisu ni muške ni ženske

MATERIJAL ZA UČESNIKE 2.5B –

DEFINICIJE – KVIZ ODGOVORI

Glavni pojam	Upišite slovo		Definicija
Diskriminacija	H	A	Riječi koje se koriste umjesto nečijeg imena, npr. on/ona, njegov/njen, oni
Homofobija	C	B	Sposobnost osobe za duboku emotivnu, afektivnu i seksualnu privlačnost prema i intimne i seksualne odnose sa drugima
Trans	K	C	Iracionalan strah od/averzija prema homoseksualnosti i LGB osobama zasnovana na predrasudama
Interpolnost	Q	D	Osobe čiji rodni identitet ne odgovara polu koji im je pripisan na rođenju i koje mijenjaju svoj fizički izgled ili fiziološke funkcije kroz operaciju promjene pola
Tranzicija	G	E	Muškarac kojeg romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače muškarci
Stereotip	N	F	Naši svakodnevni izbori o tome šta ćemo obući, kako se odijevamo i ponašamo, koji pokazuju naš rod
Rodni identitet	L	G	Proces društvene, pravne i/ili medicinske promjene koja između ostalog obuhvata fizički izgled, odijevanje i društvene odnose
Biseksualan	M	H	Neopravdan, nejednak tretman
Lezbejka	O	I	Osobe koje emotivno, romantično ili seksualno privlače ili stupaju u veze sa osobama suprotnog pola.
Zamjenice	A	J	Iracionalan strah od/averzija prema rodnom nekonformitetu transrodnih osoba, zasnovana na predrasudi.
Transseksualan	D	K	Zbirni termin za više različitih načina kojima osobe mogu identifikovati svoj rod kao različit u odnosu na mejnstrim.
Seksualna orijentacija	B	L	Unutrašnje osjećanje osobe da je muškog, ženskog ili drugog roda
Heteroseksualan	I	M	Osoba koju romantično, emotivno, fizički i seksualno značajno privlače pripadnici oba pola
Transfobija	J	N	Prethodno formirana ili banalizirana generalizacija o cijeloj grupi osoba, koja zanemaruje njihove individualne razlike
Rodno izražavanje	F	O	Žena koju romantično, emotivno, fizički i seksualno primarno privlače druge žene
Gej	E	P	Oznake kao što su muški/ženski ili gospodin/gospođa koje se redovno nalaze na identifikacionim dokumentima
Oznaka pola	P	Q	Osoba rođena sa fizičkim, hormonalnim ili genetskim karakteristikama koje nisu u potpunosti ni ženske, ni muške, koje su kombinacija ženskih i muških, ili koje nisu ni muške ni ženske

AKTIVNOST 2.6:

MAPIRANJE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NA NACIONALNOM NIVOU LEGISLATIVE CONTEXT (30 MINUTES)

Potrebni materijali:

Papir i olovke

U ovoj aktivnosti grupa dobija zadatak da diskutuje o nacionalnom zakonodavstvu koje propisuje krivična djela učinjena iz mržnje i njihovom poimanju zakonskih odredbi. Učesnicima će biti postavljeno pitanje da li imaju iskustva u istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje i kako je istraga i krivično gonjenje funkcionisalo u praksi. Treba analizirati sljedeća područja:

- Koja vrsta zakona (konkretno uvećanje kazne, opšte uvećanje kazne, posebno djelo)?
- Koja su zaštićena lična svojstva?
- Kakva je politika policije u istragama o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje?
- Kakva je vaša uloga kao istražitelja?
- Kako tumačite ulogu tužioca?
- Kako tumačite ulogu pravosuđa?
- Kakva su vaša dosadašnja iskustva sa propisima?
- Da li ih smatrate efikasnim?

Modul 3:

POLICIJSKO POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – pristup zasnovan na ljudskim pravima i borbi protiv diskriminacije

UVOD I ISTORIJAT

Iako se često čini da su ljudska prava prilično udaljena od «stvarnog policijskog postupanja», ona zapravo utiču na osnovne odgovornosti svakog policijskog službenika, od pružanja sigurnosti žrtvama do vođenja efektivnih istraga. Neispunjavanje ovih standarda može imati ozbiljne reperkusije. Žrtve mogu izgubiti povjerenje u posvećenost policije njihovoj zaštiti, učinioci nesmetano prolaze i slobodno mogu činiti druga djela, a policijske službe riskiraju da se protiv njih podnesu tužbe zbog diskriminacije, uključujući kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama dešavaju se u kontekstu svakodnevnih pojava predrasuda i diskriminacije. Istraživanja su pokazala da su LGBTI osobe izložene neprijateljstvu i uznemiravanju u javnosti, kao i diskriminaciji na radnom mjestu, u školi i kada pokušaju pristupiti službama stambenog zbrinjavanja i zdravstvenim uslugama. Neke LGBTI osobe doživljavaju uznemiravanje, pa čak i nasilje od ruke policije. Ova iskustva zajednički stvaraju barijere koje LGBTI osobe sprječavaju da policiji prijave krivična djela učinjena iz mržnje ili da sarađuju u istragama i mogućim sudskim postupcima. Neki od uobičajenih razloga neprijavlivanja su: žrtve ne misle da će policija ozbiljno shvatiti njihovu prijavu; od ranije znaju da se takvi incidenti dešavaju prečesto da bi se prijavljivali; ili zato što se plaše reperkusija od strane učinilaca.

To znači da policijski službenici treba da budu vrlo pažljivi kada rade na istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, kako bi izbjegli ponovnu viktimizaciju. Kako smo naučili u Modulu 2, preduzimanje jednostavnih koraka kako bismo se pobrinuli da policijske stanice i osoblje propisno postupaju sa LGBTI osobama može povećati šanse da žrtve steknu dovoljno povjerenja da sarađuju tokom istrage i u eventualnom sudskom postupku.

U ovom modulu su istaknuti standardi ljudskih prava koji su najrelevantniji za policiju u kontekstu krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, a obuhvata i vježbe koje se mogu koristiti da se službenici ohrabre u primjeni standarda i principa ljudskih prava u svojim nastojanjima da efektivno istraže krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama. U materijalu 3.3b je dat sveobuhvatan pregled najrelevantnijih međunarodnih standarda vezanih za efektivno policijsko postupanje u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Kada je primjereno i moguće, lokalne OCD treba da se pozovu da održe prezentaciju i uključe se u konstruktivan dijalog sa učesnicima na temu diskriminacije LGBTI osoba u domaćem kontekstu. U ovom modulu su istaknute mogućnosti za dobijanje informacija of OCD-a.

ISHODI UČENJA

Učesnici će:

- ▶ postati svjesni šireg konteksta predrasuda, neprijateljstva i diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice (znanje); identifikovati specifične prepreke u prijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje na koje nailaze LGBTI zajednice, te odgovarajuće odgovornosti policije (vještina);
- ▶ razumjeti standarde Savjeta Evrope i ostale standarde ljudskih prava koji su relevantni za krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama, uključujući ključne presude Evropskog suda za ljudska prava, te zbog čega su one važne za njihovu ulogu (znanje);
- ▶ prepoznati specifična kršenja ljudskih prava koja može činiti policija (vještina);
- ▶ upoznati se s ključnim standardima Savjeta Evrope i drugim međunarodnim standardima.

PREGLED AKTIVNOSTI I TRAJANJE

- ▶ Aktivnost 3.1: Razumijevanje šireg konteksta diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 3.2: Identifikovanje specifičnih prepreka u prijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI zajednicama; čitanje izvještaja FRA (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 3.3: Razumijevanje ključnih Standarda Savjeta Evrope, drugih standarda ljudskih prava i nacionalnih standarda koji su relevantni za krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama; razumijevanje ključnih presuda ESLJP-a i zbog čega su one važne za ulogu policijskog službenika (znanje) (60 minuta)

AKTIVNOST 3.1:

RAZUMIJEVANJE ŠIREG KONTEKSTA PREDRASUDA I DISKRIMINACIJE KOJOJ SU IZLOŽENE LGBTI OSOBE I ZAJEDNICE

Potrebni materijali:

Flipchart, olovke Materijal 3.1

1. Prije sesije, pripremite dvije stranice flipchart-a:
 - ▶ tabelu pod nazivom: "Iskustva LGBTI osoba sa predrasudama i diskriminacijom" na flipchart-u sa četiri kolone: javni prostori, javne usluge (stambeno zbrinjavanje, obrazovanje), privatne, radno mjesto. Možete skicirati i kategorije u vidu mentalne mape. Važno je imati jasno vidljive četiri kategorije, sa dovoljno prostora za dodavanje riječi.
 - ▶ stranica sa naslovom "Iskustvo LGBTI osoba s policijom". "Iskustva LGBTI osoba sa predrasudama i diskriminacijom"

Javni prostor (na ulici, u restoranima/ pabovima)	Javne usluge (zdravstvo, smještaj, obrazovanje)	Privatni (porodični život)	Radno mjesto

Prije sesije obuke, istražite dokaze o predrasudama i neprijateljstvu koje doživljavaju LGBTI osobe u kontekstu/državi u kojoj se održava obuka. Na primjer, mogli biste potražiti podatke na internet stranicama TGEU i ILGA-Europe. Možete kontaktirati i lokalne OCD-e i zatražiti ove informacije (vidi 3.2a u nastavku).

2. 5 minuta: Predstavite aktivnost objašnjavajući kako se LGBTI osobe suočavaju s predrasudama, neprijateljstvom i diskriminacijom u mnogim područjima života. Obavijestite učesnike/ce da će proučavati neke primjere navedenih iskustava u narednom dijelu aktivnosti. Objasnite im da biste zasad željeli da oni razmijene ideje o vrstama neprijateljstava i predrasuda prema LGBTI osobama. Kako učesnici budu iznosili primjere, upisujte ih u odgovarajuću kolonu. Ako niko ne iznese nikakve sugestije, sami ponudite jednu ili dvije, pozivajući sa na prethodne diskusije kada je to prikladno. Evo nekoliko primjera koje biste mogli dodati:

Javni prostor (na ulici, u restoranima/pabovima)	Javne usluge (zdravstvo, smještaj, obrazovanje)	Privatni (porodični život)	Radno mjesto
Nazivanje pogrdnim imenima; zurenje	Vršnjačko nasilje u školama; neprimjereno liječenje od strane zdravstvenih radnika; nepravedno izbacivanje iz iznajmljenog stana od strane vlasnika	Prijetnje izbacivanjem iz porodičnog doma; fizički napad i zlostavljanje od strane članova porodice	Šale; Neprimjereni komentari; uskraćeno unapređenje

Podijelite učesnike u manje grupe od četiri ili pet osoba. Pokušajte razdvojiti ljude koji redovno rade zajedno, i po mogućnosti uspostavite dobru rodnu ravnotežu u grupama.

3. Svakoj grupi dajte materijal 3.1 i zamolite ih da ga pročitaju i porazgovaraju o njemu nekoliko minuta. Podsjetite ih da dođu spremni da upisuju u tabelu.
4. Grupama ostavite 10-15 minuta da pročitaju materijal i usaglase se oko tačaka koje će dodati u tabelu. Provjerite da li grupe rade ono što je potrebno.
5. Vratite se na rad u plenarnom sastavu i zamolite predstavnike grupa da izađu i dodaju svoje tačke u tabelu. Podstaknite ih da nacrtaju crteže ili da tačke prikažu na druge načine. U zavisnosti od sugestija učesnika/ca, zamolite druge da kažu šta misle o tim idejama.
6. Rezimirajte sljedeće ključne tačke: LGBTI osobe doživljavaju predrasude i diskriminaciju u svim područjima života.
7. Sada postavite drugu stranicu flipcharta: Iskustva LGBTI osoba s policijom. Ako nema odgovora, možete iznijeti sljedeće prijedloge:
 - ▶ Nema propratnih informacija vezano za prijavljene incidente
 - ▶ Iskustva sa uznemiravanjem od strane policije
 - ▶ Iskustva sa diskriminacijom u policijskom postupanju
 - ▶ Iskustva s nasiljem, uključujući fizičke napade
8. Zaključite aktivnost isticanjem ključnih tačaka i objasnite da će grupa u narednoj aktivnosti dalje razmatrati ova pitanja.

MATERIJAL ZA UČESNIKE/CE 3.1: RAZUMIJEVANJE ŠIREG KONTEKSTA DISKRIMINACIJE KOJOJ SU IZLOŽENE LGBTI OSOBE I ZAJEDNICE

LGBTI osobe se suočavaju s neprijateljstvom i diskriminacijom u mnogim područjima života. Homofobične i transfobične šale su veoma česte, a ljudi često zure u LGBTI osobe na ulici. Ovim se daje kontekst za njihova iskustva s krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i sličnim incidentima, koja će uticati na njihovo povjerenje u policiju i njenu adekvatnu reakciju u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Pogledajte ovu grafiku koju je napravila Agencija za osnovna prava u najvećoj studiji o LGBT osobama koja je obuhvatila cijelu EU.

<http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/infographics/eu-lgbt-survey>

Što vam ovaj pregled govori o iskustvima LGBT osoba s neprijateljstvom i predrasudama? Sad pročitajte citate iz izjava ispitanika obuhvaćenim istraživanjem. Šta mislite kako ova iskustva utiču na osjećaj sigurnosti LGBT osoba u javnosti i njihovu spremnost da prijave krivična djela učinjena iz mržnje nad njima i slične incidente?

Objavila sam da sam lezbejka kad mi je bilo 18 godina. Negativni komentari i šale su vladali komunikacijom, a svi koji su iznijeli neki komentar u korist prava LGBT osoba (ili samo o poštovanju) marginalizovani su i uznemiravani. Za mene diskriminacija nikad nije značila nasilni fizički napad, nego ogovaranje, isključivanje, šale, psihološko nasilje, osjećaj neadekvatnosti, strah za sebe i ljude oko mene: partnerku, porodicu, prijatelje.»

(Italija, lezbejka, 30)

“Teško je zadržati posao u Francuskoj kad poslodavac sazna da ste gej. Odmah vas smatraju krhkim.»

(Francuska, gej, 33)

“Radio sam u banci 24 godine i neprestano su me diskriminirali direktori koji su smatrali, pošto sam bio iskren u vezi sa svojom seksualnošću, da me ne treba unaprijediti jer ne mogu zadobiti poštovanje. Jednom je novi zaposleni zatražio da se njegov sto postavi na „razumnu udaljenost“ od mog, zato što se plašio da bih ga mogao seksualno napasti. Smatrali su da je njegov zahtjev razuman i moj sto je pomjeren.

Kad sam konačno unaprijeđen, naredili su mi da tajim svoju seksualnost.”

(Grčka, gej, 53)

[Moja partnerica i ja] ne idemo u noćne klubove, zato što je preopasno ako nisu uslužni i prema LGBT osobama, naročito ako smo same nas dvije. Vlasniku stana u kojem živimo nismo otvoreno rekly kakav je naš odnos, kao ni osobama koje žive u blizini.”

(Slovenija, lezbejka, 28)

Prilagođavanje za nacionalne okvire

Uključite podatke i studije slučaja iz bilo kog relevantnog nacionalnog izvještaja o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, ako su dostupni. Jasno navedite izvor i pojedinosti o tome kako pristupiti publikaciji.

AKTIVNOST 3.2: IDENTIFIKOVANJE SPECIFIČNIH PREPREKA U PRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ MRŽNJE NA KOJE NAILAZE LGBTI ZAJEDNICE; ČITANJE IZVJEŠTAJA FRA

Ova aktivnost obuhvata čitanje, diskusiju u malim grupama, i facilitiranu plenarnu diskusiju. Potrebni materijali:

Flipchart, olovke Materijal 3.2

1. Pripremite dvije stranice flipchart-a. Na prvoj stranici upišite naslov: „Razlozi neprijavlivanja policiji.“ Na drugoj stranici upišite naslov: „Što to znači za policiju? Što se može uraditi?”
2. Podijelite učesnike u manje grupe od 4-5 osoba. Pokušajte razdvojiti ljude koji redovno rade zajedno, i po mogućnosti uspostavite dobru rodnu ravnotežu u grupama.
3. Podijelite im materijal 3.3 i zamolite ih da prate uputstva. Grupi ostavite 10-15 minuta da pročita tekst i da članovi razmijene mišljenja o pitanjima u materijalu.
4. Vratite se plenarnom radu sa svim učesnicima. Zamolite učesnike da iznesu svoja mišljenja o izvještaju FRA. Jesu li bili iznenađeni kada su vidjeli koliki procenat ljudi **ne** prijavljuje krivična djela policiji? Što misle, koji su razlozi zbog kojih ljudi ne prijavljuju? Da li misle da je situacija slična u njihovom okruženju? Zapisujte ključne tačke na flipchartu.
5. Kada budete razgovarali s grupom o ovim pitanjima, podsjetite ih da se izvještaj FRA bazira na jasnom istraživanju koje se može primijeniti i na druge kontekste. Ako učesnici počnu osporavati nalaze, potvrdite da studija možda sadrži neke greške, ali da i dalje može otkriti važna pitanja kojima se treba pozabaviti da bismo razumjeli zašto LGBTI osobe

ne prijavljuju krivična djela učinjena iz mržnje. Ako imate i podatke od lokalne OCD, nadovežite se na njih da biste istaknuli lokalne dokaze o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama, kao i njihove razloge za neprijavlivanje.

6. Sada pređite na drugu stranicu flipcharta i zamolite učesnike/ce da kažu šta to znači za policiju i njenu praksu.
7. Zaključite aktivnost rezimiranjem ključnih tačaka na flipchartu. Na to se možete vratiti kasnije tokom obuke.

AKTIVNOST 3.2A:

UKLJUČIVANJE LOKALNIH OCD U AKTIVNOSTI 3.1 I 3.2 (NIJE OBAVEZNO)

Učešće lokalnih i nacionalnih OCD-a u sprovođenju aktivnosti 3.1 i 3.2 značajno bi unaprijedilo iskustvo učesnika/ca. Razmislite o uključivanju OCD-a u držanje prezentacije o širem kontekstu predrasuda i diskriminacije kojoj su izložene LGBTI osobe i zajednice i o specifičnim preprekama u prijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI zajednicama. Predstavnik(-ci) OCD-a bi takođe mogli zajednički facilitirati grupne diskusije i unositi svoje specifične informacije i podatke u diskusiju. Pogledajte Modul pet za detaljniju diskusiju o ovim pitanjima.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 3.2:

IDENTIFIKOVANJE SPECIFIČNIH PREPREKA U PRIJAVLJIVANJU KRIVIČNIH DJELA POČINJENIH IZ MRŽNJE NA KOJE NAILAZE LGBTI ZAJEDNICE; ČITANJE IZVJEŠTAJA FRA

1. Odvojite nekoliko minuta da pročitate dio 2.3, “Izvještavanje o nasilju motivisanom mržnjom” izvještaja pod nazivom *EU LGBT Survey: European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, Main results, (EU LGBTI istraživanje: Istraživanje Evropske unije o lezbejkama, gejevima, biseksualcima i transrodnim osobama, Glavni rezultati)* koji je objavila Agencija za osnovna prava EU 2013. godine.

U njemu je objašnjen udio žrtava koje policiji prijavljuju krivična djela učinjena iz mržnje i utvrđeni su razlozi zbog kojih žrtve policiji ne prijavljuju krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama.

2. Sada pročitajte

www.ilga-europe.org/sites/default/files/womens_experience_of_homophobia_and_transphobia.pdf

Ovdje je naglašen uticaj krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

– naročito ženama – i pokazano je da su žene iz LGBT zajednice manje spremne da prijave takva krivična djela. Takođe je pokazano da žene iz manjinskih grupa imaju veće šanse da budu žrtve nasilnog krivičnog djela.

3. Kad završite ovu aktivnost, porazgovarajte o svojim razmišljanjima u okviru grupe.
4. U izvještaju FRA, koji je procenat žrtava koje su policiji prijavile krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama?
5. Koji su bili glavni razlozi zbog kojih žrtve nisu prijavljivale policiji?

ŠTO TO ZNAČI ZA VAŠ RAD?

U okviru grupe, rezimirajte vaša razmišljanja, kako biste ih podijelili sa drugim učesnicima na plenarnoj sesiji.

AKTIVNOST 3.3:

RAZUMIJEVANJE KLJUČNIH STANDARDNA SAVJETA EVROPE, DRUGIH STANDARDNA LJUDSKIH PRAVA I NACIONALNIH STANDARDNA KOJI SU RELEVANTNI ZA KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA

U ovoj aktivnosti se ističe centralno mjesto obaveza u domenu ljudskih prava u policijskoj praksi. Počinje sa ključnim riječima, koje se potom dalje objašnjavaju u tekstu u predmetu *Identoba protiv Gruzije*.

Materijali:

Kartica/ A4 papir

Flipchart, papir i olovke

Materijal 3.3a Materijal 3.3b

Napomena za edukatore

U okviru priprema za ovu sesiju, pažljivo pročitajte materijal 3.3b, koji sadrži detaljne informacije o relevantnim presudama Evropskog suda za ljudska prava, standardima Savjeta Evrope i drugim međunarodnim standardima. Presude ESLJP-a su naročito bitne u pripremi ove sesije.

1. Prije sesije, zapišite sljedeće pojmove i fraze na kartici ili papiru:

▶ Član 3, Evropska konvencija o ljudskim pravima

▶ Član 14, Evropska konvencija o ljudskim pravima

▶ Pozitivna obaveza

▶ Proceduralna obaveza

▶ Razotkrivanje homofobičnog motiva

Potom svaki pojam zapišite na flipchart papir i postavite ih u različitim dijelovima prostorije.

2. Na početku aktivnosti, podijelite papiriće sa opisanim pojmovima. Objasnite da su ti pojmovi i fraze od centralnog značaja za praksu pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u policijskom radu.
3. Zamolite učesnike/ce da pročitaju pojmove i kažu svoje mišljenje o njihovom značenju. Objasnite da u ovoj fazi ne tražite savršen odgovor, nego samo ideje. Zamolite drugog učesnika/cu da zapisuje komentare na flipchart. Kratko porazgovarajte o svakom pojmu, ali nemojte još spominjati definiciju. Objasnite da ćete se vratiti na to na kraju sesije.
4. Sada podijelite materijal 3.3, u kojem je dat pregled predmeta *Identoba protiv Gruzije*. Predstavite ovaj dio aktivnosti tako što ćete objasniti da, iako nijedan dio sažetka nije netačan, cilj nije da se ponudi iscrpan opis činjenica u predmetu, zakona Gruzije ili zakona koje je razmatrao Sud. Poenta je da se razmotri jedan primjer – slučaj koji se desio u Gruziji – i da se identifikuju zajednički principi ljudskih prava koji se odnose na sve policajce.
5. Ostavite učesnicima 5-7 minuta da pročitaju materijal 3.3. Zamolite ih da potraže pojmove o kojima ste upravo razgovarali u okviru grupe, i da ponovo pogledaju definicije.
6. Vratite se na plenarnu diskusiju i usmjeravajte je. Vratite se na definicije i pojmove koje ste predstavili na početku sesije obuke. Počnite od člana 3 Konvencije. Pitajte učesnike da li se i dalje slažu sa definicijom i da li bi nešto dodali u nju. Pitajte ih šta to znači za njihovu praksu.
7. Sada porazgovarajte o pojmu „pozitivna obaveza.“ Pitajte grupu šta to znači i da li bi nešto dodali u definiciju. Iskoristite sljedeće stručno mišljenje o značenju člana 3 u ovoj diskusiji.

Pozitivna obaveza koja se nameće članom 3 znači da države moraju preduzeti i preventivne i istražne mjere protiv zlostavljanja pojedinaca. To znači da države moraju pružiti efektivnu zaštitu pojedinca ili više njih od krivičnih djela trećeg lica, kao i preduzeti razumne korake na sprječavanju zlostavljanja za koje nadležni organi znaju ili bi trebalo da znaju. Pored toga, države moraju sprovesti efektivne službene istrage o navodnom zlostavljanju, čak i ako su takvo zlostavljanje učinila fizička lica.

Objasnite da ove obaveze već postoje po osnovu rase, etničkog porijekla i vjeroispovijesti.

8. Sad porazgovarajte o **članu 14**. Pitajte da li bi učesnici nešto dodali njihovoj definiciji. Tokom diskusije, koristite sljedeću definiciju: Uživljanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, veza sa nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.
9. Sada pređite na pojam **“razotkrivanje motivacije za pristrasnost”** i šta on znači za policijsku praksu. Podsjetite učesnike/ce da ćemo se vratiti na ovo kada budemo razmatrali indikatore pristrasnosti; objasnite šta to znači za policijsku praksu, protokole i obuku i da je ovo jedan od ključnih razloga zbog kojih provodimo ovu sesiju obuke. Iskoristite stručno mišljenje u vašoj diskusiji.

Tokom diskusije o temi i vezanim pitanjima, koristite ovo stručno mišljenje.

Policijska praksa: *“za relevantne domaće organe je bilo ključno da sprovedu istragu[...], preduzimajući sve razumne korake u cilju **razotkrivanja** uloge mogućih homofobičnih motiva u predmetnim događajima. Sprovođenje smislene istrage o diskriminaciji koja stoji iza napada [...] je bilo nužno s obzirom na neprijateljstvo prema LGBT zajednici s jedne, i jasan homofobični govor mržnje napadača tokom incidenta s druge strane. Sud smatra da bi se bez takvog strogog pristupa policijskih organa krivična djela motivisana predrasudama neizbježno tretirala jednako kao i obični slučajevi bez takvih prizvuka, a ravnodušnost koja proizlazi iz toga bi bila ekvivalentna službenoj prećutnoj saglasnosti sa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, ili čak gledanju kroz prste kada se radi o ovim djelima” (stav 77).*

10. Konačno, pređite na diskusiju o proceduralnim obavezama. Pitajte učesnike šta ovo znači u njihovoj praksi. Jasno naznačite da, kada u društvu postoje dokazi o homofobiji i neka osoba se viktimizira zbog svoje seksualne orijentacije, policija je dužna to istražiti, i to je proceduralni element njihovih obaveza u pogledu ljudskih prava. Koristite ovo stručno mišljenje dok usmjeravate diskusiju.

“Jezik Suda je izuzetno jasan i šalje snažnu i moćnu poruku svim državama ugovornicama: kada postoje negativni stavovi prema seksualnim manjinama u društvu i poznato je da može doći do homofobičnog nasilja, agencije za izvršenje zakona imaju ‘snažnu pozitivnu obavezu’ (stav 80) da zaštite LGBT osobe. Osim toga, države imaju proceduralnu obavezu da istraže homofobičnu mržnju „s posebnim naglaskom na razotkrivanju motiva za pristrasnost” (stav 80). Kako je Sud naveo, ako države ne preduzmu

takav korak, „bilo bi teško [...] sprovesti mjere u cilju unapređenja policijskog obezbjeđivanja [...] mirnih demonstracija u budućnosti” (stav 80).“ 41⁴⁰

11. Konačno, podijelite materijal 3.3b i skrenite pažnju učesnika/ca na detaljne informacije o presudama Evropskog suda za ljudska prava i drugim relevantnim međunarodnim standardima. Naglasite da su ovo važni resursi u njihovom radu.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 3.3A: PREGLED PREDMETA ESLJP-a IDENTOBA PROTIV GRUZIJE

U ovom materijalu je dat pregled predmeta *Identoba protiv Gruzije* za potrebe obuke. Za sve pojedinosti o slučaju, posjetite web stranicu ESLJP-a goo.gl/ddlwPG.

Istorijat

Što se dogodilo?

Identoba je dobila dozvolu od nadležnih organa u Gruziji da organizuje mirni marš 17. maja 2012. godine u centru Tbilisija, kako bi obilježili Međunarodni dan protiv homofobije. Nadležni organi su potvrdili da će “policijske snage biti raspoređene kako bi se osigurao miran tok procesije”.

Tog dana se učesnicima LGBT marša suprotstavilo „sto ili više kontra-demonstranata koji su bili naročito agresivni i verbalno uvrijedljivi.” Agresija je eskalirala toliko da su počeli otimati i cijepati banere, te gurati i udarati učesnike/ce LGBT marša, a najmanje jedna osoba je udarana nogama i pretučena. Nekoliko učesnika/ca marša je pretrpjelo fizičke povrede. Upućene su konkretne prijetnje da učesnike marša „treba spaliti i smožditi.”

Kada su učesnici marša naišli na kontra-demonstrante, policija se „iznenada udaljila sa lica mjesta.” Drugi policajci koji su bili na licu mjesta obavijestili su učesnike LGBT marša da oni nisu dužni da intervišu zato što nisu dio policijske patrole. Nakon primanja telefonskih poziva učesnika marša, stigli su drugi policijski službenici i intervenisali da bi zaustavili tuču, ali su se prijetnje nastavile. Policija je uhapsila nekoliko učesnika/ca LGBT marša. Prema presudi Suda, svrha je bila da “ih spriječe da učine administrativni prekršaj – ometanje saobraćaja – i zaštite od napada kontra-demonstranata.”

Nakon događaja

Podnosioci predstavke su podnijeli nekoliko detaljnih tužbi u vezi sa nasiljem učinjenim nad njima i izostankom policijske zaštite (vidi stavove 20-28).

Odluka ESLJP-a

Kontekst homofobije i neprijateljstva

Sud se u donošenju presude u korist podnositelaca predstavke oslonio na dokaze o homofobiji i negativnim stavovima prema LGBT osobama u Gruziji. Ovi dokazi su bili zasnovani na posjeti Komesara za ljudska prava Savjeta Evrope Gruziji, kao i na dokazima Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interseks asocijacije za evropski region (ILGA-Europe). Sud je zaključio da je pozadina negativnih stavova u „nekim dijelovima gruzijskog društva“ stvorila „diskriminatorne prizvuke tokom incidenta 17. maja 2012. godine i nivo ranjivosti podnositelaca predstavke, koji su se javno pozicionirali sa ciljanom grupom seksualnih predrasuda... naročito vidljivo“ (stav 68). U kombinaciji s izostankom policijske podrške tokom marša, ovo je navelo Sud na zaključak „da je postupanje prema podnosiocima predstavke moralo u njima izazvati osjećaje **straha, bola i nesigurnosti**, koji su bili **nespojivi** sa poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva i **doseglo je prag ozbiljnosti u smislu člana 3 u vezi s članom 14 Konvencije.**“

Policija nije pružila zaštitu

Drugo, Sud je utvrdio da su domaći organi znali ili je trebalo da znaju za rizike povezane sa ovim događajem, „i stoga su bili dužni pružiti **pojačanu** zaštitu države“ (stav 72). Međutim, Sud zaključuje da policija „nije uspjela adekvatno zaštititi trinaest individualnih podnositelaca predstavke od napada fizičkih osoba motivisanih pristrasnošću tokom marša 17. maja 2012. godine“ (stav 74).

Izostanak efektivne istrage

Iako su učinioci snimljeni kamerom, a žrtve su pretrpjele povrede, nadležni organi su „neobjašnjivo suzili obim istrage i otvorili dva zasebna i razdvojena predmeta u vezi s fizičkim povredama koje je pretrpjelo samo dvoje podnositelaca predstavke“ (stav 75). Pored toga, istraga je trajala preko dvije godine, a učiniocima su izrečene tek manje novčane kazne u vrijeme izricanja presude.

Nadležni organi nisu pokrenuli **istragu o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje**, niti su primijenili važeće zakone Gruzije o krivičnim djelima iz mržnje. Imajući na umu okolnosti slučaja i činjenicu da Gruzija ima zakone o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, Sud je utvrdio:

„Za relevantne domaće organe je bilo ključno da sprovedu istragu u tom

specifičnom kontekstu, preduzimajući sve razumne korake u cilju **razotkrivanja uloge mogućih homofobičnih motiva u predmetnim događajima**. Sprovedenje smislene istrage o diskriminaciji koja stoji iza napada na marš 17. maja 2012. godine je bilo nužno s obzirom na neprijateljstvo prema LGBT zajednici s jedne, i jasan homofobični govor mržnje napadača tokom incidenta s druge strane. **Sud smatra da bi se bez takvog strogog pristupa policijskih organa krivična djela motivisana predrasudama neizbježno tretirala jednako kao i obični slučajevi bez takvih prizvuka, a ravnodušnost koja proizlazi iz toga bi bila ekvivalentna službenoj prećutoj saglasnosti sa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, ili čak gledanju kroz prste kada se radi o ovim djelima.**“ (stav 77)

MATERIJAL ZA UČESNIKE 3.3B:

RELEVANTNI STANDARDI SAVJETA EVROPE I DRUGE MEĐUNARODNE NORME I STANDARDI

Standardi Savjeta Evrope

Informativni listovi Evropskog suda za ljudska prava

U ovim izvorima informacija su objedinjeni predmeti i presude Evropskog suda za ljudska prava koji se dotiču svih aspekata Konvencije. U nastavku su rezimirane najrelevantnije činjenice.

„Pitanja seksualne orijentacije“⁴¹

Ovaj informativni list (*factsheet*) pruža ažuriran pregled svih predmeta u kojima se razmatra krivičnopравни odgovor na incidente sa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i govorom mržnje protiv LGBTI zajednica u državama članicama Savjeta Evrope. Date su dodatne informacije o predmetima Identoba protiv Gruzije i M.C. i C.A. protiv Rumunije koji se razmatraju u Modulima 3 i 5 ovog priručnika. Pored toga, istaknute su i činjenice iz dva aktualna predmeta protiv Gruzije i Hrvatske.

„Homoseksualnost: kriminalni aspekti“⁴²

U ovom informativnom listu su opisani ishodi predmeta koje su pokrenuli tužitelji zbog navodnog diskriminatornog postupanja u odnosu na način na koji države gledaju na seksualne veze između gejeva u poređenju sa heteroseksualnim osobama. Ovi predmeti ponovo pokazuju kontekst kako ga doživljavaju LGBTI osobe, koje često tretiraju kao osumnjičene i učinioce, umjesto da ih prepoznaju kao potencijalne žrtve krivičnog djela učinjenog iz mržnje i drugih djela.

„Pitanja rodnog identiteta“⁴³

41 www.echr.coe.int/documents/fs_sexual_orientation_eng.pdf.

42 www.echr.coe.int/Documents/FS_Homosexuality_ENG.pdf.

43 www.echr.coe.int/Documents/FS_Gender_identity_ENG.pdf.

U ovom informativnom listu se ne govori o slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje ili policijskom postupanju sa LGBTI osobama; međutim, u presudama koje rezimira istaknute su nedaće i borbe transrodnih osoba da se zakonski i društveno prizna njihov rodni identitet. Kako se i razmatra u ovom modulu, važno je razumjeti kontekst diskriminacije koju doživljavaju LGBTI osobe, zato što on može potkopati njihovo povjerenje i odluku da prijavljuju incidente policiji, kao i njihovo vjerovanje da će se incidenti protiv njih efektivno istražiti.

Preporuka Savjeta ministara CM/Rec(2001)10 o Evropskom kodeksu policijske etike, ⁴⁴ Sažetak ključnih izvadaka

Čak i uz raznovrsne policijske službe i institucije koje su prisutne u državama članicama Savjeta Evrope, Savjet ministara priznaje da postoji skup etičkih pravila koja treba da budu zajednička svim službama. U Kodeksu su utvrđeni detaljni standardi koje policija treba da prati u ispunjavanju svojih ključnih funkcija. To su:

1. Glavne svrhe policije u demokratskom društvu u kojem postoji vladavina prava su:
 - ▶ održati javni mir, zakon i red u društvu;
 - ▶ štiti i poštovati osnovna prava i slobode pojedinca, naročito one utvrđene u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima;
 - ▶ spriječavati i suzbijati krivična djela;
 - ▶ otkrivati krivična djela;
 - ▶ pružati pomoć i usluge građanima.

U kontekstu policijske obuke, postoji jasna povezanost između navedenih funkcija i efektivnog, pravednog i sigurnog policijskog postupanja u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Policijske obaveze da „izvršavaju zadatke na pravedan način, naročito se rukovodeći principima nepristrasnosti i nediskriminacije“ naglašene su u različitim dijelovima Kodeksa, uključujući područja podrške i pomoći žrtvama; razvijanje kulture nediskriminacije i poštovanja individualnih prava u policijskim službama; i konkretno u odnosu na poštovanje Evropske konvencije o ljudskim pravima i opštu zabranu diskriminacije u odnosu na prava utvrđena u Konvenciji.

Preporuka CM/Rec(2010)5 Savjeta ministara državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta⁴⁵

U ovoj preporuci se ističu najvažniji članovi Konvencije i ključni nalazi Evropskog

44 www.refworld.org/docid/43f5c7944.html.

45 www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5.

suda za ljudska prava koji se odnose na pitanja koja utiču na LGBTI osobe. Oni uključuju važnost djelotvornih istraga o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama; relevantne i efektivne zakone koji sudu omogućavaju da uzme u obzir anti-LGBTI pristrasnost i motivaciju; i zaštitu prava na slobodu izražavanja i okupljanja, a naročito prava na zaštitu pri ostvarivanju prava na slobodu okupljanja.

U nastavku su navedeni relevantni članovi.

1. Države članice treba da osiguraju djelotvorne, brze i nepristrasne istrage navodnih slučajeva krivičnih djela i drugih incidenata u kojima se seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve opravdano smatra motivom koji je podstaknuo učinioca na to djelo; osim toga, države članice treba da osiguraju da se posebna pažnja obrati na istraživanje krivičnih djela i incidenata što su ih, navodno, učinile osobe koje predstavljaju tijela sprovođenja zakona ili druge osobe koje postupaju prema službenoj dužnosti, te da se oni koji su odgovorni za takva djela adekvatno privedu pravdi i, gdje je to potrebno, kazne, kako bi se izbjeglo nekažnjavanje takvih djela.
2. Države članice treba da osiguraju da se kod određivanja kazni pristrasni motiv vezan uz seksualnu orijentaciju i rodni identitet može uzeti kao otežavajuća okolnost.
13. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi u skladu s članom 10 Konvencije osigurale adekvatno uživanje prava na slobodno izražavanje, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, te u odnosu na slobodu primanja i širenja informacija o temama koje se bave seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom.
14. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou kako bi se osiguralo da se pravo na slobodno mirno okupljanje, sadržano u članu 11 Konvencije, može adekvatno uživati, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.
15. Države članice treba da osiguraju da tijela za sprovođenje zakona preduzmu odgovarajuće mjere za zaštitu učesnika/ca u mirnim demonstracijama za ljudska prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba od svih pokušaja da im se nezakonito prekine ili spriječi djelotvorno uživanje prava na slobodno izražavanje i mirno okupljanje.
17. Potrebno je podsticati tijela javne vlasti na svim nivoima da javno osuđuju, naročito u medijima, svako nezakonito ometanje prava pojedinaca ili grupa pojedinaca da koriste svoje pravo na slobodno izražavanje i mirno okupljanje, posebno kada se radi o ljudskim pravima lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba.

Rezolucija 1728 (2010) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta⁴⁶

U ovoj rezoluciji se opisuje i priznaje raspon diskriminacije koju doživljavaju LGBT osobe, uključujući krivično djelo učinjeno iz mržnje i govor mržnje. Ona je važna dopuna opisane *Preporuke CM/Rec(2010)5 Savjeta ministara državama članicama o mjerama za borbu protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta*. Rezolucija poziva države članice Savjeta Evrope da „osiguraju poštovanje osnovnih prava LGBT osoba, uključujući slobodu izražavanja i slobodu okupljanja i udruživanja, u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava“ i da „pruže pravne lijekove žrtvama i okončaju nekažnjivost onih koji krše osnovna prava LGBT osoba, a naročito prava na život i sigurnost.“

Rezolucija takođe poziva države članice Savjeta Evrope da “osude govor mržnje i diskriminatorne izjave i djelotvorno zaštite LGBT osobe od takvih izjava, poštujući pravo na slobodu izražavanja, u skladu s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava” i da „donesu i sprovedu anti-diskriminatorno zakonodavstvo, uključujući seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zabranjene osnove diskriminacije, kao i sankcije za kršenja.“

Konvencija Savjeta Evrope o nasilju nad ženama i nasilju u porodici⁴⁷

Poznata i kao Istanbulska konvencija, ovaj instrument uvodi pravno obavezujuće obaveze vezano za sprječavanje, zaštitu, istragu i kažnjavanje. Iako nasilje nad ženama i nasilje u porodici nisu teme ovog priručnika, važno je imati na umu da LGBTI osobe takođe mogu biti žrtve ove vrste nasilja.

Osim toga, neki slučajevi nasilja usmjerenog na LGBTI osobe u okviru doma mogu se smatrati i doživjeti kao krivično djelo učinjeno iz mržnje i nasilje u porodici. Za edukatora je korisno da analizira ovu tačku tokom plenarnih diskusija i da pita učesnike o pitanjima koja se pokreću dok razmišljaju o tome kako su nasilje u porodici i rodno zasnovano nasilje povezani s krivičnim djelom učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama.

Konvencija uključuje odredbu o zabrani diskriminacije kojom se zabranjuje diskriminacija žrtava po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije. Za dodatne informacije, vidi napomene s objašnjenjima⁴⁸ i korisnu analizu koju je proveo Transgender Europe.⁴⁹

46 <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17853&lang=en>.

47 www.coe.int/en/web/istanbul-convention/about-the-convention.

48 www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210.

49 <http://tgeu.org/protection-of-trans-people-under-the-istanbul-convention/>.

Drugi međunarodni standardi ljudskih prava

Rezolucija koju je usvojio Savjet za ljudska prava 30. juna 2016 32/2: Zaštita od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta⁵⁰

Ova rezolucija “izražava snažno žaljenje zbog djela nasilja i diskriminacije u svim regionima svijeta, koja se vrši protiv osoba zbog njihove seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.” Ovom rezolucijom, države članice UN-a i potpisnice rezolucije imenovale su i nezavisnog eksperta za zaštitu od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta na period od tri godine. Taj ekspert ima nekoliko uloga, uključujući procjenu sprovođenja relevantnih standarda ljudskih prava, nuđenje tehničke pomoći državama članicama, uključivanje u dijalog s javnim organima i izvještavanje Savjeta za ljudska prava o njihovom napretku.

Za više informacija o standardima UN-a koji se odnose na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, istražite SOGI UN Bazu podataka.⁵¹

Direktiva Evropske unije 2012/29/EU o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela⁵²

Ova Direktiva je usvojena 25. oktobra 2012. godine, a stupila je na snagu 15. novembra 2012. godine. Države članice Evropske unije su do 16. novembra 2015. godine morale ugraditi odredbe u svoje domaće zakone. Direktiva se primjenjuje na sve žrtve krivičnog djela, a konkretno navodi žrtve krivičnog djela učinjenog iz mržnje, uključujući žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Uvode se specifične obaveze država članica Evropske unije da žrtve krivičnog djela učinjenog iz mržnje tretiraju kao kategoriju koja zahtijeva konkretnu zaštitu; da im osiguraju pristup konkretnim službama podrške na osnovu procjene njihovih potreba; i da osiguraju da članovi krivičnog pravnog sistema koji će vjerovatno doći u kontakt sa žrtvama, uključujući policiju, tužioce i sudije, budu adekvatno obučeni da osiguraju da se žrtve tretiraju s poštovanjem i bez diskriminacije.

Dijelovi najrelevantnijih članova su dati u nastavku.

Član 3: Pravo razumjeti i biti razumljiv

1. Države članice preduzimaju odgovarajuće mjere za pomoć žrtvama da razumiju i da se one razumiju od prvog kontakta i tokom svake dalje potrebne interakcije koju imaju s nadležnim tijelom u okviru krivičnog postupka, uključujući u slučaju kada informacije pruža to tijelo.
2. Države članice osiguravaju da se komunikacija sa žrtvama odvija jednostavnim i dostupnim jezikom, u usmenom ili pisanom obliku. Takvom se komunikacijom uzimaju u obzir lična svojstva žrtve, uključujući

50 www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/RES/32/2.

51 www.icj.org/sogi-un-database.

52 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX:32012L0029>.

svaku invalidnost koja može uticati na sposobnost žrtve da razumije ili da se ona razumije.

3. Ako to nije u suprotnosti s interesima žrtve ili ako time ne bi bio ugrožen tok postupka, države članice dopuštaju žrtvama da ih pri prvom kontaktu s nadležnim tijelom prati osoba koju odaberu ako zbog uticaja krivičnog djela žrtva treba pomoć da razumije ili da se ona razumije.

Član 8: Pravo na pristup službama za podršku žrtvama

1. Države članice osiguravaju žrtvama prije, za vrijeme i tokom određenog razdoblja nakon krivičnog postupka, u skladu s potrebama žrtava, besplatni pristup službama za podršku žrtvama koje djeluju u interesu žrtava i koje poštuju načelo povjerljivosti. Članovi porodice imaju pristup službama za podršku žrtvama u skladu sa svojim potrebama i stepenom štete koju su pretrpjeli kao posljedicu krivičnog djela učinjenog protiv žrtve.
2. Države članice olakšavaju upućivanje žrtava od strane nadležnog tijela koje je primilo prijavu i drugih odgovarajućih tijela službama za podršku žrtvama.
3. Države članice preduzimaju mjere za uspostavu, uz opšte službe za podršku žrtvama ili kao njihov sastavni dio, besplatnih specijalističkih službi za podršku koje poštuju načelo povjerljivosti ili za omogućavanje organizacijama za podršku žrtvama obraćanje postojećim specijalizovanim tijelima koja pružaju takvu specijalističku podršku. Žrtve, u skladu s njihovim posebnim potrebama, imaju pristup takvim službama, a članovi porodice imaju pristup u skladu sa svojim posebnim potrebama i stepenom štete koju su pretrpjeli kao posljedicu krivičnog djela učinjenog protiv žrtve.
4. Službe za podršku žrtvama i bilo koje specijalističke službe za podršku mogu se uspostaviti kao javne ili nevladine organizacije i mogu se organizovati na profesionalnoj ili dobrovoljnoj osnovi.
5. Države članice osiguravaju da pristup službama za podršku žrtvama nije uslovljen time je li žrtva nadležnom tijelu podnijela formalnu prijavu za krivično djelo.

Član 20: Pravo na zaštitu žrtava tokom istraga u krivičnom postupku

1. Ne dovodeći u pitanje prava na odbranu i u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji, države članice tokom istraga u krivičnom postupku obezbjeđuju:
 - a) da se saslušanja žrtava sprovode bez neopravdanog odlaganja nakon prijavljivanja krivičnog djela nadležnom tijelu;
 - b) da se broj saslušanja žrtava zadrži na najmanjoj mjeri, a da se saslušanja

sprovode samo ako su krajnje neophodna za potrebe istrage u krivičnom postupku;

- c) da žrtve prate njihovi zakonski zastupnici i osoba koju odaberu, osim ako je donesena drugačija obrazložena odluka;
- d) da se medicinske pretrage zadrže na najmanjoj mjeri i sprovode samo ako su krajnje neophodne u svrhu krivičnog postupka.

Član 22: Pojedinačna procjena žrtava radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite

1. Države članice obezbjeđuju da žrtve dobiju pravovremenu i pojedinačnu procjenu, u skladu s nacionalnim postupcima, radi utvrđivanja posebnih potreba zaštite i utvrđivanja da li bi i u kojem opsegu one imale koristi od posebnih mjera u okviru krivičnog postupka, kako je predviđeno u članovima 23 i 24, zbog njihove naročite ranjivosti na sekundarnu i ponovljenu viktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu.
2. Pojedinačna procjena naročito uzima u obzir:
 - a. lična svojstva žrtve;
 - b. vrstu ili prirodu krivičnog djela; i
 - c. okolnosti krivičnog djela.
3. U kontekstu pojedinačne procjene, posebna pažnja posvećuje se žrtvama koje su pretrpjele značajnu štetu zbog težine krivičnog djela; žrtvama koje su pretrpjele krivično djelo učinjeno zbog neke osobine lica ili diskriminatornog motiva koji bi mogli biti naročito povezani s njihovim ličnim svojstvima; žrtvama koje njihov odnos s učiniocem i zavisnost o njemu čine naročito ranjivima. U tom se smislu, na odgovarajući način uzimaju u obzir žrtve terorizma, organizovanog kriminala, trgovine ljudima, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u bliskim odnosima, rodno zasnovanog nasilja, iskorišćavanja ili zločina iz mržnje i žrtve s invaliditetom.
4. Za potrebe ove Direktive, za djecu kao žrtve podrazumijeva se da imaju posebne potrebe zaštite zbog njihove ranjivosti na sekundarnu i ponovljenu viktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu. Radi utvrđivanja da li bi i u kojoj mjeri djeca imala koristi od posebnih mjera koje su predviđene u članovima 23 i 24, djeca kao žrtve podliježu pojedinačnoj procjeni koja su predviđena u stavu 1 ovog člana.
5. Obim pojedinačne procjene može se prilagoditi zavisno od težine krivičnog djela i stepenu očigledne štete koju je pretrpjela žrtva.

6. Pojedinačna procjena sprovodi se uz usku uključenost žrtava i njome se uzimaju u obzir njihove želje, uključujući ako se i ne žele koristiti posebnim mjerama predviđenim u članovima 23 i 24.
7. Ako su se elementi koji čine osnov pojedinačne procjene znatno promijenili, države članice obezbeđuju njihovo ažuriranje tokom cijelog krivičnog postupka.

Član 25: Osposobljavanje službenika/ca

1. Države članice službenicima koji će vjerojatno doći u kontakt sa žrtvama, kao što su policijski službenici i sudsko osoblje, osiguravaju opšte i specijalističko osposobljavanje do nivoa prikladnog za njihov kontakt sa žrtvama radi podizanja njihove svijesti o potrebama žrtava, te kako bi im se omogućilo postupanje sa žrtvama na nepristrasan, obziran i stručan način.
2. Ne dovodeći u pitanje sudsku nezavisnost i razlike u organizaciji pravosuđa u Uniji, države članice zahtijevaju od onih koji su odgovorni za osposobljavanje sudija i tužilaca uključenih u krivični postupak omogućivanje kako opšteg, tako i specijalističkog osposobljavanja radi podizanja svijesti sudija i tužilaca o potrebama žrtava.
3. Poštujući nezavisnost pravne struke, države članice onima koji su odgovorni za osposobljavanje advokata preporučuju omogućavanje kako opšteg, tako i specijalističkog osposobljavanja radi podizanja svijesti advokata o potrebama žrtava.
4. Kroz svoje javne službe ili finansirajući organizacije za podršku žrtvama, države članice podstiču inicijative koje onima koji pružaju podršku žrtvama i službama za popravlanje štete omogućavaju dobijanje odgovarajućeg osposobljavanja do nivoa prikladnog za njihov kontakt sa žrtvama i poštovanje stručnih standarda radi osiguravanja da se takve usluge pružaju na nepristrasan, obziran i stručan način.
5. U skladu s pripadajućim dužnostima te prirodom i nivoom kontakta službenika/ca sa žrtvama, osposobljavanje ima za cilj da omogućiti službenicima prepoznavanje žrtava i postupanje prema njima na obziran, stručan i nediskriminišući način.

Modul 4:

ISTRAGE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA

UVOD I ISTORIJAT

Primarna odgovornost policijskih službenika je da sprečavaju krivična djela te da, ukoliko se krivično djelo dogodi, sprovedu istragu i otkriju kriminalno ponašanje. Ovo je naročito važno u kontekstu krivičnih djela učinjenih iz mržnje, imajući u vidu psihološki uticaj na žrtvu,⁵⁴ sklonost da krivična djela učinjena iz mržnje eskaliraju i mogući uticaj na širu LGBTI zajednicu. Sprečavanje sekundarne viktimizacije takođe predstavlja važan faktor. Ukoliko se ne rješavaju, krivična djela učinjena iz mržnje mogu voditi dodatnom i težem kriminalnom ponašanju. Ako policija propusti da postupi na djelotvoran način, time se ozbiljno može dovesti u pitanje sposobnost policije i narušiti odnosi u zajednici.

Kako je razmatrano u prethodnim poglavljima, policija ima pozitivnu odgovornost da svoj posao obavlja na profesionalan i temeljan način. Ovaj modul je osmišljen da se policijskim službenicima prenese znanje i vještine potrebne za profesionalno istraživanje krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Istrage krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama su zahtjevne jer se od policije traži da prikupe dokaze od ranjivih žrtava koje se često nalaze u veoma stresnim ličnim situacijama. Zahtijeva se da žrtve otkriju informacije o stvarima o kojima im možda nije ugodno razgovarati.

Zajednice i žrtve će očekivati brzu i profesionalnu reakciju od policije. Propust u ovom smislu može narušiti povjerenje i šalje poruku zajednicama da policija ne uzima za ozbiljno krivična djela učinjena iz mržnje ili, što je još gore, da odobrava takva krivična djela.

Modul počinje vježbom kojom se policijskim službenicima na prvoj liniji predstavljaju koraci koje je potrebno preduzeti pri inicijalnom reagovanju na incident krivičnog djela učinjenog iz mržnje. Oni uključuju ispitivanje žrtve o detaljima, prikupljanje fizičkih dokaza i pravljenje zvaničnog zapisnika o učinjenom djelu.

Nakon toga, modul se bavi istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje iz perspektive koja je usmjerena na žrtvu. To uključuje pružanje podrške žrtvi na mjestu gdje je krivično djelo učinjeno, u telefonskom razgovoru ili u policijskoj

stanici. Istražuje se idealan način za uzimanje izjave te se dalje razmatraju mogućnosti pružanja podrške žrtvi nakon sačinjavanja sveobuhvatnog zapisnika.

Slijedi detaljnije razmatranje specifičnih potreba transrodnih žrtava. Ovo je važno imajući u vidu da policijski službenici često imaju ograničena saznanja o transrodnim osobama, kao i da su visoke stope viktimizacije koju proživljava ova grupa.

Nakon toga, u modulu se razmatraju indikatori predrasude, elementi kojima se dokazuje da se krivično djelo učinjeno iz mržnje dogodilo. Dati su praktični primjeri da bi se usmjerila pažnja učesnika na ono što se zahtijeva za utvrđivanje i dokazivanje krivičnog djela učinjenog iz mržnje iz perspektive policije koja djeluje na prvoj liniji.

Konačno, učesnici će se pozvati da ispitaju odnos koji postoji između policijske službe i lokalne LGBTI zajednice. Posljednji modul se bavi značajem povjerenja, ključnog faktora u podsticanju prijavljivanja i u pomaganju da se pribave dokazi neophodni za krivično gonjenje.

54. Savjet Evrope uvažava činjenicu da mnogi ljudi koji su pretrpjeli krivična djela učinjena iz mržnje ne prihvataju pojam „žrtva“. Svjesni smo da u mnogim slučajevima ljudi preferiraju pojam „preživjeli“ kao prikladniji opis onoga što su preživjeli. U ovom priručniku se koristi pojam „žrtva“, jer taj pojam adekvatnije opisuje zakonski i tehnički status osobe koja je pretrpjela krivično djelo učinjeno iz mržnje i koja je u kontaktu sa policijom i drugim agencijama u krivičnompravnom sistemu. U priručniku se stalno naglašava da policija treba u svom pristupu biti usmjerena na žrtvu i pitati oštećenog kako želi da bude oslovljavan, te u slučajevima kada je to moguće, ispoštovati želje date osobe.

ISHODI UČENJA

Učesnici će:

- ▶ utvrditi dobre prakse u istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Ovo će se uraditi i iz tehničke perspektive policijske istrage i iz ugla koji je usmjeren na žrtvu;
- ▶ proširiti saznanja o specifičnim izazovima sa kojima se susreće transrodna zajednica te o najboljem načinu da se, iz policijske perspektive, pruži podrška transrodnim osobama kada su žrtve krivičnog djela;
- ▶ shvatiti i biti u stanju prepoznati indikatore predrasude, ključne elemente koji se koriste za dokazivanje motivisanosti predrasudom što je neophodno za uspješnu istragu i gonjenje u predmetima krivičnih djela učinjenih iz mržnje;

- ▶ biti u stanju prepoznati krivična djela učinjena iz mržnje;
- ▶ shvatiti ulogu proaktivnog policijskog postupanja u izgradnji povjerenja, koje je ključna komponenta kojom se obezbeđuje delotvornost policijskog postupanja.

PREGLED AKTIVNOSTI I TRAJANJE

- ▶ Aktivnost 4.1: Prikupljanje dokaza: krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – radnje na mjestu izvršenja krivičnog djela i naknadna krivična istraga (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 4.2: Prikupljanje dokaza: krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – pristup usmjeren na žrtvu (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 4.3: Prikupljanje dokaza: krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – aspekti specifični za transrodne osobe (60 minuta)
- ▶ Aktivnost 4.4: Prikupljanje dokaza: indikatori predrasude – dokazivanje izbora/motiva zasnovanog na predrasudi (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 4.5: Prikupljanje dokaza: indikatori predrasude – prepoznavanje krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 4.6a: Važnost povjerenja: reakcije policije i LGBTI zajednica (30 minuta)

Ova aktivnost uključuje čitanje, razgovor u malim grupama i usmjerenu plenarnu diskusiju. Potrebni materijali:

AKTIVNOST 4.1:

PRIKUPLJANJE DOKAZA: KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – RADNJE NA MJESTU IZVRŠENJA KRIVIČNOG DJELA I NAKNADNA KRIVIČNA ISTRAGA (30 MINUTA)

Flipchart, flomasteri

Posebne prostorije za grupni rad ili prostor u sklopu sobe za obuku

Materijali za učesnike 4.1a i 4.1b

1. Pripremite tri flipchart lista.

- ▶ Prvi list naslovite:

“Uzimanje usmenih izjava: dokazi od žrtve i svjedoka”

- ▶ Drugi list naslovite:
"Šta prikupljati: forenzički i tehnički dokazi"
- ▶ Treći list naslovite:
"U stanicu: sačinjavanje inicijalnog službenog zapisnika"
- ▶ Četvrti list naslovite:

"Dalja istraga: razmatranje svih pristupa."

2. Podijelite učesnike u četiri grupe. Pokušajte razdvojiti osobe koje inače rade zajedno i, ukoliko je moguće, nastojte imati ravnopravnu rodnu zastupljenost.
3. Podijelite učesnicima materijal za učesnike 4.1a i zatražite da slijede instrukcije. Dajte grupama 10-15 minuta da pročitaju scenario i, koristeći gore utvrđene teme, da razgovaraju od svim pitanjima koja policijski službenici treba da uzmu u obzir u istrazi krivičnog djela. Jedna osoba u grupi treba da zapisuje.
4. Spojite manje grupe ponovo u jednu veliku. Od predstavnika svake grupe zatražite da predstave ključne tačke koje je grupa utvrdila. Nakon toga pitajte ostale učesnike da li smatraju da je potrebno nešto dodati.
5. Dok budete prolazili kroz tačke, provjerite vodič dobre prakse u 4.1b, navodeći i te ključne tačke i one koje su eventualno propuštene.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.1A

Prikupljanje dokaza: krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama – radnje na mjestu izvršenja krivičnog djela i naknadna krivična istraga

Ova aktivnost uključuje čitanje, razgovor u malim grupama i usmjerenu plenarnu diskusiju.

- ▶ Zadužite jednog učesnika da pročita grupi sljedeći scenario.
- ▶ Zadužite jednog učesnika da vodi bilješke.

Scenario:

Napad u centru grada:

Dvije lezbejke odlaze iz mjesta u centru grada u kojem se okuplja LGBTI zajednica. 100 metara od tog mjesta napada ih grupa muškaraca, nekoliko njih je bilo naoružano palicama. Žene su ozbiljno pretučene palicama, a udarane su i šakama i nogama. Prije i tokom napada, napadači su uzvikivali homofobične uvrede. Prolaznik je pozvao policiju i vi stižete na lice mjesta.

Kada pročitate scenario, pređite na opis zadatka koji je dodijeljen vašoj grupi. Razgovarajte o idejama nekih 10-15 minuta, praveći bilješke zaključaka koje će vam pomoći prilikom njihovog prezentovanja velikoj grupi.

Grupa 1 – zadatak:

Uzimanje usmenih izjava: usmeni dokazi od žrtava i svjedoka

Koje su ključne tačke koje je potrebno uzeti u obzir pri uzimanju izjave od žrtava i svjedoka na mjestu izvršenja djela?

Grupa 2 – zadatak:

Šta prikupljati: forenzički i tehnički dokazi

Koje su vaše ključne odgovornosti u procesu prikupljanja forenzičkih i tehničkih dokaza?

Grupa 3 – zadatak:

U stanicu: sačinjavanje inicijalnog službenog zapisnika

Koje ključne aspekte policija treba uzeti u obzir pri povratku u stanicu i podnošenju službenog izvještaja? Šta policijska služba očekuje da policijski službenik uradi i zašto?

Grupa 4 – zadatak:

Dalja istraga: razmatranje svih pristupa

Predstavite glavne crte procesa istrage koji će uslijediti nakon inicijalne istrage na licu mjesta i sačinjavanja službenog izvještaja u stanicu. Kako ne postoji inicijalno imenovan osumnjičeni, koje biste dobre istražne prakse mogli primijeniti?

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.1B:

ISTRAGA KRIVIČNOG DJELA UČINJENOG IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – OD DOLASKA NA MJESTO IZVRŠENJA KRIVIČNOG DJELA, PRIKUPLJANJA TEHNIČKIH DOKAZA I DOKAZA OD SVJEDOKA DO NAKNADNIH ISTRAŽNIH SMJEROVA

Prvobitne radnje na mjestu izvršenja krivičnog djela mogu imati ogromne implikacije po uspješnost krivične istrage. Propuštanje da se uzme pismena izjava, evidentiraju radnje koje ste preduzeli kao policijski službenik i prikupe fizički dokazi može dovesti do neuspješnog krivičnog predmeta.

Posebno je relevantno za slučajeve krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama to što inicijalna policijska interakcija sa žrtvom i/ili svjedocima može rezultirati davanjem ili uskraćivanjem ključnih informacija, što s druge strane može omogućiti odnosno onemogućiti krivično gonjenje za ozbiljno djelo.

U ovom materijalu date su određene smjernice policijskim službenicima u smislu radnji koje trebaju preduzeti na licu mjesta, a koje se odnose na prikupljanje forenzičkih i dokaza od svjedoka. Nakon toga je napravljen osvrt na izvještavanje o krivičnom djelu putem zvaničnih policijskih kanala i date su određene ideje za naknadnu istragu.

Savjet za edukatora: sljedeće smjernice nisu konačne i potrebno je uzeti u obzir i lokalne smjernice najbolje prakse i propise prije detaljnije razrade ovog dijela.

- A) Uzimanje usmenih izjava: dokazi od žrtve, svjedoka i osumnjičene osobe
Koje su ključne tačke koje je potrebno uzeti u obzir pri uzimanju izjave od žrtava i svjedoka na mjestu izvršenja djela?
- B) Šta prikupljati: forenzički i tehnički dokazi
Koji su vaši ključni zadaci u procesu prikupljanja forenzičkih i tehničkih dokaza?
- C) U stanici: sačinjavanje inicijalnog službenog zapisnika
Koje ključne aspekte policija treba uzeti u obzir pri povratku u stanicu i podnošenju službenog izvještaja? Šta policijska služba očekuje da policijski službenik uradi i zašto?
- D) Dalja istraga: razmatranje svih pristupa
Predstavite glavne crte procesa istrage koji će uslijediti nakon inicijalne istrage na licu mjesta i sačinjavanja službenog izvještaja u stanici. Koje biste dobre istražne prakse mogli primijeniti?

▶ **Prikupljanje usmenih dokaza od svjedoka na mjestu izvršenja djela**

Ključne tačke koje treba razmotriti pri uzimanju izjava na licu mjesta od žrtava i svjedoka.

Iako zabilješke sa lica mjesta mogu biti samo preliminarne, vrlo je vjerovatno da će se koristiti tokom cijele istrage i da će se razmatrati u fazi gonjenja. Stoga je izuzetno značajno da budu što detaljnije.

Zabilješke treba da budu dovoljno detaljne da bi drugi istražitelj mogao nastaviti dalje istragu ukoliko bi se predmet predao detektivu/istražitelju za predmete krivičnih djela učinjenih iz mržnje/drugoj osobi.

- ▶ Utvrditi da li je svjedocima potreban prevod ili druga vrsta pomoći da daju dokaze. U prvi mah se mogu zamoliti srodnici/prijatelji da pomognu ukoliko nije dostupan prevodilac na licu mjesta. Djecu nikada ne treba uključivati osim ako se radi o hitnom slučaju.

- ▶ Policijski službenici treba da koriste otvoren i inkluzivan jezik, na primjer:
- "Imate li partnera/partneriku?" umjesto "Jeste li udati/oženjeni?"
 - "Jeste li u vezi?" umjesto "Imate li momka/djevojku?"
- ▶ Žrtvama treba dati priliku da objasne što se desilo svojim riječima i kada njima to odgovara. Strpljiv pristup može dovesti do ključnih dokaza, koji bi inače bili propušteni.
- ▶ Ako su žrtve previše uznemirene ili ozbiljno povrijeđene, odložite detaljno ispitivanje do trenutka kada budu u boljoj poziciji da razgovaraju (i, kada je to odgovarajuće, organizujte medicinsku pomoć).
- ▶ Žrtvama treba dozvoliti da koriste vlastiti vokabular, ne policijski. Ako je nešto nejasno, može se zatražiti pojašnjenje.
- ▶ Doslovno evidentirajte sve što su osumnjičene osobe rekle žrtavama.
- ▶ Ako se osumnjičena osoba nalazi na mjestu izvršenja djela, evidentirajte svako priznanje u skladu sa lokalnim zakonodavstvom/policijskim propisima, uz adekvatne upute. Doslovno prenesite njihove riječi.

▶ **Prikupljanje forenzičkih i tehničkih dokaza na mjestu izvršenja djela**

Ključni zadaci koji se odnose na prikupljanje forenzičkih i tehničkih dokaza na mjestu izvršenja krivičnog djela učinjenog iz mržnje nad LGBTI osobama.

Savjet za edukatora: lista u nastavku nije konačna i potrebno je uzeti u obzir i lokalne smjernice tehničkih eksperata i vodiče.

- ▶ Osigurajte mjesto događaja po dolasku, ogradite lokaciju incidenta i sva područja na kojima su napadači bili ili kuda su pobjegli.
- ▶ Sačuvajte sve vidljive dokaze i fotografije svih relevantnih područja i predmeta. Razmotrite da napravite video snimak mjesta događaja ukoliko imate dostupne resurse i ako je to odgovarajuće. Osigurajte prikupljanje fizičkih dokaza predrasude (npr. fotografija homofobičnog grafitu).
- ▶ Sačuvajte dokaze u vidu tragova na žrtvi. Imajte na umu da svaki kontakt ostavlja trag te da se dokazi sa napadača mogu nalaziti na koži i odjeći žrtve (krv, pljuvačka, vlakna odjeće, vlasi kose, DNK, itd.).
- ▶ Razmotrite uzimanje briseva ukoliko je to odgovarajuće i zadržavanje odjeće nakon pribavljanja zamjenske.
- ▶ Fotografirajte povrede žrtve, uz njen pristanak kada je potreban. Možda ćete morati napraviti fotografije nakon nekog vremena kada modrice

postanu vidljive.

- ▶ Pobrinite se da vještaci za mjesto izvršenja krivičnog djela ili forenzički stručnjaci budu prisutni, ukoliko je to potrebno.
- ▶ Prikupite i spakujte sve fizičke dokaze u skladu sa lokalnim propisima i najboljom praksom.
- ▶ Utvrdite mogućnosti pronalaska DNK dokaza na mjestu djela. Moguća mjesta uključuju korišćeno oružje/sredstvo, bilo šta što su mogli doći ili iz čega su mogli piti, krv, pljuvačku, vlasi kose, ili druge tjelesne izlučevine. Kako je već spomenuto, DNK osumnjičene osobe može se nalaziti i na žrtvi.
- ▶ Ako se incident prijavljuje telefonski, savjetujte žrtvu/svjedoka da sačuva sve dokaze.
- ▶ Zatražite pomoć obučanih istražitelja, ukoliko je dostupna.
- ▶ Prikupite CCTV snimke iz neposrednih i okolnih područja, obraćajući posebnu pažnju na ulazne i izlazne tačke mjesta događaja.
- ▶ Ako se osumnjičena osoba identifikuje i uhapsi, nastojte im uzeti odjeću i obuću jer mogu na sebi imati dokaze i uzmite uzorak DNK, kao i otiske prstiju i napravite fotografije. Potrebno je napraviti fotografije tetovaža koje ukazuju na članstvo u, na primjer, ultradesničarskim grupama.
- ▶ Organizujte medicinski pregled i tražite pristanak za dobijanje medicinskog nalaza.
- ▶ Pretpostavite da će slučaj doći do suda te prikupljate dokaze u skladu s tom pretpostavkom.

▶ U stanci: sačinjavanje službenog zapisnika

Kada evidentirate i pripremate zapisnik u stanici neposredno nakon incidenta, imajte u vidu da je tačno bilježenje krivičnog djela učinjenog iz mržnje ključno da bi osiguralo prepoznavanje obrazaca prestupničkog ponašanja i donošenje preventivnih mjera. Ovaj dio treba dopuniti na način da se odraze lokalne prakse i procedure.

- ▶ Podnesite prijavu krivičnog djela u policijsku bazu podataka (papirnu ili kompjutersku, u zavisnosti od države).
- ▶ Evidentirajte sve inicijalne opservacije koje incident karakteriziraju kao moguće krivično djelo učinjeno iz mržnje.
- ▶ Sprovedite inicijalne istrage da utvrdite da li su slična djela ranije izvršena. Možda postoji obrazac prestupničkog ponašanja. Pregledajte evidencije krivičnih djela učinjenih iz mržnje da bi se utvrdili obrasci viktimizacije.

- ▶ Pregledajte evidencije da utvrdite da li je žrtva nekad ranije bila žrtva. Ovo je važno za utvrđivanje potencijalne ponovljene viktimizacije.
- ▶ Prijavite incident nadležnom rukovodiocu, u skladu sa lokalnom politikom/propisima.
- ▶ Prijavite incident lokalnoj/nacionalnoj jedinici za borbu protiv krivičnih djela učinjenih iz mržnje, u skladu sa politikom/propisima.
- ▶ Ako se istraga predaje drugom istražitelju/jedinici, pobrinite se da znaju da se možda radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje.
- ▶ Kada je to potrebno, pobrinite se da je nadležni rukovodilac/portparol policije informisan o incidentu.
- ▶ Ako se utvrdi obrazac krivičnog djela učinjenog iz mržnje, prijavite to da bi se mogla organizovati odgovarajuća reakcija/intervencija.
- ▶ Pobrinite se da prevodioci budu dostupni za buduće komuniciranje sa žrtvom/svjedokom/osumnjičenom osobom, ukoliko su potrebni.
- ▶ Organizujte predaju dokaza nadležnom istražitelju/istražnom timu.

▶ Dalja istraga: razmatranje svih pristupa

Nakon inicijalne istrage na licu mjesta i sačinjavanja službenog zapisnika u policijskoj stanici, često će se dešavati da će biti potrebna dodatna istraga, posebno ako nemate imenovane osumnjičene osobe. Dobre istražne prakse koje su navedene u nastavku nisu konačne i potrebno ih je proširiti u skladu sa lokalnim praksama/procedurama. Odlučnost policijskih službenika da pronađu prestupnike u krivičnim djelima učinjenim iz mržnje je ključna za izgradnju povjerenja među manjinskim zajednicama. Kada je stepen povjerenja u policiju nizak, LGBTI svjedocima može biti neugodno da razgovaraju sa policijom. U tim slučajevima, biće potrebni dodatni napori da se svjedoci ohrabre da govore.

Policijski službenici treba da:

- ▶ apeluju na svjedoke koristeći medije, društvene mreže, itd.
- ▶ traže slične incidente na drugim mjestima/u drugim policijskim jurisdikcijama
- ▶ traže svjedoke koji često posjećuju tu oblast/mjesto (poštanske radnike, sakupljače otpada, ljude koji tu koriste autobuske linije). Lokalni policijski službenici u zajednici mogu biti od pomoći.
- ▶ osiguraju da iskusan službenik pregleda sve do sada prikupljene dokaze da bi se utvrdili novi istražni smjerovi
- ▶ ispituju snimke centra za hitne pozive

- ▶ osiguraju usluge forenzičkog medicinskog vještaka, ukoliko je to odgovarajuće.
- ▶ idu od vrata do vrata u datom području i postavljaju pitanja.
- ▶ pregledaju CCTV snimke
- ▶ ispituju sve dostupne krivične evidencije i kriminalističke obavještajne podatke da bi se utvrdile veze
- ▶ izvrše triangulaciju korišćenja mobilnog telefona i ispituju telefonske listinge, ukoliko je to odgovarajuće
- ▶ koriste specijalističke jedinice, kada je to odgovarajuće
- ▶ traže usluge jedinice za pregled krivičnih djela (ako postoji) da se pregledaju dokazi i istrage po isteku 28 dana od izvršenja djela u ozbiljnim slučajevima
- ▶ ispituju osobe koje rade na obezbjeđenju objekata gdje se okupljaju LGBTI osobe, kao i osobe koje rade u tim objektima, da bi se saznalo da li imaju neke informacije koje bi mogle biti od koristi. Moguće je da ljudi u zajednicama pričaju o stvarima o kojima ne pričaju sa policijom. Čak i "meki" obavještajni podaci mogu biti od koristi.
- ▶ traže pomoć od LGBTI organizacija civilnog društva u apelima za informacije.
- ▶ koriste informacije sa web stranica trećih strana, kada postoje.

AKTIVNOST 4.2: **PRIKUPLJANJE DOKAZA: KRIVIČNA DJELA UČINJENA IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – PRISTUP USMJEREN NA ŽRTVU (30 MINUTA)**

Ova aktivnost uključuje čitanje, razgovor u malim grupama i usmjerenu plenarnu diskusiju. Potrebni materijali:

Flipchart listovi, flomasteri

Posebne prostorije za grupni rad ili prostor u sklopu sobe za obuku

Materijali za učesnike 4.2a i 4.2b

1. Pripremite tri flipchart lista.
 - ▶ Prvi list naslovite:

“Inicijalna reakcija: podrška za žrtvu na mjestu izvršenja krivičnog djela/ po prijemu poziva/u stanici”
 - ▶ Drugi list naslovite:

“Uzimanje detaljne izjave od žrtve”

- ▶ Treći list naslovite:

“Kontinuirana podrška i ublažavanje rizika”
2. Podijelite učesnike u tri grupe. Pokušajte razdvojiti osobe koje inače rade zajedno i, ukoliko je moguće, nastojte imati ravnopravnu rodnu zastupljenost.
 3. Podijelite učesnicima materijal za učesnike 4.2a i zatražite da slijede instrukcije. Dajte grupama 10-15 minuta da zajedno razgovaraju o idejama. Jedna osoba u grupi treba da vodi zapisnik.
 4. Spojite manje grupe ponovo u jednu veliku. Od predstavnika/ca svake grupe zatražite da predstavite ključne tačke koje je grupa utvrdila. Nakon toga pitajte ostale učesnike da li smatraju da je potrebno nešto dodati.
 5. Dok budete prolazili kroz tačke, provjerite vodič dobre prakse u 4.2b, navodeći i te ključne tačke i one koje su eventualno propuštene.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.2A: **ISTRAGE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA: PRISTUP USMJEREN NA ŽRTVU (30 MINUTA)**

Zadužite jednog učesnika da vodi bilješke.

Za ovu vježbu se može koristiti isti scenario kao u aktivnosti 4.1.

Scenario:

Napad u centru grada:

Dvije lezbejke odlaze iz mjesta u centru grada u kojem se okuplja LGBTI zajednica. 100 metara od tog mjesta napada ih grupa muškaraca, nekoliko njih je bilo naoružano palicama. Žene su ozbiljno pretučene palicama, a udarane su i šakama i nogama. Prije i tokom napada, napadači su uzvikivali homofobične uvrede. Prolaznik je pozvao policiju i vi stižete na lice mjesta.

Kada pročitate scenario, pređite na opis zadatka koji je dodijeljen vašoj grupi. Razgovarajte o idejama nekih 10-15 minuta, praveći bilješke.

Grupa 1 – zadatak:

Inicijalna reakcija: podrška za žrtvu na mjestu izvršenja krivičnog djela, pri prijavi krivičnog djela telefonskim pozivom ili po dolasku u policijsku stanicu da prijavi krivično djelo učinjeno iz mržnje nad LGBTI osobama.

Šta policija treba da uzme u obzir?

Grupa 2 – zadatak:

Uzimanje zvanične izjave/prijave: prikupljanje najkorisnijih dokaza i pružanje podrške za žrtvu pri uzimanju detaljne izjave od žrtve.

Šta policija treba da uzme u obzir?

Grupa 3 – zadatak:

Nakon što su inicijalni dokazi prikupljeni: pružanje kontinuirane podrške i informacija žrtvi. Smanjivanje rizika od reviktimizacije.

Šta policija treba da uzme u obzir?

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.2B: ISTRAGE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA: PRISTUP USMJEREN NA ŽRTVU

Koji su to ključni aspekti koje policija treba uzeti u obzir kada je u pitanju pružanje podrške žrtvama na mjestu događaja, pri uzimanju detaljne izjave svjedoka i u kontinuiranom smislu? Ovaj materijal za učesnike/ce predstavlja smjernice za sljedeće tri oblasti:

- A) pružanje podrške žrtvama u početnim fazama krivične istrage.
- B) uzimanje detaljne izjave od žrtve/svjedoka i stvaranje okruženja pogodnog za prikupljanje najkorisnijih dokaza.
- C) kontinuirana podrška žrtvama i ublažavanje rizika.

Važno je napomenuti da ove preporuke nisu konačne te da treba da se prilagode tako da u obzir uzmu lokalno zakonodavstvo, politike i procedure.

▶ Pružanje podrške žrtvama u početnim fazama krivične istrage

Prvi kontakt sa žrtvom izazvaće trajni utisak o tome kako oni vide policiju i očekivanja koja će imati u smislu pružanja usluga. Loš početak može uništiti šanse za saradnju sa svjedocima.

Ključne tačke koje treba razmotriti u početnim fazama istrage nabrojane su u nastavku.

Na mjestu izvršenja krivičnog djela

- ▶ Prva stvar koju treba da učinite je da pozvete hitnu pomoć ako je potrebno.
- ▶ Pobrinite se da su žrtve sigurne na mjestu događaja; uklonite ih sa tog mjesta ako su u opasnosti.
- ▶ Sa žrtvom treba da razgovara samo jedan policijski službenik kako bi se

smanjila trauma; drugi službenik može biti prisutan ako je potrebno, ali po mogućnosti ne treba postavljati pitanja.

- ▶ Uvjerite žrtvu da nije kriva za ono što se dogodilo.
- ▶ Policijski službenici treba da koriste otvoren i inkluzivan jezik, na primjer:
 - “Imate li partnera/partnerku?” umjesto “Jeste li udati/oženjeni?”
 - “Jeste li u vezi?” umjesto “Imate li momka/djevojku?”
- ▶ Budite strpljivi i dajte žrtvi prostora da kaže kako se osjeća.
- ▶ Zaštitite identitet žrtve od nepotrebnog izlaganja. Obavijestite žrtve da će policija štititi njihovu privatnost onoliko koliko je to zakonski moguće.
- ▶ Obavijestite žrtvu o realnim mogućnostima da događaj izađe u javnost i/ili bude praćen kroz medije. Pobrinite se da žrtvi ne prenesete tu informaciju na način koji će ih navesti da pomisle kako policija ne želi nastaviti istragu.
- ▶ Uputite žrtvu u lokalnu službu za podršku žrtvama (uz njihov pristanak). Pojediniosti o službama za podršku treba pružiti usmeno i pismeno.
- ▶ Žrtvi treba dati podatke o istražnom službeniku ili kontakt osobi na slučaju ukoliko žele da nastave komunikaciju. Treba obezbijediti zamjensku kontakt osobu u slučaju kada je glavna kontakt osoba odsutna tokom dužeg vremenskog perioda.
- ▶ Pitajte žrtvu da li ima prijatelja/prijateljicu, partnera/partnerku koje želi da kontaktira radi podrške.
- ▶ Evidentirajte emocionalno stanje žrtve (npr. je li u šoku?)
- ▶ Na osnovu gore prikupljenih informacija, procijenite svaki neposredni rizik za žrtvu ili njenog partnera/partnerku/užuporodicu. Pored gore navedenih tačaka, utvrdite da li je žrtva primila ikakve prijetnje, da li je bilo oružja, da li je bilo prethodnih incidenata i da li je učinilac - ako je poznato - činio slične prestupe ranije. Na osnovu procjene, odmah uspostavite sve potrebne mjere zaštite. Za detaljnu procjenu rizika pogledajte model procjene krivičnih djela učinjenih iz mržnje koji je osmislila policija u Hampshireu.

Ako uzimate prvu izjavu preko telefona

- ▶ Utvrdite da li je potrebna medicinska pomoć i pozovite hitnu pomoć ako je potrebno.
- ▶ Postavite pitanja kako biste utvrdili da li je žrtva sigurna na mjestu događaja i savjetujte žrtvi da napusti mjesto događaja ako je u opasnosti i u mogućnosti da to učini. Uputiti službenike za hitne intervencije na mjesto događaja ako je žrtva u opasnosti i ne može da ode.

- ▶ Budite strpljivi i dajte žrtvi prostora da objasni šta joj se dogodilo, prikupljajući što je moguće više detalja.
- ▶ Žrtvi treba pružiti informacije o tome kako najbolje podnijeti zvaničnu prijavu. Žrtvi treba dati detaljne informacije o tome koga da kontaktira, kada i gdje. Treba osigurati da istražni službenik kontaktira žrtvu, u skladu sa politikom lokalne policije.
- ▶ Uputite žrtvu u lokalnu službu za podršku žrtvama (uz pristanak). Pojediniosti o službama za podršku treba pružiti usmeno i pismeno.
- ▶ Evidentirajte emocionalno stanje žrtve (npr. je li u šoku?)
- ▶ Sprovedite procjenu rizika za žrtvu i odmah uspostavite sve mjere zaštite. Pogledajte prethodno poglavlje za više informacija o procjeni rizika.

Ako žrtva dođe u policijsku stanicu

- ▶ Pozovite medicinsku pomoć ako je potrebno.
- ▶ Sa žrtvom treba razgovarati samo jedan policijski službenik kako bi se smanjila trauma; drugi službenik može biti prisutan ako je potrebno
- ▶ Uvjerite žrtvu da nije kriva za ono što se dogodilo.
- ▶ Saznajte prvobitne detalje od žrtve u privatnoj prostoriji, a ne na šalteru.
- ▶ Policijski službenici treba da koriste otvoren i inkluzivan jezik, na primjer:
 - “Imate li partnera/partnerku?” umjesto “Jeste li udati/oženjeni?”
 - “Jeste li u vezi?” umjesto “Imate li momka/djevojku?”
- ▶ Zaštitite identitet žrtve od nepotrebnog izlaganja. Obavijestite žrtvu da će policija štititi njenu privatnost onoliko koliko je to zakonski moguće.
- ▶ Žrtvi treba dati podatke o istražnom službeniku ili kontakt osobi na slučaju ukoliko žele da nastave komunikaciju. Treba obezbijediti zamjensku kontakt osobu u slučaju kada je glavna kontakt osoba odsutna tokom dužeg vremenskog perioda.
- ▶ Uputite žrtvu u lokalnu službu za podršku žrtvama (uz pristanak). Pojediniosti o službama za podršku treba pružiti usmeno i pismeno.
- ▶ Obavijestite žrtvu o realnim mogućnostima da događaj izađe u javnost i/ili bude praćen kroz medije. Pobrinite se da žrtvi ne prenesete tu informaciju na način koji će ih navesti da pomisle kako policija ne želi nastaviti istragu.
- ▶ Budite strpljivi i dajte žrtvi prostora da kaže kako se osjeća.
- ▶ Pitajte žrtvu da li ima prijatelja/partnera kojeg želi da kontaktira radi podrške.

- ▶ Evidentirajte emocionalno stanje žrtve (npr. je li u šoku?)
- ▶ Provedite procjenu rizika za žrtvu i odmah uspostavite sve mjere zaštite. Pogledajte prethodno poglavlje za više informacija o procjeni rizika.
- ▶ **Uzimanje detaljne izjave od žrtve/svjedoka. Stvaranje okruženja pogodnog za prikupljanje najkorisnijih dokaza**

Razgovor je često dio istrage iz kojeg se prikupljaju ključni dokazi. To može pokrenuti ili obustaviti krivični postupak. Policija mora izbalansirati potrebu za vršenjem pritiska u svrhu dobijanja detaljnih informacija sa potrebama žrtve, uključujući i potrebu za privatnošću.
- ▶ Osigurajte mirnu prostoriju za razgovor gdje vas niko neće uznemiravati dok uzimate izjavu.
- ▶ Okačite znak „ne uznemiravaj“ na vrata.
- ▶ Učinite atmosferu što ugodnijom.
- ▶ Isključite mobilne telefone i pokušajte se pobrinuti da vas ne ometaju tokom tog vremena.
- ▶ Pravite pauze kada je to potrebno.
- ▶ Nemojte osuđivati i ne iznosite svoje lično mišljenje o individualnim okolnostima žrtve.
- ▶ Dajte žrtvi do znanja da ste svjesni da je davanje izjave teško.
- ▶ Govorite umirujućim tonom.
- ▶ Budite oprezni sa govorom tijela i pokušajte se neutralno izražavati.
- ▶ Uvijek se odnosite prema žrtvi s poštovanjem i dajte joj do znanja da ste svjesni njenog bola/stresa.
- ▶ Nemojte vršiti pritisak na žrtvu ako su uznemireni. Možda će biti potrebno uzeti drugu izjavu nešto kasnije. Ukoliko to predstavlja pravne poteškoće, to treba objasniti žrtvi.
- ▶ Budite strpljivi sa žrtvom ako počne ulaziti u detalje o incidentu koji vam nisu potrebni za izjavu.
- ▶ Odvojite dovoljno vremena i nemojte žuriti s procesom.
- ▶ Nemojte kritikovati ponašanje žrtve.
- ▶ Nemojte iznositi pretpostavke o vjeri, načinu života ili seksualnoj orijentaciji žrtve.
- ▶ Nikada ne govorite diskriminatornim jezikom.

- ▶ Nikada ne umanjujte ozbiljnost krivičnog djela. Ovo je posebno važno u slučajevima kada su učinio mlade osobe ili osobe pod dejstvom alkohola.
- ▶ Razmotrite uzimanje izjave na neutralnom mjestu ili u domu žrtve ukoliko je prikladno, s obzirom na pojedinosti slučaja.

▶ **Kontinuirana podrška žrtvama i ublažavanje rizika**

Nakon prvobitne interakcije i uzimanja izjave, slijedite uputstva navedena u nastavku.

- ▶ Žrtvu treba kontaktirati u roku od 24 sata od imenovanja istražnog člana kako bi se žrtva uvjerila da je ozbiljno shvaćena.
- ▶ Nakon sprovođenja početne procjene rizika, rizik koji prijete žrtvi treba periodično pratiti i preduzeti odgovarajuće mjere za ublažavanje utvrđenih rizika.
- ▶ Obavijestiti mjesnog policijskog službenika ili službenika na dužnosti da posjeti žrtvu i pruži zaštitu kada je to potrebno. O tome treba razgovarati sa žrtvom prije samog djelovanja.
- ▶ U ozbiljnim slučajevima, razmisliti o angažovanju porodičnog savjetnika (obučeno policijsko lice koje je u kontaktu sa žrtvom/porodicom u velikim istragama) ili obučenog službenika za pružanje podrške LGBTI osobama.
- ▶ Žrtva treba biti obaviještena ako je osumnjičeno lice uhapšeno, optuženo ili pušteno iz pritvora.
- ▶ Ako je osumnjičeno lice pušteno iz pritvora, žrtva treba biti obaviještena o razlozima puštanja.
- ▶ Žrtvi treba obezbijediti glavnu i zamjensku kontakt osobu u slučaju kada je glavna kontakt osoba odsutna tokom dužeg vremenskog perioda.
- ▶ Žrtve treba uputiti licima za pružanje podrške ukoliko im podrška već nije pružena.
- ▶ Žrtvama treba pružiti savjete o sprečavanju krivičnih djela, kao i kućnoj i ličnoj sigurnosti.
- ▶ Žrtva treba biti obaviještena o svim medijskim upitima za informacije.
- ▶ Da bi se ublažili rizici, žrtvi treba obezbijediti sigurnosnu opremu za kućnu i ličnu zaštitu (protivprovalni alarmi, zaštitari, itd.) gdje je to potrebno.
- ▶ Ako je potrebno, treba podržati promjenu prebivališta žrtve.
- ▶ Lične podatke žrtve treba čuvati na sigurnom mjestu u štampanoj i elektronskoj formi, prema potrebi.

- ▶ Žrtve mogu zahtijevati promjenu imena ili potpuno novi identitet u ozbiljnim slučajevima.
- ▶ U takvim okolnostima treba razmotriti programe za promjenu prebivališta žrtava.
- ▶ Pružiti odgovarajuću podršku žrtvama kada se od njih traži da prisustvuju sudu, uključujući:
 - osigurati pristup prostorijama za pružanje podrške žrtvama/čekaonicama za svjedoke;
 - osigurati posjetu žrtve sudu prije suđenja (u sudskoj pratnji ako je dostupna);
 - osigurati da se istražni ili imenovani službenik sastane i ostane sa žrtvom ako je to moguće. Ako nije moguće, „službenik za pružanje podrške svjedocima i žrtvama” treba da se sastane i ostane sa žrtvom.
 - ako ništa od navedenog nije moguće, treba predložiti da žrtva bude u pratnji prijatelja ili člana porodice koji nije očigledno povezan sa slučajem.

AKTIVNOST 4.3:

PRIKUPLJANJE DOKAZA: ŽRTVE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – ASPEKTI SPECIFIČNI ZA TRANSRODNE OSOBE (60 MINUTA)

Potrebni materijali:

Flipchart listovi, flomasteri

Materijali za učesnike 4.3a i 4.3b

Ova aktivnost uključuje prezentaciju edukatora (moguće zajedno sa prezentacijom OCD koja se bavi transrodnim pitanjima ili uz prikazivanje video materijala o životu transrodnih osoba), na temu transfobičnih krivičnih djela učinjenih iz mržnje i dobrih praksi policijskog postupanja, razgovor u malim grupama i usmjerenu plenarnu diskusiju.

Na početku prezentacije treba zamoliti učesnike/ce da vode bilješke koje se odnose na ključne tematske tačke kojima se odgovara na sljedeća pitanja:

1. Zbog čega su transrodne osobe posebno ranjive u smislu krivičnih djela?
2. Šta policija može uraditi da pruži podršku transrodnim žrtvama krivičnih djela?

Savjet za edukatora: Kada je to moguće, treba pozvati lokalnu OCD koja se bavi LGBTI pitanjima da predstavi sveobuhvatni kontekst iskustava

transrodnih osoba, njihovih iskustava kao žrtava i da pruži savjete o najboljim načinima interakcije javnih službenika sa transrodnim osobama. Kada ovo nije moguće, treba razmotriti korišćenje video materijala.

Postoji mnoštvo faktora koji su relevantni za podršku transrodnim žrtvama, a materijal za učesnike 4.3a sadrži detaljnu ali ne konačnu listu aspekata koje policijski službenici treba da uzmu u obzir kada u službenom svojstvu stupaju u kontakt sa transrodnim osobama. Učesnicima se može podijeliti materijal 4.3b da im pomogne u fokusiranju na ključna pitanja u ovoj aktivnosti.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.3A:

PRIKUPLJANJE DOKAZA: ŽRTVE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA – ASPEKTI SPECIFIČNI ZA TRANSRODNE OSOBE – TRANSGENDER-SPECIFIC CONSIDERATIONS

U daljem tekstu date su određene smjernice i primjeri dobrih praksi profesionalnog odnosa i razumijevanja policije prema transrodnim osobama koje su žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Većina ovoga može se primijeniti i na interpolne/interseks osobe.

1) Rodni identitet i organi za sprovođenje zakona

Kao što je već pomenuto, transrodne osobe su često žrtve niza različitih vidova krivičnih djela, uključujući seksualno nasilje i ubistva. Stopa viktimizacije je veća u određenim podgrupama, kao što su transrodne osobe koje su pripadnici nacionalnih manjina i mlade transrodne osobe. S obzirom na visok stepen društvene stigme i kriminalne viktimizacije, profesionalan odnos prema transrodnim osobama bi trebalo biti prioritet u radu organa za sprovođenje zakona.

U velikom broju zemalja, transrodne osobe, naročito one koje se bave seksualnim radom, doživljavaju diskriminaciju od strane policijskih službenika, što može uticati na gubitak povjerenja i nespremnost žrtava da prijave krivična djela. Da bi pripadnicima ove ugrožene manjinske zajednice mogli pružiti djelotvornu podršku i pomoć, policijski službenici moraju pokazati **profesionalnost i poštovanje identiteta** transrodnih žrtava krivičnih djela.

2) Kontrolisanje radoznalosti

Nekim policijskim službenicima susret sa transrodnim žrtvama krivičnih djela može biti prvi susret sa transrodnim osobama uopšte. S obzirom na to da su policijski službenici po prirodi radoznali moguće je da će ih zanimati način života, fiziologija i psihologija transrodnih osoba. Treba imati na umu da sve transrodne osobe nisu

portparoli svoje zajednice. Život tih osoba se često preispituje i osuđuje i nije im potreban dodatni stres u vidu policijskih službenika koji postavljaju pitanja koja ne priliče profesionalnom odnosu prema žrtvi. **Za policijske službenike je ključno da se drže svoje profesionalne uloge i postavljaju samo ona pitanja koja su bitna za datu istragu.**

Policijski službenici bi pri sprovođenju istrage trebalo da budu usmjereni na krivično djelo koje pokušavaju dokazati i one informacije koje mogu poslužiti za dokazivanje predrasuda kao motiva za izvršenje djela. Dok podatak o transrodnosti žrtve može biti bitan za dokazivanje slučaja transfobije, dokazi o intimnijim detaljima samog procesa tranzicije, uključujući podatke koji se tiču tjelesnih i anatomskih aspekata osobe, ne moraju biti nužno neophodni. **Ako određene informacije nisu direktno vezane za krivično djelo ili motivisanost predrasadama, nemojte ni postavljati pitanja vezana za njih.**

Transrodne osobe se često suočavaju sa osuđivanjem u krugu porodice, prijatelja i u široj zajednici zato je bitno da, kada dođu u policijsku stanicu kao žrtve krivičnog djela, i tu ne naiđu na osuđivanje. Treba voditi računa da izraz lica bude neutralan i ostati profesionalan. Izrazi koji se koriste u komunikaciji treba da budu neutralni, tehnički i neosuđujući. Zadatak profesionalnog policijskog službenika je da pokaže razumijevanje i empatiju. **Sekundarna viktimizacija je moguća ukoliko žrtva u kontaktu sa sistemom krivičnog pravosuđa osjeti da se ponovo nalazi u situaciji u kojoj je predmet osuđivanja/diskriminacije.**

2a) Povjerljivost

Policijski službenici imaju profesionalnu obavezu čuvanja povjerljivosti u krivičnim istragama. Transrodne osobe često nerado govore o svojoj prošlosti ili, iz raznoraznih razloga, uopšte ne pominju svoju transrodnost (tj. žive kao da su oduvijek bili muškarci odnosno žene). Objelodanivanjem tih informacija trećim stranama može se ozbiljno ugroziti njihova sigurnost i mentalno zdravlje te dovesti u pitanje odnosi sa porodicom i prijateljima, kao i njihov radni odnos. Policijski službenici su dužni štiti povjerljivost ličnih podataka. Takođe treba voditi računa i o poštovanju zakona o zaštiti ličnih podataka ukoliko su takvi zakoni doneseni. Ovo je naročito bitno u manjim gradovima i sredinama gdje je anonimnost teže sačuvati.

O svemu ovome treba voditi računa i u slučaju postojanja opasnosti da neki od ovih podataka dospiju u medije tokom suđenja ili na drugi način. Žrtvu treba upoznati sa mogućim rizicima kako bi joj se omogućilo donošenje prave odluke o daljem postupanju. **Te informacije nipošto ne treba saopštavati tako da žrtva stekne utisak da je odvrćate od podnošenja tužbe. I na kraju, ne dajte obećanja u vezi sa zaštitom povjerljivosti koja ne možete ispuniti** samo da biste nekoga ubijedili da podnese tužbu.

2b) Vidovi podrške

Ako se radi o žrtvi koja je izrazito uznemirena, naročito u situacijama gdje su odnosi između transrodne zajednice i policije zategnuti, poželjno je **transrodnu osobu pitati da li želi da uz nju bude neko od prijatelja ili porodice**. Ta osoba ne bi trebalo da bude direktno povezana sa slučajem. Takođe je preporučljivo da se iskaz uzme na nekom neutralnom mjestu, na primjer u prostorijama mjesne zajednice ili u kući žrtve. Sve to može zavisi od lokalne politike i zakonodavstva, pa pri donošenju takvih odluka treba voditi računa o važećim politikama i zakonima.

3) Korišćenje zamjenica

Kao što je već pomenuto u Modulu 1, zamjenice su riječi koje se koriste kao zamjena za nečije ime. Zamjenice su uglavnom rodno određene, pa ih u komunikaciji sa transrodnim osobama treba koristiti pažljivo.

Ako se radi o kraćoj interakciji sa transrodnom osobom, korišćenje zamjenica je najbolje izbjegavati. Kod duže interakcije najbolje je **osobu pitati koju zamjenicu želi da koristite/kako želi da joj se obraćate**.

Ako shvatite da ste upotrijebili pogrešnu zamjenicu, kratko se izvinite i nastavite razgovor. Duža diskusija o toj temi može biti neugodna svima, a kratko izvinjenje zbog greške je sasvim dovoljno.

Važno je napomenuti da se neke transrodne osobe ne identifikuju ni kao muškarci ni kao žene, već kao *nebinarne transrodne osobe*. Za nebinarne transrodne osobe najadekvatnije je korišćenje zamjenica oni/njih/njihov (umjesto ona/nju/njen).

Namjerno korišćenje pogrešnih ličnih zamjenica smatra se uvredljivim i može nanijeti dosta bola osobi. Pravilnim korišćenjem ličnih zamjenica i obazrivim konsultovanjem osobe u vezi sa načinom obraćanja policijski službenici pokazuju da posjeduju kulturnu svijest i ulivaju povjerenje.

4) Zakonsko ime

U mnogim zemljama zakoni ne omogućavaju da se uz promjenu imena promijeni i oznaka pola. U nekim slučajevima transrodne osobe nisu uopšte u prilici da zakonski promijene ime, čak i kada je to dozvoljeno u državi. To može izazvati niz poteškoća, naročito u kontaktu sa policijskim službenicima koji su obučeni za provjeru ličnih dokumenata.

Policijski službenici se mogu naći u situaciji da moraju koristiti zakonsko ime/ime koje je osoba dobila po rođenju koje ne odgovara rodu koji osoba preferira. U slučaju postojanja zakonske obaveze korišćenja zakonskog imena, **treba objasniti razloge te kada i gdje će se to ime koristiti** (obrasci, izjave,

sudski i zdravstveni dokumenti itd.). Pri tome, policijski službenik u interakciji i dalje treba koristiti ime i rod po izboru osobe kada god je to moguće.

Prilikom podnošenja prijave treba potvrditi identitet svjedoka i ime i zamjenice koje osoba želi da se koriste. Kod uzimanja iskaza, na početku treba navesti zakonsko ime i rod svjedoka te njegovo *preferirano ime i rod*. Navedite da ćete nadalje svjedoka koji je zakonski poznat kao (zakonsko ime) oslovljavati sa (izabrano ime). Nakon što je to razjašnjeno, u daljem toku uzimanja iskaza nastavite sa korišćenjem identiteta i zamjenica koje osoba preferira.

Na dokumentima kojima se dokazuje identitet/rod ne treba insistirati ukoliko to nije zakonski obavezno iz određenih razloga.

5) Osjetljivost fizičkih aspekata

Seksualni napad je osjetljivo krivično djelo sa poražavajućim ličnim posljedicama. To je naročito slučaj kada su žrtve osobe koje imaju probleme u odnosu prema vlastitom tijelu. Veliki broj transrodnih osoba osjeća nelagodu po pitanju nekih dijelova svog tijela te stoga nisu spremni da o tome razgovaraju.

U slučaju neophodnosti obavljanja tjelesnog pregleda, žrtvi unaprijed treba objasniti postupak kako bi mogla donijeti pravu odluku o daljem postupanju.

6) Nasilje u porodici

Internalizovana transfobija i stid ponekad dovode do niskog samopouzdanja. Neke transrodne osobe mogu smatrati da je bilo kakav odnos bolji nego nikakav. To stvara plodno tlo za nasilje u porodici.

Policijski službenici moraju imati u vidu da osoba koja je u pratnji žrtve nasilja u porodici može biti zlostavljač. U takvim okolnostima, poželjno je nakratko razdvojiti žrtvu i partnera i postaviti pitanja kao što su: Da li se osjećate sigurno kod kuće? Da li ste od ikoga ko vam je blizak doživljavali da vas udari, povrijedi ili da vam prijeti? Postoji li neki razlog zbog kojeg bi vam bilo neugodno ili zbog kojeg ne biste bili u mogućnosti da iskreno odgovarate na pitanja u prisustvu vašeg pratioca?

7) Porodica

U nekim slučajevima policija će morati kontaktirati sa porodicom žrtve, naročito ukoliko je žrtva nestala, preminula ili nije dostupna. Pokušajte pažljivo procijeniti stepen prihvatanja u porodici i utvrditi stepen njihove spremnosti da učestvuju i pomognu u istrazi, uključujući spremnost da se obrate medijima.

Porodica možda ne prihvata novi rodni identitet člana porodice, pa ćete u

komunikaciji s njima možda morati koristiti ranije podatke o žrtvi/lične zamjenice. U nekim slučajevima je potrebno obaviti dva posebna razgovora, jedan sa porodicom i jedan sa žrtvom.

Moguće je da porodica žrtve nije upoznata sa transrodnim pitanjima, pa u nekim slučajevima, nije loše organizovati usluge informisanja i pružanja podrške žrtvama.

8) Lišavanje slobode transrodnih osoba

Ukoliko je nužno da se transrodna osoba liši slobode, policija bi trebalo pažljivo da organizuje uslove pritvora. Većina policijskih organa nema politiku o postupanju sa transrodnim osobama u pritvoru. Smještanje transrodnih osoba u iste pritvorske prostorije sa pritvorenima njihovog zakonskog roda/roda po rođenju može biti opasno. Transrodne osobe su izložene visokom stepenu rizika od maltretiranja, napada i seksualnog napada u pritvoru.

Po mogućnosti, transrodne osobe treba držati odvojeno od ostalih pritvorenika, ako se radi o kraćem periodu. U slučaju dugotrajnijeg pritvora, poželjno je da se razmotri mogućnost smještanja zatvorenika sa osobama njegovog preferiranog roda. Sigurnost zatvorenika mora biti prioritet.

U slučaju bilo kakvog vida dugoročnijeg lišavanja slobode, policijski organi bi trebalo da se raspitaju da li osoba prolazi kroz medicinski proces tranzicije kako bi se tokom trajanja pritvora osigurala adekvatna zdravstvena zaštita zatvorenika.

9) Problematika specifična za polne karakteristike

Interpolnim/interseks osobama može biti neophodna zdravstvena njega čak i u roku od samo 24 sata. Na primjer, potreba za kortizol steroidom radi sprečavanja gubitka soli ili adekvatna klimatizacija u cilju sprečavanja pregrijavanja.

Većina osoba koje su na hormonskoj zamjenskoj terapiji zbog gonadektomije u djetinjstvu može izdržati maksimalno 24 sata bez terapije hormonima. Tu je potrebno hitno djelovati po isteku 24 sata i takođe voditi računa o tome koliko je vremena prošlo od uzimanja posljednje doze prije pritvaranja.

Interpolnim osobama koje imaju implante ili primaju injekcije uglavnom nije potrebna terapija hormonima u nekom kraćem vremenskom periodu. Međutim, može im biti potreban stručni medicinski tehničar za davanje injekcija ili ljekar za implante.

Kod određenih grupa u okviru kategorije „interpolnih osoba“ moguće je postojanje visokog rizika od osteoporoze ili osteopenije zbog ranijeg poremećaja u funkcioniranju hormona. Neki od njih su možda već imali višestruke prelome što znači da su im kosti izrazito lomljive. Ova pitanja moraju obavezno biti uzeta u obzir u jednoj sveobuhvatnoj procjeni potreba i pružanja podrške.

1. Zbog čega su transrodne osobe često meta krivičnih djela?

2. Šta policija može učiniti u cilju pružanja podrške transrodnim žrtvama krivičnih djela?

AKTIVNOST 4.4:

PRIKUPLJANJE DOKAZA: POKAZATELJI POSTOJANJA PREDRASUDA U ODABIRU/MOTIVU (30 MINUTA) / BIAS SELECTION/MOTIVE (30 MINUTES)

Ova aktivnost obuhvata plenarnu prezentaciju, pojedinačni rad i grupnu diskusiju
Potrebni materijali:

Materijali za korisnike 4.4a i 4.4b.

- 1) Pitanju pokazatelja postojanja predrasuda treba pristupiti korišćenjem informacija datih na početku materijala za učesnike 4.4a.
- 2) Svim članovima grupe treba podijeliti materijal za učesnike 4.4a i tražiti da daju što više primjera pokazatelja postojanja predrasuda kao motiva za svaku temu.
- 3) Rezultate potom treba uporediti kroz grupnu diskusiju koristeći primjere iz 4.4b radi identifikovanja novih ideja ili pokazatelja koji možda nisu prethodno obuhvaćeni.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.4A:

VJEŽBA VEZANA ZA POKAZATELJE PREDRASUDA

Pokazatelji postojanja predrasuda

Kako je navedeno u prethodnim modulima, krivična djela učinjena iz mržnje se definišu kao **krivična djela motivisana predrasudama**.

Policijски službenici imaju iskustva u identifikovanju i prikupljanju dokaza o vršenju **krivičnih djela**. Radi lakšeg prikupljanja dokaza o krivičnim djelima, svako krivično djelo je definisano u krivičnom zakoniku. U tim definicijama navedeni su „dokazi“ neophodni za hapšenje/podizanje optužnice/krivično procesuiranje djela.

U istragama krivičnih djela učinjenih iz mržnje neophodno je prikupiti dokaze o dodatnom elementu: postojanju predrasuda kao motiva za izvršenje djela. Motiv za izvršenje donekle je subjektivan i teško ga je dokazati. Postoji čitav niz faktora koji se mogu koristiti kao dokaz da je djelo motivisano predrasudama. Te faktore je korisno kategorizirati na sljedeći način:

1. Percepcija žrtve ili svjedoka,
2. Komentari, pismene izjave i gestikulacija,
3. Umiješanost organizovanih grupa koje zagovaraju mržnju ili njihovih članova
4. Mjesto i vrijeme

5. Obrasci ili učestalost ranijih krivičnih djela ili incidenata
6. Priroda nasilja
7. Nepostojanje drugih motiva

Imajući u vidu subjektivnu prirodu motivacije, kao i činjenicu da će neki pokazatelji biti jači od drugih, poželjno je predmet graditi tako da se u obzir uzme kombinacija pokazatelja postojanja predrasuda. U nekim slučajevima, i pored postojanja jednog pokazatelja, moguće je da on neće biti dovoljan za dokazivanje krivičnog djela učinjenog iz mržnje, pa će se djelo tretirati kao standardno krivično djelo. O tome da li se djelo može okvalifikovati kao krivično djelo učinjeno iz mržnje odlučuje tužilac na osnovu činjenica dobijenih od policije. Stoga je izuzetno bitno da policija prikupi i tužiocu dostavi sve postojeće dokaze, a ne da sama odlučuje o tome da se ne radi o djelu učinjenom iz mržnje, ukoliko dokazi ukazuju na postojanje takve mogućnosti.

Važno je napomenuti da, i u slučaju kada žrtva nije LGBTI osoba, činjenica da su napadači odabrali datu žrtvu *vjerujući* da ona to jeste dovoljna je da se djelo kvalifikuje kao krivično djelo učinjeno iz mržnje. Dakle, bitan je *motiv napadača*, a ne seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

Svaki slučaj treba preispitati na osnovu postojećih dokaza. Treba voditi računa o činjenicama koje mogu navoditi na pogrešne zaključke ili o slučajevima gdje se učinioci mogu svjesno pretvarati da su motiv bile predrasude.

Za bolje razumijevanje pokazatelja predrasuda pročitajte sljedeći scenario i odgovorite na pitanja a-d.

Scenario:

Gej par izlazi iz gej kluba u centru grada u 2 sata ujutru. Iz kluba se izlazi u tamnu sporednu ulicu. Na kraju ulice stoji okupljena grupa mladih. Dok je par prolazio pored grupe, omladina ih je napala i pretukla, udarajući i šutirajući ih dok su ležali na zemlji i nazivajući ih „pederima“ i „homićima“. Grupa je nakon toga pobjegla, a jedan svjedok je pozvao policiju.

a) Da li se radi o krivičnom djelu?

Da, teški napad ili tuča (koristiti lokalne nazive krivičnih djela).

b) Da li prethodni scenario ukazuje na motivisanost predrasudama?

Da, motivisanost predrasudama prema LGBTI očigledna je na više načina:

Mjesto: Do incidenta je došlo kada su muškarci izlazili iz kluba LGBTI osoba (gej bar).

Vrijeme: Napad se dogodio u vrijeme kada LGBTI osobe obično izlaze iz tog kluba.

Komentari: Komentari homofobne prirode tokom napada („pederi“ i „homići“).

Percepcija žrtve/svjedoka: Dvije žrtve su gej muškarci.

c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Ova procjena zasnovana je na ograničenim informacijama datim u primjeru. U daljem toku policijske istrage bi se mogle otkriti informacije kao što su:

Percepcija žrtve/svjedoka: Žrtve bi mogle smatrati da su napadnute zbog toga što su gej. Svjedok može imati utisak da je napad bio homofobne prirode.

Nepostojanje drugog motiva: Moguće je da nema drugih motiva (napad nije isprovociran, ništa nije ukradeno itd.).

Pripadnost grupama koje zagovaraju mržnju: Osumnjičeni, ako budu identifikovani, možda mogu biti povezani sa grupama koje zagovaraju mržnju. Možda postoje objave na društvenim mrežama o napadu.

Obrasci/učestalost sličnih krivičnih djela: Da li je bilo sličnih napada u istom području ili u slično vrijeme sa sličnim modusom operandi?

d) Da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje? :

Ovaj incident jeste krivično djelo učinjeno iz mržnje, s obzirom da se radi o krivičnom djelu motivisanom predrasudama.

Homofobni i transfobni pokazatelji krivičnog djela

Preostalo vrijeme iskoristite da učesnicima ukažete na neke pokazatelje predrasuda koji bi policijskim službenicima mogli poslužiti kao dokaz da se radi o krivičnom djelu motivisanom homofobijom ili transfobijom:

Percepcija žrtve ili svjedoka

Komentari, pismene izjave i gestikulacija

Umiješanost organizovanih grupa koje zagovaraju mržnju ili njihovih članova

Mjesto i vrijeme

Obrasci ili učestalost ranijih krivičnih djela ili incidenata

Priroda nasilja

Nepostojanje drugih motiva

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.4B: POKAZATELJI PREDRASUDA HOMOFORIJA I TRANSFORIJA

Prema definiciji krivičnog djela učinjenog iz mržnje, krivična djela protiv LGBTI osoba su krivična djela koja su motivisana predrasudama prema lezbejkama, gej, biseksualnim, transrodnim i interpolnim osobama. „Motivisanost predrasudama prema LGBTI osobama“ podrazumijeva da je učinilac odabrao metu krivičnog djela na osnovu njene stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Meta može biti jedna osoba, više osoba ili imovina za koju se tačno ili netačno pretpostavlja da je povezana sa LGBTI zajednicom.

Identifikovanje pokazatelja koji ukazuju na postojanje predrasuda kao motiva za izvršenje krivičnih djela protiv LGBTI osoba izuzetno je važno, pošto će to nadležnim organima pomoći u utvrđivanju da li istragu treba usmjeriti u pravcu dokazivanja potencijalnog krivičnog djela učinjenog iz mržnje prema LGBTI osobama.

U nastavku je dat spisak nekih od pokazatelja postojanja predrasuda:

Percepcija žrtve ili svjedoka

- ▶ Da li žrtva ili svjedok doživljavaju krivično djelo kao motivisano predrasudama prema LGBTI osobama? (Vodite računa o tome da žrtva možda nije svjesna da je žrtva krivičnog djela motivisanog mržnjom. Žrtve će možda čak i poricati motivisanost mržnjom zato što ne žele da se izjasne kao LGBTI osobe).
- ▶ Većina pripadnika zajednice u kojoj je krivično djelo izvršeno smatra da je incident motivisan mržnjom.
- ▶ Da li je žrtva u vrijeme događaja bila sa partnerom istog pola? Da li su se držali za ruke ili ljubili? Da li su nosili „pride“ ili druge LGBTI bedževe/trake/odjeću (ružičasti/crni trouglovi ili trouglovi duginih boja)?
- ▶ Da li je žrtva u vrijeme incidenta učestvovala u aktivnostima usmjerenim na promociju LGBTI prava/usluga/pitanja?
- ▶ Da li je žrtva bila prepoznatljiva kao LGB ili T osoba na osnovu odjeće, ponašanja ili predstavljanja?
- ▶ Da li je žrtva javna ličnost za koju se zna da je LGBTI ili da zagovara prava LGBTI osoba (žrtva može biti osoba koja se izjašnjava kao heteroseksualac, ali podržava prava LGBTI osoba, pa je zato bila meta krivičnog djela motivisanog predrasudama prema LGBTI)?

Komentari, pismene izjave i gestikulacija

- ▶ Da li je učinilac prilikom izvršenja krivičnog djela koristio izraze ili terminologiju koji ukazuju na homofobiju/transfobiju?

- ▶ Da li je izvršilac komentarisao pretpostavljenu seksualnu orijentaciju, transrodnost ili rodni identitet žrtve?
- ▶ Da li je izvršilac u pismenoj formi izrazio homofobiju ili transfobiju ili pominjao pretpostavljenu seksualnu orijentaciju/rodni identitet (možda u e-mailu/pismu/na društvenim mrežama)?
- ▶ Da li je izvršilac koristio gestikulaciju rukama koja bi ukazivala na pretpostavljenu seksualnu orijentaciju?
- ▶ Da li su na mjestu događaja ostavljeni grafiti sa homofobnim/transfobnim porukama?

Umiješanost organizovanih grupa koje zagovaraju mržnju ili njihovih članova

- ▶ Da li se izvršilac predstavio kao pripadnik organizovane grupe koja zagovara mržnju?
- ▶ Da je izvršilac odjećom ili tetovažama ukazao da se radi o pripadniku organizovane grupe koja zagovara mržnju?
- ▶ Da li se izvršilac identifikovao sa određenim grupama koje zagovaraju mržnju onlajn, na društvenim mrežama itd.?
- ▶ Da li je izvršilac poznat po govoru mržnje ili homofobnom/transfobnom govoru ili komentarima (pismenim ili usmenim)?
- ▶ Da li je neka grupa koja zagovara mržnju preuzela odgovornost za napad?

Mjesto i vrijeme

- ▶ Da li je do napada došlo tokom nekog većeg okupljanja LGBTI osoba (npr. povorka ponosa)?
- ▶ Da li je do napada došlo u nekom politički osjetljivom trenutku za LGBTI osobe u datom području (donošenje zakona o pravu na brak, otvaranje prvog kluba LGBTI osoba u gradu ili prva gej parada)?
- ▶ Da li je krivično djelo učinjeno u neposrednoj blizini kluba/centra LGBTI osoba?
- ▶ Da li je krivično djelo učinjeno u kraju koji je poznat kao sastajalište LGB ili T osoba?
- ▶ Da li je krivično djelo učinjeno na lokaciji koja je poznata po seksu na javnom mjestu ili kao područje za „cruising“?
- ▶ Da li je krivično djelo učinjeno u blizini lokacije koju koriste ekstremističke grupe/grupe koje zagovaraju mržnju?
- ▶ Da li je lokacija ranije bila okupljalište LGBTI osoba, čak i ako to sada nije slučaj?

Obrasci ili učestalost ranijih krivičnih djela ili incidenata

- ▶ Da li je krivično djelo učinjeno na mjestu ranijih incidenata ili u slično vrijeme ?
- ▶ Da li postoji obrazac kada je u pitanju vrsta krivičnog djela/grafiti/nasilje prema pripadnicima manjinskih grupa?
- ▶ Da li je učinilac ranije izvršavao ovakva krivična djela?

Priroda nasilja

- ▶ Da li je u napadu bilo elemenata koji ukazuju na neuobičajen stepen nasilja/okrutnosti ili seksualno nasilje koji odudaraju od onoga što bi se moglo zaključiti na osnovu činjeničnog stanja?
- ▶ Da li je nasilje bilo usmjereno na genitalije ili polne organe?

Nepostojanje drugih motiva

- ▶ Da li kod napadača nije postojao finansijski ili neki drugi motiv prilikom izvršenja krivičnog djela (npr. krađa tokom napada ili provale)?

AKTIVNOST 4.5:

PRIKUPLJANJE DOKAZA: POKAZATELJI KOJI UKAZUJU NA POSTOJANJE PREDRASUDA – IDENTIFIKOVANJE KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA (30 MINUTA)

IDENTIFYING HATE CRIMES AGAINST LGBTI PERSONS (30 MINUTES)

Ova aktivnost se sastoji od čitanja, diskusija u malim grupama i grupne diskusije.

Potrebni materijali:

Materijali za učesnike 4.5a i 4.5b

1. Podijelite učesnike u male grupe. Pokušajte da razdvojite ljude koji inače rade zajedno i da u grupama imate dobru rodnu zastupljenost.
2. Podijelite materijale 4.5a i recite grupama da slijede uputstva. Dajte grupama 10-15 minuta da pročitaju scenarije, a zatim im recite da se pozabave sljedećim pitanjima:
 - a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
 - b) Identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama u pisanom scenariju
 - c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
 - d) Odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

3. Prodiskutujte nalaze grupa za svaki scenario u vezi sa materijalima za učesnike 4.5b. Zabilježite nove pokazatelje koje su grupe identifikovale, a kojih nema u radnim materijalima.

Savjet za predavače: Scenario 6 je naročito zahtjevan i učesnici će morati pažljivo da analiziraju definiciju krivičnih djela učinjenih iz mržnje i odgovarajuće zakonske propise. Poželjno bi bilo da scenario analizirate u kontekstu domaćih zakona i zakonskih pragova prije početka obuke.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.5A:

IDENTIFIKOVANJE POKAZATELJA PREDRASUDA (30 MINUTA)

Scenario 1:

Ujutru na dan prve parade ponosa koja će se održati u glavnom gradu grupa mladih gej muškaraca kreće se ulicama prema mjestu okupljanja. Jedan mladić nosi zastavu duginih boja oko ramena, a jedan par u grupi se drži za ruke. Napada ih grupa skinhedsa koja ih udara, šutira i pljuje na njih.

- a) Utvrditi da li se radi o nezakonitom kažnjivom postupanju (prekršaj ili krivično djelo)
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Scenario 2:

Provaljeno je u kancelariju lokalnog političara koji je u medijima poznat po podršci pravima LGBTI osoba. Unutrašnjost zgrade je oštećena, a na posterima za kampanju su sprejom ispisani homofobični slogani. Političar je heteroseksualac. Ništa nije ukradeno.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Scenario 3:

Transrodna žena hoda ulicom, prilazi joj muškarac, pljuje na nju i viče da je „jebeni izrod“ i da je treba uspavati. Žena ne poznaje tog muškarca i prvi put ga vidi.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Scenario 4:

Grupa mladih napada muškarca u glavnoj ulici i krade mu novčanik, telefon i torbu. Tokom pljačke, jedan od napadača ga naziva pederom i drugim pogrdnim imenima. Muškarac nije gej.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Scenario 5:

Transrodni muškarac je pronađen mrtav u svom stanu. Muškarac je pretučen i izboden na smrt. Tijelo je osakaćeno, a u anus je uguran predmet.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Scenario 6:

Dvadesetogodišnji mladić se udvara starijem gej muškarcu na web stranici za upoznavanje. Njih dvojica se sastaju u hotelu i provode noć zajedno. Mladić krišom telefonom snima seksualni čin između njih dvojice. Mladić počinje da ucjenjuje starijeg muškarca prijeteci da će njegovoj porodici i kolegama reći da je gej ako mu ne da novac.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Scenario 7:

Sedamnaestogodišnja interpolna osoba koja se predstavlja i izjašnjava kao muškarac otkriva svoj status školskom drugu i moli ga da to ostane između njih. Sljedećeg dana, u svlačionici prije časa fizičkog vaspitanja, taj školski drug sa još 5 drugih učenika opkoljava žrtvu i traži od njega da skine pantalone „da ga mogu dobro pogledati“. Kada on to odbije, grupa mu skida pantalone i naziva ga „nakazom“ i „pederom“. Ostavljaju ga na podu i odnose njegove pantalone i donji veš. Žrtvi je slomljen nos i izuzetno je uznemirena zbog ono što se desilo, pa odbija da se vrati u školu.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost
- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.5B: IDENIFIKOVANJE POKAZATELJA PREDRASUDA (30 MINUTA)

Scenario 1:

Ujutru na dan prve parade ponosa koja će se održati u glavnom gradu grupa mladih gej muškaraca kreće se ulicama prema mjestu okupljanja. Jedan mladić nosi zastavu duginih boja oko ramena, a jedan par u grupi se drži za ruke. Napada ih grupa skinhedsa koja ih udara, šutira i pljuje na njih.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu - Da - Napad
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama

Vrijeme: Dan održavanja prve gej parade u gradu.

Mjesto: Muškarci su na putu prema mjestu održavanja parade ponosa.

Percepcija žrtve/svjedoka: Sve žrtve su gej muškarci. Nosili su zastavu duginih boja na osnovu koje je bilo jasno da su gej. Dvojica su se držala za ruke.

c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Komentari: Da li su učinioci tokom napada koristili homofobične izraze ili pominjali seksualnu orijentaciju žrtava?

Umiješanost grupa koje zagovaraju mržnju: Ako je identitet napadača poznat, da li se radi o članovima grupa koje zagovaraju mržnju? Da li su imali tetovaže ili nosili odjeću koja ukazuje na pripadnost takvim grupama?

Obrasci krivičnih djela: Provjeriti izvještaje policije - da li je tog dana bilo sličnih napada na LGBTI osobe?

Priroda nasilja: Primjena neuobičajene sile/oružja, itd.

Nepostojanje drugih motiva: Da li je grupa opljačkana tokom napada?

d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje.

Ovaj incident predstavlja krivično djelo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog djela i predrasuda kao motiva.

Scenario 2:

Provaljeno je u kancelariju lokalnog političara koji je u medijima poznat po podršci pravima LGBTI osoba. Unutrašnjost zgrade je oštećena, a na posterima za kampanju su sprejom ispisani homofobični slogani. Političar je heteroseksualac. Ništa nije ukradeno.

a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu – Da – Provala i izazivanje štete

Percepcija žrtve/svjedoka: Žrtva je poznata kao neko ko zastupa prava LGBTI osoba. **Komentari, pismene izjave:** Homofobični slogani na posterima.

Nepostojanje drugog motiva: Ništa nije ukradeno.

b) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Umiješanost grupa koje zagovaraju mržnju: Onlajn objave/objave na društvenim mrežama u kojima se preuzima odgovornost za napade.

Vrijeme: Da li je u to vrijeme dati političar učestvovao u nekoj značajnoj LGBTI kampanji?

Obrasci: Da li se to dešavalo ranije, odnosno da li je bilo nekih prethodnih

homofobičnih incidenata koji su se odnosili na tog političara, njegove postere ili neke druge političare koji podržavaju prava LGBTI osoba?

c) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično djelo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog djela i predrasuda kao motiva.

Scenario 3:

Transrodna žena hoda ulicom, prilazi joj muškarac, pljuje na nju i viče da je „jebena nakaza“ i da je treba uspraviti. Žena ne poznaje tog muškarca i prvi put ga vidi.

a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu – Da – Napad i moguće narušavanje javnog reda i mira

b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost

Percepcija žrtve/svjedoka: Žrtva je *transrodna osoba - vidljivost tranzicije može biti bitna u smislu uočljivosti činjenice da se radi o transrodnoj osobi.*

Komentari: Učinilac ju je nazvao izrodom, što može imati određene vjerske/biološke konotacije.

Nepostojanje drugih motiva: Učinilac i žrtva se ne poznaju.

Priroda nasilja: Čin pljuvanja ukazuje na jak osjećaj gađenja.

c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Percepcija žrtve/svjedoka: Da li žrtva smatra da je napad motivisan transfobijom? Da li neko od prisutnih svjedoka smatra da je napad motivisan predrasudama prema LGBTI?

Mjesto: Da li u blizini ima nekih okupljališta LGBTI osoba odakle je osoba mogla dolaziti ili gdje je mogla ići? Da li se radi o kraju u koji LGBTI osobe često dolaze?

Obrasci: Da li je policija zabilježila slične događaje u tom području ranije?

d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično djelo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog djela i predrasuda kao motiva.

Scenario 4:

Grupa mladih napada muškarca u glavnoj ulici i krade mu novčanik, telefon i torbu. Tokom pljačke, jedan od napadača ga naziva pederom i drugim pogrdnim imenima. Muškarac nije gej.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu – Da – Pljačka
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama

Komentari: Tokom napada korišćen je izraz „peder“.

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Percepcija žrtve: Da li žrtva smatra da se radi o djelu motivisanom homofobijom?

Umiješanost grupa koje zagovaraju mržnju: Ima li dokaza koji ukazuju na umiješanost grupa koje zagovaraju mržnju?

- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Nema jasnih dokaza, osim korišćenja pogrđnih riječi, na osnovu kojih bi se moglo dokazati postojanje homofobije kao motiva. Homofobični izrazi se često koriste uopšteno kao pogrđni izrazi i ne moraju uvijek biti usmjereni protiv LGBTI osoba.

Scenario 5:

Transrodni muškarac je pronađen mrtav u svom stanu. Muškarac je pretučen i izboden na smrt. Tijelo je osakaćeno, a u anus je uguran neki predmet.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu – Da – Ubistvo iz nehata/ubistvo s predumišljajem
- b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama

Percepcija svjedoka/žrtve: Žrtva je transrodna osoba.

Priroda nasilja: Ekstremno nasilje, sakaćenje genitalija, žrtva izbodena nožem.

- a) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Komentari, pismene izjave: Ima li kakvih pismenih dokaza u stanu/komentara na društvenim mrežama.

Obrasci: Dokazi o sličnom načinu djelovanja u drugim ubistvima/teškim napadima.

Nepostojanje drugih motiva: Da li je žrtva opljačkana? Ima li iko od umiješanih osoba neki istorijat na osnovu kojeg bi se napad mogao objasniti?

- b) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično djelo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog djela i predrasuda kao motiva.

Scenario 6:

Dvadesetogodišnji mladić se udvara starijem gej muškarcu na web stranici za upoznavanje. Njih dvojica se sastaju u hotelu i provode noć zajedno. Mladić krišom telefonom snima seksualni čin između njih dvojice. Mladić počinje da ucjenjuje starijeg muškarca prijeteci da će njegovoj porodici i kolegama reći da je gej ako mu ne da novac.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu – Da - Ucjena

b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama

Percepcija žrtve/svjedoka: Žrtva je gej. Napadač je vjerovatno takođe gej.

Komentari: Napadač prijeti da će osobama koje bi na to negativno mogle reagovati saopštiti da je muškarac gej.

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?

Obrasci: Dokazi o sličnim prestupima mladića koji ucjenjuje.

- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično djelo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog djela i predrasuda kao motiva. Iako je i sam učinilac možda gej, odabrao je žrtvu na osnovu njegove seksualne orijentacije, svjestan da to može iskoristiti zbog postojanja društvenog pritiska.

Scenario 7:

Sedamnaestogodišnja interpolna osoba koja se predstavlja i izjašnjava kao muškarac otkriva svoj status školskom drugu i moli ga da to ostane između njih. Sljedećeg dana, u svlačionici prije časa fizičkog vaspitanja, taj školski drug sa još 5 drugih učenika opkoljava žrtvu i traži od njega da skine pantalone „da ga mogu dobro pogledati“. Kada on to odbije, grupa mu skida pantalone i naziva ga „nakazom“ i „pederom“. Ostavljaju ga na podu i odnose njegove pantalone i donji veš. Žrtvi je slomljen nos i izuzetno je uznemirena zbog ono što se desilo, pa odbija da se vrati u školu.

- a) Utvrditi da li se radi o krivičnom djelu – Da – Fizički napad.

b) U scenariju identifikovati dokaze koji ukazuju na motivisanost predrasudama:

Percepcija žrtve/svjedoka: Žrtva je interpolna osoba i duboko je uznemirena zbog incidenta koji predstavlja posebno narušavanje povjerenja.

Komentari: Učinioci su se pogrdno izražavali o žrtvinom tijelu i genitalijama. Korišćeni su i homofobični izrazi.

Priroda nasilja: Napad je bio naročito okrutan i usmjeren na genitalije žrtve uz cijepanje žrtvinih pantalona i donjeg veša-

- c) Za kojim drugim dokazima bi policija mogla tragati?
- d) Na osnovu a i b odrediti da li se radi o krivičnom djelu učinjenom iz mržnje

Ovaj incident predstavlja krivično djelo učinjeno iz mržnje s obzirom na to da se radi o kombinaciji krivičnog djela i predrasuda kao motiva. Ovdje će se javiti pitanja vezana za starosnu granicu krivične odgovornosti u domaćem zakonodavstvu (učinioci su tinejdžeri), kao i pitanje da li je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog polnih karakteristika propisano postojećim zakonima.

AKTIVNOST 4.6:

ZNAČAJ POVJERENJA:

ODGOVOR POLICIJE I LGBTI ZAJEDNICA (30 MINUTA)

Ova aktivnost se sastoji od čitanja i plenarne diskusije.

Potrebni materijali:

Materijali za učesnike 4.6

1. Pročitajte dva primjera data u materijalima za učesnike 4.6.
2. Zamolite prisutne policijske službenike da analiziraju pitanja pokrenuta u materijalima za učesnike.
3. Zamolite prisutne policijske službenike da daju svoju procjenu postojećeg stepena povjerenja između LGBTI zajednice i policije.
4. Pitajte prisutne policijske službenike šta misle da bi se dogodilo u njihovom gradu ako bi do takvih incidenata došlo sljedeće sedmice.
5. Zamolite prisutne policijske službenike da kažu šta misle šta bi oni kao pojedinci i policijski službenici mogli učiniti na povećanju stepena povjerenja.

Savjet za predavače: Možda postoje relevantniji lokalni/skorašnji primjeri koje biste mogli koristiti umjesto onih datih u materijalima.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 4.6:

ZNAČAJ POVJERENJA –ODGOVOR POLICIJE I LGBTI ZAJEDNICA

POLICE RESPONSES AND THE LGBTI COMMUNITY

Primjeri dati u daljem tekstu zasnovani su na stvarnim događajima i ilustriraju dva potpuno različita odgovora policije na krivična djela učinjena protiv LGBTI osoba. Primjeri su prikazani ukratko uz naglasak na ključnim elementima učenja. Mada se radi o događajima koji su se desili u različitim zemljama u različitim vremenskim periodima, ono što je bitno su iskustva.

Glavna svrha jeste podizanje svijesti o tome da je mogućnost sprovođenja efikasnih istraga u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje znatno veća kada između LGBTI zajednice i policije postoji pozitivan odnos.

Aktivnosti policije na kontinuiranoj izgradnji povjerenja doprinose uspješnosti rada policijskih organa na dva osnovna načina.

- ▶ Prvo, stvaranje i održavanje protoka informacija i obavještajnih podataka koji policiji omogućavaju proaktivno djelovanje i sprečavanje izvršenja krivičnih djela.
 - ▶ Drugo, kod ljudi se razvija osjećaj spremnosti da, nakon nekog krivičnog djela, dođu u policiju i događaj prijave u svojstvu žrtve ili daju iskaz u svojstvu svjedoka.
- Analizirajte slučajeve u nastavku teksta, a potom prodiskutujte o glavnim pitanjima.

Slučaj A) Ubistvo gej muškarca

Tokom večernjeg izlaska poznati gej muškarac posjetio je više barova u centru grada. Iz posljednjeg bara u kojem je bio odlazi kući sa muškarcem kojeg je upoznao te večeri. Sljedećeg dana pronađen je u svojoj dnevnoj sobi sa višestrukim ubodnim ranama na vratu i grudima.

Policija je istragu u ovom predmetu iskoristila da napravi bazu podataka o gej muškarcima u gradu. Svim gej muškarcima u gradu je rečeno da dođu u policijsku stanicu u centru grada radi fotografisanja i uzimanja otisaka prstiju. Primljeno je dosta prijava da je policija maltretirala i zastrašivala gej muškarce kako bi ih natjerala da dođu u policijsku stanicu. U okviru istrage policija je ispitala, fotografisala i uzela otiske prstiju od skoro 1.500 gej muškaraca.

Prikupljanje informacija o gej muškarcima koji žive u gradu je obustavljeno nakon što su pripadnici gej zajednice tužili rukovodstvo policije.

Inspektori koji su radili na toj istrazi izjavili su da zajednica nije podržavala sprovođenje istrage. Slučaj nikada nije riješen.

Slučaj B) Postavljanje bombe na okupljalištu LGBT osoba

Desničarski ekstremista je postavio eksplozivnu napravu punjenu ekserima u prometnom LGBT baru. Od eksplozije je poginulo troje ljudi, a 70 je ranjeno.

Načelnik policije je prisustvovao mitingu koji su nekoliko dana kasnije LGBT grupe organizovale na trgu u blizini mjesta događaja gdje se obratio LGBT zajednici. Rekao je da će u ulici gdje je došlo do napada postaviti mobilnu jedinicu policije koja će tu biti do okončanja istrage.

U sastavu jedinice su bili policajci koji se otvoreno deklariraju kao LGBTI osobe. Veliki broj LGBTI osoba je došao u mobilnu jedinicu i dao iskaze policiji.

Grupna diskusija:

Slučaj A) Ubistvo gej muškarca

- ▶ Šta biste vi uradili da ste zaduženi za sprovođenje istrage u slučaju sličnom onom opisanom u primjeru?
- ▶ Šta je bila glavna funkcija policije u ovom slučaju?
- ▶ Kako je pristup policije uticao na LGBTI zajednicu i njene članove?
- ▶ Kako je pristup policije uticao na krivičnu istragu?
- ▶ Da se slično ubistvo dogodi u vašem gradu sljedeće sedmice, da li biste bili u mogućnosti da dođete do svjedoka koji su LGBTI?

Da li bi se oni odazvali javnom pozivu policije da dođu i daju informacije?

Slučaj B) Postavljanje bombe na okupljalištu LGBT osoba

- ▶ Šta biste vi uradili da ste zaduženi za sprovođenje istrage u slučaju sličnom onom opisanom u primjeru?
- ▶ Šta je bila glavna funkcija policije u ovom slučaju?
- ▶ Kako je pristup policije uticao na LGBTI zajednicu i njene članove?
- ▶ Kako je pristup policije uticao na krivičnu istragu?
- ▶ Da se nešto slično desi u vašem gradu sljedeće sedmice, da li biste bili u mogućnosti da dođete do svjedoka koji su LGBTI?

Da li bi se oni odazvali javnom pozivu policije da dođu i daju informacije?

Pitanje za diskusiju:

- ▶ U slučaju da svjedoci nisu voljni da daju iskaz policiji, šta policija može uraditi da izgradi povjerenje kod LGBTI zajednice?

AKTIVNOST 4.7:

PODRŠKA LGBT ZAJEDNICAMA: EFIKASAN ODGOVOR POLICIJE (PO 15 MINUTA ZA SVAKI PRIMJER)

Ova aktivnost se sastoji od čitanja kratkog teksta i diskusije o konkretnim pitanjima u malim grupama, nakon čega slijedi prezentacija i plenarna diskusija. Svi scenariji opisuju stvarne događaje i situacije koje su značajne za rad policije i LGBTI zajednicu.

Savjet predavačima: Prije korišćenja primjera datih u nastavku teksta, predavači bi trebalo da analiziraju scenarije sa kojima se policija u datoj zemlji realno može susresti. Slučajeve i pitanja za diskusiju navedena u nastavku poželjno je koristiti kao smjernice, umjesto direktnog preslikavanja, osim ukoliko odgovaraju lokalnim potrebama. Korišćeni slučajevi treba da budu opisani tako da budu relevantni za policiju u zemlji, uz korišćenje domaćih imena, mjesta itd. Na taj način će opisani slučajevi učesnicima djelovati realistično.

Potrebni materijali:

Materijali za učesnike 4.7 (ili slični slučajevi)

Papir, olovke

1. Podijelite učesnike u grupe.
2. Grupama recite da pročitaju kratak opis slučaja koji im je dat.
3. Grupi recite da prodiskutuju i formulišu odgovore na pitanja za diskusiju u okviru svakog scenarija.
4. Treba odabrati jednog člana grupe koji će zabilježiti odgovore.
5. U plenarnoj diskusiji sa svim učesnicima prodiskutujte slučajeve i pitanja koja su pokrenuta uz naglasak na traženi profesionalni odgovor policije.

MATERIJALI ZA UČESNIKE 4.7: STUDIJE SLUČAJA

Slučaj 1 – Napad u gej klubu

Michael je advokat i radi u jednoj advokatskoj firmi u centru grada. Jedne večeri sa svojim partnerom Alexom odlazi u gej klub u centru grada. Njih dvojica odlaze iz kluba u 2 sata ujutru. Iz kluba se izlazi u mračnu ulicu. Na kraju ulice je grupa mladih ljudi. Dok Michael i Alex prolaze pored njih, mladići ih napadnu i pretuku nazivajući ih „pederima“. Nakon što je grupa završila sa premlaćivanjem, dvojica muškaraca odlaze do ulaza u klub gdje im jedan pripadnik obezbjeđenja pruža prvu pomoć.

Alex želi da pozove policiju, ali Michael to odbija pošto se boji da će detalji o slučaju izaći u javnost i da će morati svjedočiti na sudu, pa bi tako njegove kolege, potencijalni klijenti ili članovi porodice saznali da je gej. On govori Alexu: „To se jednostavno dešava kvir osobama i moraš se pomiriti s tim“.

Slučaj 1 – Pitanja za diskusiju

- ▶ Da li bi Michael i Alex trebalo da prijave napad policiji?
- ▶ Koji je pozitivan ishod prijavljivanja za par?
- ▶ Koji je pozitivan ishod primanja takve prijave za policiju?
- ▶ Ako par ne prijavi napad, kakav će to uticaj imati na a) par, b) lokalnu LGBT zajednicu i c) policiju?
- ▶ Na koji način bi policija mogla podstaći ljude da prijavljuju takve događaje?

Slučaj 2 (a) – Lokacije poznate po seksu na javnom mjestu

Patrolirate područjem uz obalu mora. Noć je, 23 sata. Nailazite na auto parkiran na plaži, na zadnjem sjedištu su mladić i djevojka. Oboje su goli od pasa naniže.

Djevojka oralno zadovoljava mladića.

Slučaj 2 (b) – Lokacije poznate po seksu na javnom mjestu

Patrolirate područjem uz obalu mora. Noć je, 23 sata. Nailazite na auto parkiran na plaži, na zadnjem sjedištu su dva mladića. Obojica su goli od pasa naniže.

Jedan mladić oralno zadovoljava drugog.

Slučaj 2 – Pitanja za diskusiju

- ▶ Da li ste ranije imali situacija sličnih scenariju B?
- ▶ Kako ste/biste postupili?
- ▶ Da li biste različito postupili kod scenarija A i B?
- ▶ Koje faktore biste uzeli u obzir pri odlučivanju o načinu postupanja u slučaju ovog scenarija?
- ▶ U slučaju da naiđete na situaciju sličnu onoj opisanoj u scenariju A ili B i ispostavi se da je jedna od osoba seksualni radnik kojem je plaćeno za seksualni odnos: a) šta bi trebalo preduzeti i b) šta propisuje zakon?

Slučaj 3 – Lokacije poznate po seksu na javnom mjestu – „Cruising“ i napad

Richard radi kao jedan od rukovodilaca u osiguravajućem društvu. Oženjen je, ima troje djece i živi u malom gradu. Richard saznaje za parking pored autoputa gdje dolaze muškarci na anonimne sastanke. Richard odlazi do parkinga i zadržava se u obližnjem šumarku. Tu upoznaje jednog muškarca s kojim odlazi u šumu da bi imali seksualni odnos. Pošto su zašli u šumu, muškarac pretuče Richarda i uzme mu novčanik i telefon. Ubrzo potom, Richarda pronalaze i hitna pomoć ga odvozi u lokalnu bolnicu gdje on dolazi svijesti. Iz bolnice su obavijestili policiju koja dolazi da uzme izjavu.

Slučaj 3 – Pitanja za diskusiju

- ▶ Kako policija postupa u cilju zaštite prava osoba na seks na javnom mjestu, čak i ako je to zabranjeno zakonom?
- ▶ Ako Richard ne prizna policiji šta mu se dogodilo, koji su rizici po njega i javnost? Postoji li mogućnost da će učinilac ponovo učiniti nešto slično?
- ▶ Zato se učinio odlučuju da pljačkaju i napadaju ljude u takvim situacijama?
- ▶ Koja pitanja vezana za privatnost su prisutna u ovom slučaju?

Slučaj 4 – Škola – Maltretiranje i napad

Thomas ima 15 godina i učenik je srednje škole. Tih je i vrijedan i ne trenira „muške“ sportove u školi poput fudbala ili ragbija. Drugi dječaci ga često smatraju „mekušcem“ i nazivaju ga „homićem“, „pederom“ i drugim pogrdnim imenima koja ukazuju na homoseksualnost te da ne ispunjava rodna očekivanja za „pravog muškarca“. Učenici u Thomasovoj školi saznaju da je on viđen na gej okupljalištu u centru grada.

Narednog dana Thomasa teško pretuku u svlačionici. Dječaci ga nazivaju homofobnim imenima dok ga tuku i guraju mu glavu u WC šolju i povlače vodu. Thomas tog dana odlazi iz škole i više se ne vraća na nastavu.

Slučaj 4 – Pitanja za diskusiju

- ▶ Da li je ovo slučaj za policiju?
- ▶ Da li je rukovodstvo škole dužno da uređuje ponašanje u školi ili treba uključiti policiju?
- ▶ Kakav uticaj ima korišćenje homofobnih riječi kao pogrđnih izraza u školi i uopšte u društvu?
- ▶ Kako se ovakvi događaji mogu spriječiti?

Slučaj 5 – Online sastanak i krađa

John je nastavnik u jednoj osnovnoj školi u malom gradu. Porodica i kolege ne znaju da je on gej, a uz to radi u školi koju vodi vjerska ustanova. Roditelji su mu u poznim godinama i on je odlučio da neće javno otkriti da je gej dok su oni živi, pošto smatra da oni to ne bi razumjeli. Misli da bi mogao ostati i bez posla u školi, ako poslodavci otkriju da je gej.

John koristi društvene mreže za upoznavanje sa drugim gej muškarcima. Jedne večeri poziva Alfreda, jednog od muškaraca kojeg je upoznao online, da dođe kod njega. Alfred provodi noć s njim i odlazi rano sljedećeg jutra. Pri odlasku odnosi Johnov školski laptop i novčanik. John mora prijaviti nestanak školskog laptopa policiji.

Slučaj 5 – Pitanja za diskusiju

- ▶ Da li je vjerovatno da će oštećena strana reći istinu policiji?
- ▶ Šta policija treba da zna da bi efikasno rješavala slučaj?
- ▶ Koji je željeni ishod za oštećenu stranu?
- ▶ Koji je željeni ishod za policiju?
- ▶ Šta se može uraditi kako bi oštećena strana imala povjerenja u policiju?
- ▶ Može li policija riješiti slučaj, a da drugima ne otkrije da je oštećena strana gej?
- ▶ Da li je uspješno krivično gonjenje željeni ishod u svakom slučaju koji policija istražuje?

- ▶ Šta bi policija trebalo da uradi kako bi spriječila da oštećena strana prikrije i pogrešno predstavi činjenice kako se ne bi saznalo da je gej ili lezbejka?

Slučaj 6 – Ucjena

Susan je lezbejka, ali to nikada nije javno otkrila. Ona i Peter su se vjenčali prije 16 godina i imaju 14-godišnje dijete. Njen odnos s mužem nije blizak, ali ona želi da ostane u braku zbog sina. Susan radi kao viši državni službenik u jednom državnom organu.

Jedna koleginica je saznala da je Susan lezbejka i prijeti da će njenu seksualnu orijentaciju otkriti suprugu ako joj Susan ne plati poveću sumu novca. Susan želi da prijavi ucjenu policiji, ali se plaši da oni neće imati razumijevanja za njenu situaciju. Takođe se plaši da će policija upoznati supruga sa njenom situacijom.

Slučaj 6 – Pitanja za diskusiju

- ▶ Da li su LGBT osobe koje to kriju češće žrtve ucjene?
- ▶ Zbog čega?
- ▶ Koje posljedice će Susan imati ako se sazna da je lezbejka?
- ▶ Koja je vjerovatnoća da će žrtve ucjene prijaviti to policiji?
- ▶ Šta bi policija trebalo da uradi kako bi ohrabrila ljude koji su žrtve ucjene da to prijave?
- ▶ Da li policija ima obavezu da zaštiti Susaninu privatnost?

LITERATURA ZA MODUL 4

Danish Institute for Human Rights. (2011) Hate Crime Tool Kit: A guide for Police ILGA, Draft report on incidents of homophobic and transphobic hate crime.

Federal Bureau of Investigation. (2015) Hate Crime Data Collection Guidelines and Training Manual.

Franey, P and Del Aguila E. (2012) Supporting LGBT Communities: Police Toolkit, UCD School of Social Justice, G-Force and the European Gay Police Association.

Logar, R. and Marvanove Vargova B. (2015) Effective Multi-Agency Cooperation for Preventing and Combating Domestic Violence (Council of Europe)

National Coalition of Anti-Violence Programmes and The National Centre for Victims of Crime. (2010) Why it matters: Rethinking Victim Assistance for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer Victims of Hate Violence and Intimate Partner Violence.

National Centre for Transgender Equality. (2009) Responding to hate crime: A community resource manual Office for Victims of Crime. (2014) Responding to Transgender Victims of Sexual Assault

Polack, R. and LeDeroff, J. (2010) ILGO Europe Toolkit for training police officers on tackling homophobic crime, ILGA Europe.

Polack, R. and LeDeroff, J. (2010) Joining Forces to Combat Homophobic and Transphobic Hate Crime: Cooperation between Police Forces and LGBT Organisations in Europe, ILGA Europe.

Scottish Transgender Alliance. (2013) Gender Identity, Introductory Guide for Supporting Transgender Persons www.scottishtrans.org/resources/

Stout, B. (2010) Equality and Diversity in Policing, Learning Matters Limited, Exeter.

Modul 5:

SARADNJA SA ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA (OCD)

ISTORIJAT I OBRAZLOŽENJE

Savjet Evrope već duže vrijeme gleda na civilno društvo kao na „ključni element evropskog društva i značajan i nužan element demokratije.“⁵⁶ Pored ocjene mjera za borbu protiv rasizma i ksenofobije, Savjet i njegove institucije, uključujući Evropsku komisiju za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) i Komesara za ljudska prava, naročito prate napredak država u borbi protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. U postupku pripreme izvještaja i posjeta državama u cilju procjene stanja u vezi sa diskriminacijom i ljudskim pravima, ove institucije se oslanjaju na podatke dobijene od OCD. Podaci o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje koje prikupe organizacije civilnog društva pažljivo se analiziraju, kao i procjena OCD u vezi sa efikasnošću odgovora policije i drugih agencija na ovaj vid nasilja.

Žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje se obično prvo obraćaju organizacijama civilnog društva (OCD). Veliki broj ovih organizacija pruža osnovnu emocionalnu, praktičnu, pravnu, a u nekim slučajevima i zdravstvenu podršku. Kao takve, one za policiju predstavljaju glavni resurs i mogu doprinijeti sagledavanju stvarnog uticaja krivičnih djela učinjenih iz mržnje na žrtve i zajednicu. Vrlo često, žrtve su zahvaljujući podršci koju pružaju OCD spremnije da sarađuju tokom istrage i dalje tokom krivičnog postupka.

Ova partnerska saradnja nije uvijek jednostavna. U nekim slučajevima između organizacija civilnog društva i policije postoji međusobno nepovjerenje. Kroz ovaj modul učesnici će se upoznati sa radom OCD i najboljim načinom saradnje između policije i ovih organizacija u cilju unapređenja odgovora za žrtve. To podrazumijeva direktno učešće predstavnika organizacija civilnog društva koji će govoriti o uslugama koje ove organizacije pružaju, prikupljenim podacima i onome što su naučili o potrebama žrtava koje pripadaju LGBTI zajednici.

Vrlo je poželjno da ovaj modul bude uključen u obuke ako se civilno društvo tek treba da se angažuje. Modul se takođe može organizovati u prostorijama neke organizacije civilnog društva. Učesnici će se na taj način iz prve ruke upoznati sa organizacijom, čime će se dodatno naglasiti poruka da su OCD ključni partner u razumijevanju i postupanju u vezi sa krivičnim djelima protiv LGBTI osoba te stvoriti prilika za dodatno angažovanje.

ISHODI UČENJA

Učesnici će:

- ▶ saznati kako civilno društvo može doprinijeti unapređenju istraga i prijavljivanja krivičnih djela učinjenih iz mržnje;
- ▶ biti u prilici da se upoznaju sa lokalnim organizacijama civilnog društva sa kojima mogu saradivati u rješavanju slučajeva krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama;
- ▶ biti u mogućnosti da osmisle aktivnosti saradnje sa civilnim društvom.

PREGLED AKTIVNOSTI

- ▶ 5.1 Šta su organizacije civilnog društva i kako mogu pomoći, kako možemo saradivati? (40-45 minuta)
- ▶ 5.2 „U njihovoj koži: šta mi je potrebno i šta mogu učiniti?“ (45 minuta)
- ▶ 5.3 Razvijanje efikasnih odnosa sa zajednicama (40 minuta)

56. Odluka CM/Res(2016)3 "Participatorni status međunarodnih nevladinih organizacija u Savjetu Evrope"

AKTIVNOST 5.1:

ŠTA SU ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA I KAKO MOGU POMOĆI

1. Prije početka aktivnosti:
 - a. Analizirajte podatke o odgovarajućim OCD na državnom i lokalnom nivou koje rade na pitanjima krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama. Prikupite nazive, kontakt informacije i kratak opis njihovog rada i usluga koje pružaju. Ove informacije uključite u Materijal za korisnike 5.1 zajedno sa informacijama o ILGA i TGEU.
 - b. Identifikujte odgovarajuću OCD koja bi održala prezentaciju u okviru ove aktivnosti. Poželjno je da to bude OCD koja je poznata po uspješnom radu u području praćenja krivičnih djela učinjenih iz mržnje i/ili pružanja podrške žrtvama. U cilju pronalazjenja odgovarajuće organizacije možete kontaktirati domaće stručnjake u području krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Izdvojite dovoljno vremena za planiranje aktivnosti zajedno sa OCD. Pregledajte plan, usaglasite ključne poruke i identifikujte osjetljiva pitanja koja se mogu javiti tokom obuke. Na primjer, eventualni posebno osjetljiv slučaj u kojem je policija navodno maltretirala žrtve i/ili osobe koje ih podržavaju. Unaprijed se dogovorite o najboljem načinu vođenja

diskusija o takvim slučajevima i pitanjima. Imajte na umu da je glavni cilj ove obuke direktno i iskreno identifikovanje eventualnih problema i tenzija između OCD i policije uz naglasak na pronalaznju rješenja i načina produktivne buduće saradnje između policije i OCD.

Prezentacija bi trebalo da obuhvati sljedeća ključna pitanja:

- c. rad OCD;
 - d. uticaj krivičnih djela učinjenih iz mržnje na žrtve, eventualno uz studiju slučaja ili ličnu priču;
 - e. mišljenja o nedostacima u zakonima ili njihovoj primjeni;
 - f. podaci o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama koje je prikupila OCD koja je gost na obuci ili neka druga partnerska organizacija; poređenje sa brojkama kojima raspolaže policija i analiza razloga za nepodudarnosti (npr. žrtve možda ne prijavljuju policiji, OCD i policija možda koriste različite kriterijume itd);
 - g. pregled njihovog načina vođenja evidencije i procjena robusnosti njihovih podataka o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje;
 - h. razlozi zbog kojih žrtve ne prijavljuju krivična djela policiji;
 - i. preporuke policiji o najboljim načinima saradnje i pružanja podrške žrtvama iz LGBTI zajednice;
 - j. prijedlozi načina unapređenja saradnje između OCD i policije.
2. Na početku aktivnosti izdvojite vrijeme za kraću razmjenu ideja i razmišljanja, pitajte učesnike šta znaju o radu OCD na međunarodnom, državnom i lokalnom planu.

Tokom diskusije možete ponuditi sljedeće ideje: OCD mogu:

- ▶ biti velike međunarodne organizacije koje se bave čitavim nizom pitanja, uključujući krivična djela učinjena iz mržnje i opštu problematiku vezanu za ljudska prava, na primjer Amnesty International ili Human Rights Watch
- ▶ baviti se konkretno LGBTI pitanjima i pravima, kao što su ILGA i TGEU
- ▶ učestvovati u nizu aktivnosti, uključujući: praćenje, izvještavanje i podizanje svijesti o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje
- ▶ dostavljati podatke i informacije međunarodnim organizacijama, uključujući Savjet Evrope, o situaciji u zemlji po pitanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje
- ▶ pružati direktnu podršku žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje i ta djela prijaviti policiji uz pristanak žrtava.

3. Recite učesnicima da su u materijalima za učesnike 5.1 navedene međunarodne i domaće OCD koje se bave pitanjima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.
4. Pozovite predstavnike OCD da održe prezentaciju.
5. Nakon prezentacije odvojite vrijeme za postavljanje pitanja.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 5.1:

MEĐUNARODNE, REGIONALNE I DOMAĆE ORGANIZACIJE KOJE SE BAVE PITANJIMA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA

U nastavku su navedene neke od organizacija koje se bave problematikom krivičnih djela učinjenih iz mržnje na međunarodnom i domaćem planu. Izdvojite vrijeme da posjetite njihove web stranice. Tu ćete naći informacije o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama u drugim zemljama, načinima rješavanja tih problema i pružanja podrške žrtvama.

Međunarodne nevladine organizacije koje se bave pitanjima krivičnih djela učinjenih iz mržnje

Evropska regija Međunarodne lezbejske, gej, biseksualne, trans i interseks asocijacije (ILGA-Europe)

www.ilga-europe.org/

ILGA-Europe ima za cilj da osigura dosljednost djelovanja u području krivičnih djela učinjenih iz mržnje i govora mržnje na međunarodnom i evropskom nivou. Organizacija prati način na koji države članice Savjet Evrope ispunjavaju svoje različite obaveze te u saradnji sa svojim članovima na državnom nivou promovise zagovaranje zasnovano na dokazima kod zakonodavaca i državnih organa u cilju usvajanja određenih zakona i politika.

ILGA-Europe saraduje sa stručnim organizacijama u cilju podsticanja edukacije policijskih službenika, tužilaca, sudija i advokata. Organizacija promovise prikupljanje dokaza o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje i incidentima te vrste od strane njenih organizacija članica te članicama pomaže u razvijanju kapaciteta za izvršavanje tih poslova. Konačno, organizacija pruža podršku i pomoć u podizanju tužbi pred evropskim sudovima.

OII Europe (Organisation Intersex International Europe)

<https://oiieurope.org/about/>

OII Europe je krovna organizacija evropskih organizacija koje se bore za ljudska prava interpolnih/interseks osoba. Iako se ova organizacija ne bavi direktno krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, njihova web stranica je odličan resurs iz kojeg se može više saznati o interpolnim osobama i njihovim iskustvima. OII Europe možete kontaktirati ukoliko su vam potrebne dodatne informacije ili ako želite stupiti u kontakt sa domaćim organizacijama koje su njihove članice.

Transgender EU (TGEU)

www.tgeu.org

Transgender Europe u saradnji sa svojim organizacijama članicama i partnerima radi na praćenju i podizanju svijesti o velikoj rasprostranjenosti kršenja ljudskih prava i nasilja nad trans osobama na svjetskom i evropskom nivou. Od 2009. godine, u okviru projekta **Trans Murder Monitoring (TMM)** ozbiljno rade na sistematskom prikupljanju podataka, praćenju i analiziranju prijavljenih ubistava rodno varijantnih/trans osoba u svijetu. U Evropi, u okviru projekta **ProTrans**, TGEU zajedno sa partnerima radi na evidentiranju diskriminacije, govora mržnje i krivičnih djela učinjenih iz mržnje te pruža podršku žrtvama/osobama koje su doživjele nasilje.

Amnesty International

www.amnesty.org

Amnesty International je proveo niz nacionalnih istraživanja o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, uključujući djela izvršena nad LGBTI osobama. Njihovi izvještaji sadrže studije slučaja, analizu nacionalnih zakonskih okvira i politika, kao i preporuke za unapređenje.

Ukucajte "Hate Crime" u pretraživač na njihovoj stranici i naći ćete veliki broj izvještaja za različite zemlje.

Human Rights Watch

www.hrw.org

Kao Amnesty International, i Human Rights Watch sprovodi istraživanja o krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, uključujući ona izvršena nad LGBTI osobama. U njihovim izvještajima mogu se naći studije slučaja, analize nacionalnih zakonskih okvira i politika, kao i preporuke za unapređenje.

Ukucajte "Hate Crime" u pretraživač na njihovoj stranici i naći ćete veliki broj izvještaja za različite zemlje.

Domaće organizacije koje se bave pitanjima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

Naziv Webstranica Kontakt podaci

Kratak opis aktivnosti organizacije (obuka, praćenje stanja, podrška žrtvama itd.)

AKTIVNOST 5.2

„U NJIHOVOJ KOŽI: ŠTA MI JE POTREBNO I ŠTA MOGU DA UČINIM?“

U ovoj sesiji učestvuje i OCD. Ona može slijediti odmah nakon prezentacije OCD.

1. Prije sesije uzmite pet listova papira sa flipcharta i napišite sljedeće:
 - ▶ Prvi list: „Šta je potrebno žrtvama?“
 - ▶ Drugi list: „Šta je potrebno policiji?“, „Šta policija može da učini?“
 - ▶ Treći list: „Šta je potrebno organizacijama civilnog društva?“, „Šta organizacije civilnog društva mogu da učine?“
 - ▶ Četvrti list: „Šta je potrebno tužiocima?“, „Šta tužiocima mogu da učine?“
 - ▶ Peti list: „Šta je potrebno ministarstvima?“, „Šta ministarstva mogu da učine?“
2. Rasporedite listove papira i olovke po prostoriji.
3. Započnite sesiju. Objasnite svrhu sesije:
 - ▶ da se učesnici upoznaju sa viđenjima različitih pojedinaca i organizacija koje rade na pitanjima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, i
 - ▶ da se posebno analizira perspektiva žrtve.
4. Podijelite grupu u pet manjih grupa. Recite im da posvete 5-7 minuta popunjavanju listova u prvom licu. Na primjer, na listu papira koji se odnosi na žrtve mogu napisati: „Meni, kao žrtvi, potrebno je...“ / „Ja, kao policijski službenik, mogu...“. Naglasite da, bez obzira na to što žrtve mogu doprinijeti unapređenju odgovora na krivična djela učinjena iz mržnje nad LGBTI osobama (npr. prijavljivanje djela i angažovanost u krivičnom postupku), na njih nikada ne treba vršiti pritisak da preduzimaju aktivnosti koje za njih mogu biti neprijatne. Naglasite da je uloga LGBTI osoba u ovom smislu potpuno drugačija od uloge policije, OCD i ministarstava koji imaju dužnost da preduzmu određene mjere. Objasnite da je list papira koji se odnosi na žrtve iz tog razloga drugačiji od ostalih.
5. Recite učesnicima da po isteku 7 minuta jedan član grupe ostaje, a ostatak grupe prelazi na sljedeći list papira. Grupa radi na sljedećem listu papira 5-7 minuta, a osoba koja je ostala objašnjava šta je njegova/njena grupa napisala koristeći iste izraze. „Meni, kao žrtvi, potrebno je...“ / „Ja, kao policijski službenik mogu ...“. Grupa će potom provjeriti da li nešto nedostaje i dodati to na spisak.
6. Po isteku 7 minuta, druga osoba ostaje, a ostatak grupe prelazi na sljedeći

list papira. Grupa radi na sljedećem listu papira 5-7 minuta i sluša izlaganje osobe koja je ostala o tome šta je napisano na papiru. Grupa dodaje stavke na spisak i druga osoba ostaje da to objasni narednoj grupi. Nastavite sa ovim postupkom sve dok sve grupe ne obiđu sve listove papira.

7. Zamolite sve da se okupe radi razmjene mišljenja. Pitajte ih šta su naučili iz ove aktivnosti, šta ih je iznenadilo, šta će im ostati u pamćenju. Identifikujte i zabilježite mjere koje se mogu preduzeti na kratkoročnom i srednjoročnom planu u cilju ispunjavanja potreba koje su identifikovane, u partnerstvu između policije, OCD i drugih agencija.

AKTIVNOST 5.3

RAZVIJANJE EFIKASNIH ODNOSA SA ZAJEDNICAMA (1 SAT)

Ova aktivnost se sastoji iz dva dijela. Prvi dio je posvećen analizi studije slučaja u cilju identifikovanja naučenih lekcija i onog što je moglo biti urađeno drugačije. Drugi dio se sastoji od razmjene ideja i mišljenja pri čemu učesnici identifikuju konkretne mjere koje se mogu preduzeti na državnom nivou u cilju unapređenja odnosa između policije i LGBTI zajednica. Kao što je to slučaj i kod ostalih aktivnosti u ovom modulu, poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuju i OCD.

5.3a Policijsko obezbjeđenje Međunarodnog dana borbe protiv homofobije:

Rumunija: Evropski sud za ljudska prava, predmet M.C. i A.C. protiv Rumunije

1. Prije početka sesije uzmite dva lista papira sa flipcharta. Na jednom napišite: „Šta je krenulo naopako?“. Na drugom listu napišite: „Šta je moglo biti urađeno drugačije?“.
2. Podijelite učesnike u manje grupe. Ukoliko sesiji prisustvuju i predstavnici organizacija civilnog društva, vodite računa da oni budu izmiješani sa predstavnicima policije. Zamolite učesnike/ce da pročitaju studiju slučaja imajući na umu postavljena pitanja. Objasnite da ova aktivnost nema za cilj okrivljivanje bilo koga. Naglasite da se veliki broj zemalja članica Savjeta Evrope suočavao sa sličnim izazovima. Naglasite da ste ovaj slučaj izabrali zato što se radi o stvarnom događaju i što on ilustruje tipičnu situaciju sa kojom se policija i zajednice suočavaju.

3. Dajte učesnicima 5-7 minuta da pročitaju studiju slučaja. Zamolite učesnike/ce da daju kratke odgovore na dva postavljena pitanja.
4. Neka se učesnici/ce okupe u veću grupu i prodiskutuju svoje odgovore. Prilikom diskusije o tome šta je krenulo naopako treba naglasiti sljedeće:
 - ▶ Učesnici su povrijeđeni nakon marša bez obzira na to što su se pridržavali uputstava o načinu oblačenja i trasi kretanja.
 - ▶ Odgovor policije prema žrtvama je bio neprimjeren (npr. izražavanje iznenađenosti činjenicom da su žrtve „imućne“ i odgovaranje žrtava od prijavljivanja događaja).
 - ▶ Loša komunikacija sa žrtvama u vezi sa slučajem koja može narušiti povjerenje kod šire LGBTI zajednice (npr. ACCEPT se morao obraćati policiji u tri navrata da bi saznali šta se dešava sa slučajem).
 - ▶ Postoje dokazi koji ukazuju na nedovoljno planiranje uoči skupa u vezi sa zaštitom učesnika prije, tokom i nakon skupa.
 - ▶ Prilikom diskusije o tome šta je moglo biti urađeno drugačije treba naglasiti sljedeće:
 - ▶ Analiza sigurnosnih procedura prije skupa kako bi se osigurala sigurnost učesnika prije, tokom i nakon skupa.
 - ▶ Edukacija policije o načinima senzitivnog i efikasnog obavljanja razgovora i komunikacije sa žrtvama homofobičnih napada.
 - ▶ Bolje prikupljanje dokaza za potencijalno krivično gonjenje napadača (napomena predavaču: prilikom ove diskusije ne treba ići previše u detalje o samoj istrazi pošto će ta tema biti obrađena u Modulu četiri).
 - ▶ Bolja komunikacija sa žrtvama i zajednicama nakon incidenata.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 5.3:

PREGLLED PREDMETA M.C. I A.C. PROTIV RUMUNIJE PRED ESLJP

U ovom materijalu dat je prikaz predmeta M.C. i A.C. protiv Rumunije za potrebe obuke. Detaljnije informacije o ovom predmetu dostupne su na web stranici Suda: <https://goo.gl/sHMxb4>.

Što se desilo

Podnosioci predstavke su dana 3.6.2016. godine učestvovali na godišnjem gej maršu u Bukureštu. Marš je organizirao ACCEPT, nevladina organizacija čiji je cilj pružanje informacija i pomoći LGBTI zajednici. Marš je obezbjeđivala policija. Policija je zaustavila nekoliko osoba koje su aktivno izražavale svoje

neodobranje u vezi sa gej maršem, fotografisala ih i uzela njihove lične podatke na osnovu ličnih dokumenata.

Oko 19 sati, po završetku marša, podnosioci predstavke i još četiri učesnika marša napustili su mjesto održavanja krećući se rutama i koristeći sredstva prevoza koja su preporučena od strane organa u smjernicama koje su organizatori pripremili za učesnike marša. U skladu sa preporukama iz smjernica, nisu nosili odjevne predmete ili bedževe na osnovu kojih bi bilo očigledno da su učestvovali u maršu.

Po ulasku u voz podzemne željeznice napala ih je grupa od šest mladića i djevojaka obučениh u dukserice sa kapuljačama. Napadači su direktno prišli žrtvama i počeli su da ih guraju i udaraju po glavi i licu. Takođe su se vješali o metalne šipke iznad glava žrtava odakle su ih šutirali. Sve vrijeme tokom napada su vikali: „Pederi, idite u Holandiju!“ (*Poponarilor, duceți-vă în Olanda!*)

Žrtve su satjerane na kraj vagona. Jedan od njih je pokušao tijelom da zakloni ostale, ali je drugi podnosilac predstavke ostao nezaštićen i zadobio ozbiljne udarce.

Napad je trajao oko dvije minute. Na izlasku iz vagona napadači su ponovo udarili prvog podnosioca predstavke u lice.

Ostali putnici su se povukli na drugi kraj vagona tokom napada. Među njima je bio i jedan fotograf koji je takođe bio na maršu. Žrtve su ga zamolile da fotografiše incident, što je on i uradio, pa je zbog toga takođe zadobio udarce od napadača.

Policajska istraga

Kasnije, u noći sa 3. na 4. jun 2006, žrtve su zajedno sa predstavnicima organizacije ACCEPT otišle u policiju. Podnijeli su krivičnu prijavu protiv napadača navodeći da je napad bio motivisan njihovom seksualnom orijentacijom. Ponovili su da nisu nosili nikakve vidljive oznake na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da se vraćaju sa marša. Tvrdili su da su ih napadači vidjeli na maršu (pošto nisu nosili maske) i da su ih potom pratili sa namjerom da ih napadnu. Policiju su obavijestili i o uvredljivim izjavama kojim je napad bio praćen.

Prema riječima podnosioca prijave, policijski službenici su se iznenadili kada su shvatili da su podnosioci prijave i druge žrtve, iako su gej, imućne osobe sa stalnim zaposlenjem na odgovornim funkcijama. Pokušali su da ih odgovore od podnošenja prijave upozoravajući ih da će morati da se suoče sa napadačima na sudu.

Zbog reorganizacije u okviru policijskih snaga, slučaj je prebacivan iz jedne policijske stanicu u drugu da bi 4. aprila 2007. godine bio dostavljen u stanicu Metropolitanske policije.

Pošto je izgledalo da se na slučaju uopšte ne radi, podnosioci predstavke su zatražili informacije o toku istrage putem dopisa koje je organizacija ACCEPT

uputila 25.9.2006, 28.3.2007. i 20.7.2011. godine. Dana 19.3.2007. godine podnijeli su prigovor Ministarstvu unutrašnjih poslova zbog neefikasnosti u sprovođenju istrage, ali to nije imalo rezultata.

Dana 9.8.2011. godine, u odgovoru na zahtjev podnosioca predstavke za informacijama, Metropolitanska policija ih je obavijestila da ne namjeravaju podnijeti krivičnu tužbu (*neinceperea urmăririi penale*) zbog nastupanja zastarelosti (*s-a împlinit prescripția specială*). Policija je objasnila da je istraga dodatno otežana usljed činjenice da je spis primljen u Metropolitanskoj policiji godinu dana nakon događaja. Pored toga, svi pokušaji policije da identifikuje navodne učinioce bili su bezuspješni.

Dana 4.10.2011. godine, tužilaštvo u okviru Okružnog suda Četvrtog okruga u Bukureštu, usvojilo je prijedlog policije i donijelo odluku da se istraga obustavi. Odluka je dostavljena prvom podnosiocu predstavke na kućnu adresu dana 27.2.2012.

Pitanja:

Šta je krenulo naopako?

Šta je moglo biti urađeno drugačije u ovoj situaciji?

5.3b: Razvijanje pozitivnih odnosa između

policije i LGBTI zajednica

Važna napomena: Sve ideje nisu adekvatne za svaki kontekst, pa je bitno da one budu adekvatno prilagođene datoj situaciji. Na primjer, možda u policiji ne postoji udruženje LGBTI osoba i možda nema policijskih službenika koji se javno deklarišu kao gej. Možda je u datoj fazi realno očekivati samo mali pomak u unapređenju odnosa između policije i civilnog društva. To nije problem. Identifikovanje i realizacija čak i jednog malog koraka može predstavljati značajan uspjeh i postaviti temelje za veća buduća unapređenja.

Prvi korak: Procjena

1. U okviru ovog koraka, učesnici procjenjuju postojeće odnose između policije i LGBTI zajednica. Ovo je jedan od težih koraka i zahtijeva otvorenost i iskrenost. Ako su prethodne dvije sesije bile uspješne, postoji veća mogućnost za tačnu i konstruktivnu procjenu stanja u odnosima između policije i LGBTI zajednice.

Drugi korak: Planiranje

2. Zamolite učesnike/ce da analiziraju materijal za učesnike/ce 5.3b i usaglase najmanje dva koraka koji se mogu preduzeti u skorije vrijeme.

Treći korak: Realizacija

3. Zamolite učesnike/ce da definišu kako bi ti koraci mogli da se realizuju i ko bi to mogao da uradi. Ako su učesnici identifikovali prepreke koje nisu u domenu njihovih nadležnosti (npr. nepostojanje zakonskog okvira, nedovoljna politička podrška), podstaknite ih da identifikuju moguće načine njihovog prevazilaženja i podsjetite ih da ćete se ovim pitanjem pozabaviti i u narednom modulu.

MATERIJAL ZA UČESNIKE 5.3B:

RAZVIJANJE ODNOSA IZMEĐU POLICIJE I LGBTI ZAJEDNICA: PRIMJERI PRAKTIČNIH KORAKA

Počnite od malih stvari

Ako se radi o prvom kontaktu između policije i OCD, počnite od malih stvari. Na primjer, organizujte neformalni sastanak u cilju međusobnog upoznavanja sa radom i identifikovanja mogućih načina saradnje.

Budite praktični i usmjereni na obostrano korisne aktivnosti

Odredite kontakt osobe na obje strane uz kratak opis njihovih zadataka.

Dogovorite se o doprinosu OCD u policijskim obukama uz naglasak na stručna područja, uključujući podršku žrtvama i razumijevanje uticaja krivičnih djela učinjenih iz mržnje na žrtve i potreba žrtava. OCD često imaju jedinstveni uvid u pokazatelje predrasuda prema LGBTI osobama koji su ključni za sprovođenje istrage i prikupljanje dokaza.

Posjetite prostorije domaće ili lokalne OCD koja radi sa LGBTI zajednicama

Posjetite lokalna mjesta koja posjećuju gejevi, na primjer barove i druga društvena okupljališta. Posjetu dogovorite unaprijed i naglasite da vas zanima da saznate kakva je situacija i da li je bilo nekih problema koji zabrinjavaju zajednicu.

Zakažite sastanak na kojem biste razgovarali o konkretnim incidentima i utvrdili da li je došlo do povećanja ili promjene učestalosti incidenata.

Zamolite OCD da vam pomognu u izradi policijskih smjernica i protokola. To je odličan način za unapređenje relevantnosti i kvaliteta tih dokumenata u smislu potreba žrtava, razumijevanja uticaja krivičnih djela učinjenih iz mržnje i dobijanja novog uvida u pokazatelje postojanja predrasuda.

Vodite računa o redovnosti

Redovna saradnja je bitna i njome se osnažuje odnos na koji se možete osloniti u teškim vremenima (vidi dole).

Organizujte sastanke poslije konkretnih, osjetljivih ili velikih incidenata

Greške se dešavaju i lekcije se moraju naučiti. Izbjegavajte prekid saradnje nakon ozbiljnih incidenata kao što je nasilje na skupovima ponosa, slučaj lošeg postupanja policije ili nasilja od strane policije. Održavajte komunikaciju čak i kada postoje tenzije u odnosima zbog nekog incidenta. Razmislite o održavanju neformalnih sastanaka na kojima bi se u povjerenju moglo razgovarati o incidentima uz dogovor da mediji ne budu odmah uključeni. Sarađujte sa OCD u pružanju podrške žrtvi, porodici ili zajednici nakon određenog incidenta.

Koristite uspjeh za dalje unapređenje

Mada ste možda počeli od malih stvari, uvijek pokušavajte iskoristiti prilike za saradnju. Ako sistem kontakt osoba dobro funkcioniše, možda je vrijeme da se razmisli o bližoj saradnji u okviru koje bi se diskutovalo o incidentima i odgovorima na njih. Možda ste spremni za razmatranje anonimne razmjene podataka i informacija. Možda se možete dogovoriti o sistemu pružanja podrške žrtvama.

Vodite računa o dodjeli odgovarajućih resursa za ove poslove

Na primjer, OCD često smatraju da, iako je njihov rad na praćenju i pružanju podrške žrtvama neprocjenjiv, oni često nemaju dovoljno resursa. Ako je to moguće, bitno je da policija izdvoji određena sredstva za rad na koji se oslanjaju.

Jasno utvrdite šta je moguće, a šta nemoguće ostvariti na obje strane

Na primjer, organizacija civilnog društva ne može garantovati da će žrtva prijaviti krivično djelo ili učestvovati u krivičnom postupku. Isto tako, policija ne može garantovati da će krivični postupak biti pokrenut.

BUDUĆE AKTIVNOSTI: MAPIRANJE ISTRAGA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE U VAŠEM KONTEKSTU:OKVIR POLITIKA

ISTORIJAT I OBRAZLOŽENJE

Mada efikasna obuka može značajno doprinijeti unapređenju sposobnosti policije za efikasno sprovođenje istraga u predmetima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, ona je samo jedan dio slagalice u sveobuhvatnom pristupu rješavanja problema krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Na primjer, zakoni kojima se regulišu krivična djela učinjena iz mržnje u nekim slučajevima obuhvataju samo seksualnu orijentaciju, a ne i rodni identitet što otežava sprovođenje istrage i pokretanje krivičnog postupka u predmetima djela počinjenih iz mržnje prema trans osobama. U nekim slučajevima, policija koristi obrasce koji ne ostavljaju mogućnost evidentiranja svih aspekata krivičnih djela učinjenih iz mržnje prema LGBTI osobama, pa informacije, za čije prikupljanje je policija obučena, bivaju izgubljene i ne pojavljuju se u službenim statističkim podacima. Istražne procedure predstavljene u okviru ove obuke možda neće biti uključene u zvanične protokole i smjernice. Tužilaštvo možda nije organizovalo sličnu obuku o krivičnim djelima učinjenim nad LGBTI osobama iz mržnje, pa su možda nedovoljno upoznati sa dokazima koji se mogu koristiti za dokazivanje postojanja motiva predrasuda u ovim predmetima.

Tokom ove obuke, učesnici će možda i sami identifikovati ove i druge prepreke koje otežavaju unapređenje njihove prakse u sprovođenju istraga i pružanju podrške LGBTI osobama i žrtvama. Svrha ove aktivnosti jeste da se učesnicima pomogne da sumiraju ova pitanja i da pokušaju da pronađu rješenja. Poželjno je da ovim sesijama prisustvuje predstavnik rukovodstva policije i po mogućnosti, predstavnik nadležnog ministarstva. Takođe je vrlo poželjno i prisustvo OCD. Time će se povećati šanse za razumijevanje bitnih problema i donošenje odluka o realizaciji mjera za unapređenje.

U okviru ovog modula od učesnika/ca će se tražiti da mapiraju vlastiti nacionalni kontekst u odnosu na ključne elemente jednog sveobuhvatnog pristupa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje, a to su:

- ▶ Pravni okvir: da li zakoni koji uređuju krivična djela učinjena iz mržnje propisuju i seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zaštićene kategorije?
- ▶ Okvir i sistem evidentiranja krivičnih djela učinjenih iz mržnje: da li policijski obrasci sadrže neophodna polja za označavanje pokazatelja predrasuda prema

LGBTI, dokaza postojanja predrasuda kao motiva i percepciju žrtve?

► Uputstva i smjernice: da li policija ima jasna uputstva o načinu sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, načinu osiguravanja podrške za žrtve, načinu saradnje sa tužilaštvom u cilju prikupljanja dokaza neophodnih za uspješno krivično gonjenje?

► Obuka: da li se održavaju redovne obuke za policijske službenike/ce na temu krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama? Da li su te obuke dostupne svih policijskim službenicima?

► Službe podrške: Postoje li službe koje pružaju podršku žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje? Da li te službe pružaju podršku i LGBTI osobama?

Treba napomenuti da nijedna zemlja nije u potpunosti osigurala sve gorenavedene elemente neophodne za sveobuhvatan pristup rješavaju problema krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Prema tome, ova aktivnost će vjerovatno otkriti značajne nedostatke u realizaciji. To ne bi trebalo da bude razlog za nesprovođenje ove aktivnosti. Svrha aktivnosti je da učesnici preuzmu ulogu u mapiranju nedostataka i identifikuju praktične korake za njihovo rješavanje u jednom ili više područja. Ova aktivnost predstavlja priliku da se napravi konstruktivan pomak na nivou države.

ISHODI UČENJA

Učesnici će:

► stvoriti sliku o nacionalnom kontekstu krivičnih djela učinjenih iz mržnje (zakoni, podaci, politike, obuka itd.) i identifikovati postojeće nedostatke;

► identifikovati i upoznati se sa preprekama koje stoje na putu primjene onoga što je naučeno tokom ove obuke, kao i koracima za uklanjanje tih prepreka.

PREGLED AKTIVNOSTI

► 6.1 Mapiranje nedostataka

► 6.2 Djelovanje

6.1: MAPIRANJE NEDOSTATAKA

1. Prije početka sesije, odštamajte list sa pojmovima dat u nastavku. Napravite više kopija. Isijecite pojmove i pripremite ih za sesiju.

Zakonski okvir

Uputstva i smjernice

Okvir evidentiranja krivičnih djela učinjenih iz mržnje

Obuke

Usluge podrške

Ostalo

Na jednom listu flipcharta prepisite tabelu iz materijala za učesnike 6.1. Takođe, napravite po jednu kopiju za svakog učesnika/cu na kojoj će moći hvatati bilješke u toku aktivnosti.

2. Pozdravite učesnike/ce i objasnite im da je cilj ove sesije mapiranje nacionalnog konteksta uz korišćenje znanja stečenog tokom obuke, kao i njihovog postojećeg znanja.
3. Objasnite im da će se od svih učesnika očekivati da pročitaju šta su zapisali na papiru i da daju svoju ocjenu konteksta u odnosu na određeni pojam. To ilustrujte tako što ćete izabrati jedan pojam, na primjer „zakonski okvir“, i dati svoju procjenu nedostataka u zakonskom okviru koji reguliše krivična djela učinjena iz mržnje. Objasnite da će više učesnika imati isti pojam. To znači da druga osoba koja dobije isti pojam treba da doda dodatne detalje ili informacije u vezi sa tim pojmom.
4. Podijelite grupu u manje grupe (ovu aktivnost možete sprovesti bez dijeljenja učesnika/ca u manje grupe, ako vam to više odgovara). Podijelite papiriće (tabela gore) vodeći računa da svaki učesnik/ca dobije po jedan. Ako učesnike/ce dijelite u manje grupe, vodite računa da svaka grupa dobije sve pojmove.
5. Pokažite učesnicima veliku tabelu (ako imate više od jedne grupe, recite im da će morati napraviti tabelu na početku aktivnosti). Prođite kroz pojmove kako biste bili sigurni da ih svi razumiju. Pitajte učesnike/ce da li žele da dodaju neki pojam. Prodiskutujte o eventualnim prijedlozima i zajednički odlučite da li ih treba dodati na spisak.
6. Recite učesnicima da je ovo njihova prilika da identifikuju mjere koje treba preduzeti da bi im se omogućilo da primijene sve što su naučili tokom ove obuke. Recite im da nema tačnih i netačnih odgovora; ovo je njihova prilika da mapiraju ono što znaju i ono što treba da se uradi.
7. Recite im da posljednju kolonu ostave praznu i da će ona biti popunjena na narednoj sesiji.
8. Dajte učesnicima 20-25 minuta za diskusiju i popunjavanje tabele.
9. Ako su učesnici bili podijeljeni u manje grupe, okupite ih ponovo.

10. Zamolite svaku grupu da izvjesti o onome što su napisali u tabeli. Omogućite grupi kratku diskusiju da bi usaglasili procjenu i eventualno još nešto dodali. Pokušajte postići dogovor o svakoj kategoriji u hodu.
11. Podstaknite učesnike da pribilježe tabelu bilo tako što će je fotografisati ili tako što će ručno popuniti svoju kopiju.

6.2: DJELOVANJE

1. Ovo je posljednja sesija u okviru Modula šest. Na samom početku objasnite da je svrha ove sesije da se identifikuju konkretne i konstruktivne mjere za unapređenje elemenata sveobuhvatnog pristupa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje. Potvrdite da neke mjere nisu u nadležnosti učesnika/ca, ali da će ova aktivnost poslužiti kao dobar materijal njihovom rukovodstvu, ministarstvima itd. Takođe naglasite da činjenica da neki element sveobuhvatnog pristupa nedostaje (npr. zakoni kojima se regulišu krivična djela učinjena iz mržnje) ne znači da se ništa ne može preduzeti.
2. Započnite diskusiju sa grupom prolazeći kroz svaki element. U zavisnosti od broja učesnika/ca, možete ih podijeliti u manje grupe. Cilj je da se što brže prođe kroz mjere i da se učesnici podstaknu da identifikuju mjere koje lično mogu preduzeti. Ako su predstavnici/e rukovodstva ili ministarstava prisutni, podstaknite ih da učestvuju i da se obavežu na preduzimanje mjera, bez obzira na to koliko su one sitne.
3. Na kraju aktivnosti objasnite da ova tabela može poslužiti kao osnova za izradu akcionog plana na državnom nivou. Podstaknite učesnike/ce da s vremena na vrijeme konsultuju tabelu kako bi pratili napredak ili unijeli neke izmjene kako bi se osigurala relevantnost. Potvrdite da ovo može biti izazov za policiju u mnogim državama, ali da je to osnovni korak u ostvarivanju napretka.

MATERIJALI ZA UČESNIKE/CE

MATERIJAL ZA UČESNIKE 6.1: Mapiranje nedostataka

Područje	Procjena	Pitanja Koje prepreke stoje na putu rea- lizacije?	Mjere Što se može ura- diti odmah? Ko to može ura- diti?
Zakonski okvir	Da li zakoni koji re- gulišu krivična djela učinjena iz mržnje propisuju i seksualnu orijentaciju i rodni identitet kao zaštićene kategorije?		
Uputstva i smjer- nice	Da li policija ima jasna uputstva o načinu spro- vođenja istraga u sluča- jevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama, načinu osiguravanja podrške za žrtve, načinu saradnje sa tužilaštvom u cilju prikupljanja dokaza neophodnih za uspješ- no krivično gonjenje?		
Okvir za eviden- tiranje krivičnih djela učinjenih iz mržnje	Da li policijski obrasci sadrže neophodna polja za označavanje pokazatelja predra- suda prema LGBTI i perceptije žrtve?		

Obuka	Da li se održavaju re- dovne obuke za polici- jske službenike na temu sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama? Da li su te obuke dostupne svim policijskim službe- nicima?		
Službe koje pružaju podršku žrtvama	Postoje li službe koje pružaju podršku žrt- vama krivičnih djela činjenih iz mržnje? Da li te službe pružaju podršku i LGBTI oso- bama?		
Ostalo			

OCJENA

Ocjena prije i nakon obuke zajedno sa učesnicima/cama.

PRILOG JEDAN: PRIMJERI PROGRAMA JEDNODNEVNIH I DVODNEVNIH OBUKA

U ovom prilogu dati su primjeri programa jednodnevni i dvodnevni obuka. Da bi se osiguralo dovoljno vremena za postizanje ključnih ishoda učenja preporučuje se održavanje dvodnevni obuka. Takođe je poželjno da predavači pročitaju priručnik prije izrade konačne verzije programa kako bi mogli da odaberu one module i aktivnosti koje su najprimjerenije njihovom kontekstu.

Pročitajte sve napomene i smjernice date u priručniku za svaki dio obuke. U njima su date korisne informacije o pripremama koje treba izvršiti prije održavanja obuke, kao i detaljan opis aktivnosti.

POLICIJSKO POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA:

Program dvodnevne obuke

9.15-9.30 Uvod i kratko predavljanje obuke

Učesnici/e se predstavljaju i govore o svojim očekivanjima od obuke. Predavač/ica ukratko predavlja ciljeve i sadržaj obuke.

9.30-11.15 Zbog čega smo ovdje?

Ove aktivnosti predstavljaju uvod u obuku. Prva aktivnost je prezentacija policijskog rukovodioca koji će izraziti očekivanja u vezi sa učešćem i budućim održavanjem obuke. Druga aktivnost je prezentacija predavnika/ce organizacije civilnog društva koja radi sa žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i koja će govoriti o prirodi i uticaju krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 1.1: Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca da bi se definisao kontekst obuke
- ▶ Aktivnost 1.2: Izlaganje predavnika/ce organizacije civilnog društva koja djeluje na državnom/lokalnom nivou o uticaju i kontekstu krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

- ▶ Aktivnost 1.3: Kontekst krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama

11.15-11.30 Pauza za kafu

11.30-13.00 Glavni pojmovi: Šta su lezbejske, gej, transrodne i interpolne/interseks zajednice i šta su krivična djela učinjena iz mržnje?

Ove aktivnosti služe za predstavljanje grupa pogođenih krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama te za analizu pojma krivičnih djela učinjenih iz mržnje u međunarodnom i domaćem kontekstu.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 2.1: Usvajanje glavne terminologije vezane za LGBTI zajednicu. Prezentacija facilitatora za cijelu grupu (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 2.5: Šta je krivično djelo učinjeno iz mržnje? Prezentacija i grupna diskusija
- ▶ Aktivnost 2.7: Mapiranje nacionalnog konteksta krivičnih djela učinjenih iz mržnje (takođe pogledati dio „Korak dalje“ u kojem je dato više primjera načina mapiranja nacionalnog konteksta).

13.00-13.45 Ručak

13.45-14.45 Razumijevanje i prijavljivanje

Ova aktivnost učesnicima/cama pomaže da shvate i analiziraju razloge zbog kojih LGBTI osobe ne prijavljuju krivična djela učinjena iz mržnje.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 3.2: Identifikovanje konkretnih prepreka sa kojima se LGBTI zajednice suočavaju u prijavljivanju krivičnih djela učinjenih iz mržnje. Izvještaj FRA.

14.45-15.45 Ljudska prava i uloga policijskih službenika/ca

Ova aktivnost je posvećena pregledu ključnih presuda Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu uloge policijskih službenika/ca u istrazi krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnosti 3.3: Upoznavanje sa glavnim standardima Savjeta Evrope, ostalim standardima ljudskih prava i nacionalnim standardima u vezi sa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama.

15.45-16.00 Pauza za kafu

16.00-17.30 Istraga krivičnih djela učinjenih iz mržnje

Ove aktivnosti podstiču učesnike/ce da analiziraju načine efikasnog sprovođenja

istraga u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i značaj pristupa usmjerenog na žrtve.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 4.2a: Istraga krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmjeren na žrtve (30 minuta)
- ▶ Aktivnost 4.2b: Istraga krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmjeren na žrtve

Drugi dan

9.00-9.15 Pozdravljanje učesnika, analiza prethodnog dana i pregled drugog dana 9.15-11.30 (uključujući pauzu za kafu) Prikupljanje dokaza

Ove aktivnosti pomažu učesnicima/cama da identifikuju osnovne pokazatelje postojanja predrasuda kao motiva krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama te načine korišćenja tih dokaza za uspješno sprovođenje istraga.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 4.4: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda – Dokazivanje odabira žrtve/motiva predrasuda
- ▶ Aktivnost 4.5: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda: Identifikovanje krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (preporučljivo je da se učesnicima/cama podijeli i materijal za učesnike 5.1)

11.30-12.30 Podrška LGBTI zajednicama: efikasan odgovor policije

U okviru ove aktivnosti koriste se studije slučaja za analizu načina odgovora na određene incidente uz pokazivanje razumijevanja za zajednicu. Aktivnost je interaktivna i predstavlja priliku za uvidavnu i praktičnu analizu stereotipa.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 4.7: Podrška LGBTI zajednicama: Efikasan odgovor policije

12.30-13.30 Ručak

13.30-14.45 Saradnja sa organizacijama civilnog društva

U okviru ove aktivnosti koristi se jedna od značajnijih presuda Evropskog suda za ljudska prava kao osnova za analizu načina saradnje između policije i OCD u cilju unapređenja mjera koje policija preduzima u kontekstu parade ponosa kako bi se zaštitilo pravo na okupljanje bez diskriminacije.

- ▶ Activity 5.1: Šta su organizacije civilnog društva (OCD) i kako mogu pomoći?
- ▶ Aktivnost 5.2: „U njihovoj koži: šta mi je potrebno i šta mogu da učinim?“

14.45-15.00 Pauza za kafu

15.00-16.30 Saradnja sa organizacijama civilnog društva (nastavak)

Kroz ove aktivnosti učesnici/e, po mogućnosti u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva, identifikuju konkretne korake koji mogu biti preduzeti radi ostvarivanja međusobne saradnje u cilju podrške žrtvama i unapređenja praćenja krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Lista aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 5.3: Razvijanje efikasnih odnosa sa zajednicama

16.30-17.00 Zaključci i ocjena

U toku ove sesije predavač/ica zaključuje obuku i poziva učesnike/ce da popune obrazac za ocjenu.

POLICIJSKO POSTUPANJE U SLUČAJEVIMA KRIVIČNIH DJELA UČINJENIH IZ MRŽNJE NAD LGBTI OSOBAMA: TRAINING FOR A PROFESSIONAL POLICE RESPONSE

Program jednodnevne obuke

Napomena za predavača/icu: U okviru jednodnevne obuke moguće je obraditi samo ključna pitanja vezana za policijsko postupanje u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama. Zbog vremenskih ograničenja većina informacija će morati biti predstavljena kroz izlaganja, a ne kroz grupni rad, pa će tako primjena jedne od najuspješnijih tehnika učenja biti ograničena. Kada je to izvodljivo, ova obuka bi trebalo da traje najmanje dva dana.

9.15-9.30 Uvod i kratko predavljanje obuke

Učesnici/e se predstavljaju i govore o svojim očekivanjima od obuke. Predavač/ica ukratko predstavlja ciljeve i sadržaj obuke.

9.30-11.00 Zbog čega smo ovdje?

Ove aktivnosti predstavljaju uvod u obuku. Prva aktivnost je prezentacija policijskog rukovodioca koji će izraziti očekivanja u vezi sa učešćem i budućim održavanjem obuke. Druga aktivnost je prezentacija predstavnika/ce organizacije civilnog društva koja radi sa žrtvama krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i koja će govoriti o prirodi i uticaju krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 1.1: Izlaganje više pozicioniranog rukovodioca da bi se definisao kontekst obuke
- ▶ Aktivnost 1.2: Izlaganje predstavnika/ce organizacije civilnog društva koja djeluje na državnom/lokalnom nivou o uticaju i kontekstu krivičnih djela učinjenih iz mržnje.

11.00-11.30 Pauza za kafu

11.30-13.00 Glavni pojmovi: Šta su lezbejske, gej, transrodne i interpolne/interseks zajednice i šta su krivična djela učinjena iz mržnje?

Ove aktivnosti služe za predavljanje grupa pogođenih krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama te za analizu pojma krivičnih djela učinjenih iz mržnje u međunarodnom i domaćem kontekstu.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 2.1: Usvajanje glavne terminologije vezane za LGBTI zajednicu
- ▶ Aktivnost 2.5: Šta je krivično djelo učinjeno iz mržnje?

- ▶ Aktivnost 2.7: Mapiranje nacionalnog konteksta krivičnih djela učinjenih iz mržnje (takođe pogledati dio „Korak dalje“ u kojem je dato više primjera načina mapiranja nacionalnog konteksta).

13.00-13.45 Ručak

13.45-14.45 Ljudska prava i uloga policijskih službenika/ca

Ova aktivnost je posvećena pregledu ključnih presuda Evropskog suda za ljudska prava u kontekstu uloge policijskih službenika u istrazi krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnosti 3.3: Upoznavanje sa glavnim standardima Savjeta Evrope, ostalim standardima ljudskih prava i nacionalnim standardima u vezi sa krivičnim djelima učinjenim iz mržnje nad LGBTI osobama.

14.45-15.45 Istraga krivičnih djela učinjenih iz mržnje

Ove aktivnosti podstiču učesnike/ce da analiziraju načine efikasnog sprovođenja istraga u slučajevima krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama i značaj pristupa usmjerenog na žrtve.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 4.2a: Istraga krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmjeren na žrtve
- ▶ Aktivnost 4.2b: Istraga krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama: Pristup usmjeren na žrtve

15.45-16.00 Pauza za kafu

16.00-17.00 Prikupljanje dokaza

Ove aktivnosti pomažu učesnicima/cama da identifikuju osnovne pokazatelje postojanja predrasuda kao motiva krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama te načine korišćenja tih dokaza za uspješno sprovođenje istraga.

Pregled aktivnosti:

- ▶ Aktivnost 4.4: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda – Dokazivanje odabira žrtve/motiva predrasuda
- ▶ Aktivnost 4.5: Prikupljanje dokaza: Pokazatelji postojanja predrasuda – Identifikovanje krivičnih djela učinjenih iz mržnje nad LGBTI osobama (preporučljivo je da se učesnicima/cama podijeli i materijal za učesnike 5.1)

17.00-17.15 Zaključci i ocjena

U toku ove sesije predavač/ica zaključuje obuku i poziva učesnike/ce da popune obrazac za ocjenu.